

T.C
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AHMET ÜMİT'İN POLİSİYE ROMANLARINDA SUÇUN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Rojbin EREK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TUNCELİ – 2024

T.C
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AHMET ÜMİT'İN POLİSİYE ROMANLARINDA SUÇUN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Rojbin EREK
(21001405)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TUNCELİ 2024

T.C
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AHMET ÜMİT'İN POLİSİYE ROMANLARINDA SUÇUN SOSYOLOJİK ANALİZİ

ROJBİN EREK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Bu tez 02.09.2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

İmza
Prof. Dr. Erdal YILDIRIM

İmza
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

İmza
Prof. Dr. Handan
KARAKAYA

BAŞKAN
(Munzur Üniversitesi)

DANIŞMAN
(Munzur Üniversitesi)

ÜYE
(Fırat Üniversitesi)

Bu tez, Enstitümüz Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Altuğ KAZAR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

.../.../2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Rojbin Erek.

Danışman
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez yazımının proje safhasından sonuçlanmasına kadar geçen bütün süreçlerde ilgisini, desteğini ve akademik birikimlerini hiçbir zaman esirgemeyen, geri dönütleri ile çalışmamın yapıcılığını arttıran çok değerli danışmanım Prof. Dr. Murat Cem DEMİR hocama teşekkürlerimi borç bilerek sonsuz saygılarımı sunuyorum. Tez savunmama katılmayı kabul ederek beni onurlandıran Doç. Dr. Handan Karakaya ve kıymetli Prof. Dr. Erdal YILDIRIM hocalarıma benim için oldukça önem arz eden bu çalışmamın birer parçası olduklarından dolayı teşekkür ediyorum. Araştırma sürecinde hukuki bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Av. Gülbahar EREK' e ve son olarak eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi katkıları ile bana her türlü desteği sunmaktan kaçınmayan, daima arkamda olan sevgili aileme çok teşekkür ediyorum.

Rojbin EREK
TUNCELİ- 2024

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
1.GİRİŞ.....	1
2.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	5
2.1. Araştırmanın Konusu.....	5
2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
2.3. Araştırmanın Yöntemi.....	6
2.3.1. Araştırmanın evreni ve örnekleme.....	7
2.3.2. Araştırmanın soru cümleleri.....	7
2.3.3. Araştırmanın sınırlılıkları.....	7
3. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	9
3.1. Suç.....	9
3.2. Kriminoloji.....	11
3.3. Edebiyat Sosyolojisi.....	13
3.4. Polisiye Roman.....	14
3.5. Sosyolojik Suç Teorileri.....	16
3.5.1. Sosyal yapı kuramları.....	16
3.5.1.1. Anomi kuramı.....	16
3.5.1.2. Alt kültür kuramları.....	17
3.5.1.3. Chicago okulu (ekolojik kuram)	19
3.5.1.4. Gerilim kuramı.....	21
3.5.2. Sosyal süreç kuramları.....	22
3.5.2.1. Etiketleme kuramı.....	22
3.5.2.2. Sosyal öğrenme kuramları.....	24
3.5.2.3. Sosyal kontrol kuramları.....	26
3.5.3. Çatışma (marksist) kuramları.....	30
3.5.4. Feminist Kuramlar.....	33
4. AHMET ÜMİT'İN POLİSİYE ROMANLARINDA SUÇ OLGUSU.....	36
5. AHMET ÜMİT'İN POLİSİYE ROMANLARINA TEORİK BİR BAKIŞ	49
5.1. Kırlangıç Çılgılığı.....	49
5.1.1. Romanın konusu.....	49
5.1.2. Kırlangıç Çılgılığı'nda sosyal öğrenme kuramı.....	50
5.1.3. Kırlangıç Çılgılığı'nda anomi kuramı.....	52
5.1.4. Kırlangıç Çılgılığı'nda gerilim kuramı.....	52
5.1.5. Kırlangıç Çılgılığı'nda etiketleme kuramı.....	53
5.1.6. Kırlangıç Çılgılığı'nda çatışma (marksist) kuramı.....	54
5.2. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi.....	56
5.2.1. Romanın konusu.....	56
5.2.2. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi'nde sosyal öğrenme kuramı.....	57
5.2.3. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi'nde feminist kuram.....	58
5.2.4. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi'nde ekolojik kuram	59
5.2.5. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi'nde sosyal kontrol kuramı.....	60
5.3. Patasana.....	62
5.3.1. Romanın konusu.....	62

5.3.2. Patasana’da sosyal öğrenme kuramı.....	63
5.3.4. Patasana’ da sosyal kontrol kuramı.....	64
5.3.5. Patasana ‘da nötrleştirme teknikleri.....	64
5.3.6. Patasana’da çatışma (marksist) kuramı.....	65
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	67
7. KAYNAKÇA.....	71
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

TBMM
TKP

: Türkiye Büyük Millet Meclisi
: Türkiye Komünist Partisi

ÖZET

Edebiyat, iyi bir toplum anlatıcısıdır. Edebi eserlerde topluma özgü birçok ögeyi bulmak mümkündür. Bir edebi eser yazıldığı dönemin toplumsal yapısını içinde barındırır. Edebiyatın toplumla olan bu ilişkisi şüphesiz sosyolojinin de edebi eserleri incelemesini gerekli kılmaktadır. Edebiyat eserleri sosyoloji için bir gözlem alanıdır. Edebiyat kendi içinde türlere ayrılmıştır. Bu türler arasında bulunan roman toplumsal ögenin en açık gözlemlendiği alandır. Tarih boyunca her toplumda görülen toplumsal değişime ayak uyduran suç olgusu romanlarda işlenen bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Suç edebi eserlerde kendine yer edinmiş ve sadece suçun merkezde olduğu bir türün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Suç olgusunu merkezine alan ve suç olgusuna çözülmesi gereken bir muamma olarak gören edebi tür polisiye romanlardır. Polisiye romanlar yakın bir geçmişe dayanır. Hızla okunabilen derinliği olmayan bir bilmece aracı olarak algılanan bu tür incelendiğinde toplumsal yapının kodlarını görmek mümkündür. Polisiye roman yazarı Ahmet Ümit eserlerinde cinayet kurgusuyla toplumu, yaşadığı sıkıntıları ve toplumun geçirdiği değişimleri bize yansıtmaktadır. Hem edebiyatın hem de sosyolojinin ilgi alanına giren bu eserlerin sosyolojik bir perspektifle ele alınması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Polisiye Roman, Suç

ABSTRACT

Sociological Analysis of Crime in Ahmet Ümit's Detective Novels

Literature is a good narrator of society. It is possible to find many elements specific to society in literary works. A literary work contains the social structure of the period in which it was written. This relationship between literature and society undoubtedly requires sociology to examine literary works. Literary works are an observation area for sociology. Literature is divided into genres. Among these genres, the novel is the area where the social element is most clearly observed. The phenomenon of crime, which keeps pace with the social changes seen in every society throughout history, appears as a theme in novels. Crime has found its place in literary works and has led to the emergence of a genre where only crime is at the center. Detective novels are literary genres that focus on the phenomenon of crime and view it as a mystery that needs to be solved. Detective novels date back to a recent past. It is possible to see the codes of the social structure when this genre, which is perceived as a riddle tool that can be read quickly and has no depth, is examined. Detective novelist Ahmet Ümit reflects the society, the troubles it experiences and the changes that the society has undergone through his murder fiction in his works. It is important to consider these works, which are of interest to both literature and sociology, from a sociological perspective.

Key Words: Literature, Detective Story, Crime

1. GİRİŞ

Edebiyat ve toplum birbirini etkiler, dönüştürür ve birbirlerine farklı bakış açıları kazandırır. Edebi eserler toplumsal unsurları içinde barındırdıklarından dolayı toplumun aynası niteliği taşımaktadır. Toplumdaki çekişmeler, ideolojiler, kültürel unsurlar ve toplumu etkileyen her türlü değişim edebiyatın ilgisini çeker ve bir gözlemci edasıyla edebi eserlere yansıtılmaktadır. Toplumsal olanı bu denli yansıtan edebiyat toplumu her açıdan inceleyen sosyoloji için geniş bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Edebi eserlerin toplumsal olguları yansıtmaya biçimi sosyolojinin bir alt dalı olan edebiyat sosyolojisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Edebiyat sosyolojisi, ilk olarak edebiyatın toplumla olan yakın ilişkisinin keşfedilmesiyle temellerini atmıştır.¹ Edebiyat sosyolojisi edebi eserlerin toplumsal yönünü açığa çıkarmakla beraber yazar, eser, okuyucu, basım, yayın ve dağıtım süreçlerini sosyolojik bir perspektifle incelemektedir. Edebi eseri meydana getiren yazar, toplumsal bir figürdür. Yazar, yaşadığı dönemin toplumsal şartlarını, kültürel unsurları, değer ve normları ve toplumsal çekişmeleri eserinde yansıtır. Okuyucuların sayısı, geri dönütleri ve eleştirileri eserin toplumdaki karşılığı hakkında bilgiler vermektedir. Edebi eserlerin yayın, basım ve dağıtım süreci nicel bir nitelik taşısa da toplumdaki değişimlerden etkilenmekte ve ona göre şekillenmektedir. Bu bağlamda bir eserin ortaya çıkışı pek çok toplumsal öge barındırmaktadır.

Edebi eserler içerisinden olay örgüsü, karakter ve işlediği konu bakımından toplumsal öğeleri en çok içinde barındıran tür romandır. Romandaki olay örgüsünün geniş olması, mekan ve zaman bağlamının açık ve net bir şekilde işlenmesi, karakterlerin tipolojisi gerçek bir toplumun simülasyonu gibidir. Bu nedenle roman deneysel metodla incelenen bir toplum izlenimi vermektedir. Romanlar da kendi içinde türlere ayrılmaktadır. Bu kategorilerden popüler roman sosyolojik bir veri kaynağıdır. Popüler roman anlam derinliği olmayan, ticari bir kaygıyla yazılan ve hızla tüketilen bir tür olarak görülmektedir. Bu tanımlamaya rağmen geniş halk kitleleri tarafından alınıp okunması dikkat edilmesi ve nedenlerinin irdelenmesi gerekmektedir. Bir suç etrafında şekillenen ve olay örgüsüyle dikkat çeken polisiye roman da bu türün içerisinde yer almaktadır. Polisiye roman suç olgusunu merkezine almaktadır. Suç toplumsal bir olgudur. Toplumdan etkilenen ve toplumsal koşullara entegre olabilen suç, birçok bilimin inceleme konusudur. Suçu her yönden aydınlatmaya çalışan bu bilimler arasında sosyolojinin önemi ve katkıları yeri yadsınamaz. Suç bireysel bir eylem gibi görülse de arka planda birçok

¹ Ejder, Ç. (2013). Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır. s.59-64

toplumsal faktör etkili olmaktadır. Suç toplumu hem etkileyen hem de toplumdan etkilenen bir yapıya sahiptir.

Ekonomi, siyaset, kültür, eğitim, ideoloji, nüfus hareketleri, aile yapısı ve sosyal çevre, suçu ve yaptırımların sınırlarını belirleyen ceza sistemi, teknolojik gelişmeler ve toplumdaki değişimler suç davranışını etkileyen toplumsal unsurlardır. Toplumun geçirdiği evreler yeni suç türlerini ortaya çıkarmakla beraber suçun işlenme biçimini, suç işlenirken kullanılan teknik ve aletler de değişime uğramıştır. Suçun bu toplumsal boyutu vazgeçilmez bir tema olarak edebiyat eserlerinde de yer edinmiştir. Dünya klasiklerinin en üst sıralarında yer alan Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'sı, Victor Hugo'nun Sefiller' i ve Tolstoy'un Savaş ve Barış'ı farklı suçları ve suçun arkasında bulunan toplum faktörünü ele alan önemli yapıtlardır.

Suç ve edebiyat ilişkisi yeni bir edebi tür olan polisiye romanların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Polisiye romanlar okuyucunun ilgisini çeken, okuyucuda merak uyandıran genelde suç özelde cinayet etrafında şekillenen bir kurguyla yazılmaktadır. Polisiyenin ilk örneği Edgar Allen Poe'nun 1841' de Amerika'da yayınlanan Mor Sokağı Cinayeti adlı eseridir. Sir Arthur Conan Doyle, Agatha Christie bu türün önemli yazarlarındandır. Toplumsal değişimden oldukça etkilenen polisiye roman 1929 iktisadi krizden oluşan toplumsal kargaşanın hakim olduğu dönemde Amerika ve Avrupa'da polisiyenin yeni bir türün oluşumuna zemin hazırlayan toplumsal süreçler yaşanmıştır. Dedektifin sır perdesini aralayan ve cinayeti açığa çıkaran klasik polisiyenin yerini suçun oluşumundaki toplumsal faktörlere odaklanan kara roman ortaya çıkmıştır. Dashiell Hammet ve Raymond Chandler bu türün önemli temsilcileridir. Türk romanında ise Ahmet Ümit bu türde eserler vermektedir.

Ahmet Ümit; yaşadığı dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısını eserlerinde başarılı bir şekilde işlemektedir. Bu topraklara özgü suç ve ceza anlayışını, adalet sistemini eleştirel bir bakış açısıyla eserlerine yansıtmaktadır. Ümit'in romanlarını okuduğunuzda zaman makinesiyle geçmişe yolculuk yapmış hissine kapılırsınız. Bu yolculukta Hitit dönemindeki bir saray macerasına, Yunan Tanrılarının güç ve iktidar mücadelesine, İstanbul'u yöneten ve kentin oluşumunda etkili olan kral ve padişahlara, Türk siyasi atmosferin sisli ve karanlık yıllarına, İdeolojinin arkasına sürüklenip Moskova'ya giden gençlerin yaşadıklarına tanıklık edersiniz. Böylece suç olgusunun tarihin her döneminde ve toplumunda var olduğunu göstermeye çalışır. Suçun niteliği değişse de asıl olan suçtur ve bir döngünün içerisinde toplumla birlikte hareket eder. Ahmet Ümit romanlarında her seferinde farklı bir kurguyla toplumsal sorunları suçun etrafında gezdirerek suç olgunun bütün dinamiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Suçla birlikte suçlunun psikolojik durumunu ve suç işleme motivasyonuna etki eden toplumsal koşulların neler olduğuna dikkat çekmektedir. Aile yapısı, bireyin sosyal çevresi, adalet

sistemindeki iki yüzölçü anlayış ve cezada uygulanan çift standart, siyaset, ekonomik durum ve göç gibi toplumsal unsurlar bireyin suç işlemesinde etkilidir.

Ahmet Ümit'in farklı dönemlerde yazmış olduğu polisiye romanlarda suçun değişen yapısını görmek mümkündür. Eserlerinde farklı suç türlerine yer veren yazar; toplumun içinde bulunduğu şartların, suç olgusunu nasıl etkilediğini ve dönüştürdüğünü cinayet kurgusu etrafında okuyucuya sunmaktadır. Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal meselelerini arka planda yer vermektedir. Böylece okuyucunun cinayeti kimin işlediğini bilmece çözer gibi bulmasının ötesine geçerek toplumsal yapının izlerini görmesini sağlamaktadır. Romanlarında farklı kurgularla ele aldığı göç olgusu bu duruma örnek verilebilir. Göçün yarattığı toplumsal sorunları, ekonomik boyutunu ve göçmenlerin entegrasyon sürecinde yaşadıkları zorlukları suç olgusuyla birleştirerek okuyucuya sunmuştur. Ahmet Ümit romanlarında suç olgusunu bütün yönleriyle ifade etmeye çalışmaktadır Suç işleyenlerin, suça maruz kalanların ve suçla mücadele edenlerin suç algılama biçiminin farklılık gösterdiğini eserlerinde yer vermektedir. Suçun toplumsal tezahürlerini eserlerinde ustalıkla işleyen yazar polisiye romanın toplumsal yönüne dikkat çekmeyi başarmıştır. Bu bağlamda hem edebiyat hem de suç sosyolojisinin inceleme alanına giren polisiye romanlar sosyolojik bir perspektifle incelenmeyi gerekli kılmaktadır.

Sosyoloji, suçun bütün dinamiklerini irdeleyen bir disiplindir. Suçun anlaşılması tek bir nedene bağlanamayacak kadar karmaşık toplumsal bir olgudur. Bireyin suç işlemesinde birden fazla faktör etkili olabilmektedir. Suç davranışını toplumun bütün bileşenleriyle ele alarak suçun oluşum sürecini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Suçun ortaya çıkışını farklı etmenlere bağlayan sosyoloji birçok kuramın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durumun başlıca nedeni suçun farklı perspektiflerle incelenmesinden kaynaklanmaktadır. Sosyolojik suç teorileri incelendiğinde her bir kuramın suçlu açıklarken farklı toplumsal etmenlerin etkisinden bahsedildiği görülmektedir. Suç davranışının sebeplerini inceleyen bu teoriler incelendiğinde temel argümanları şu şekilde açıklanmaktadır. Toplumsal düzenin işleyişi ve burada meydana gelen aksaklıklar suç davranışını etkiler. Toplumsallaşma sürecinde bireyin yakın çevresi olan aile ve arkadaş ortamı suç davranışının öğrenilmesinde etkili faktörlerden biridir. Toplumun bireyi algılama biçimi onu dışlamasına ve onun etiketlenmesine yol açarak suç davranışına yönelmesine sebebiyet verebilmektedir. Toplumun kontrol mekanizmaları olan aile, toplumsal kurumlar ve devlet aygıtı bireylerin suç davranışına yönelimini veyahut suçtan uzaklaşmasını etkilemektedir. Toplumdaki mevcut egemen kültürün dışında kendi norm ve değerlerini oluşturan ve alt kültür olarak tanımlanan grubun dinamiği suçun oluşumunu etkiler. Hangi davranışın suç teşkil ettiğini ve suçun sınırlarını egemen kültür belirlemektedir. Alt kültür

grupları düzeninin dışına çıktığında suç işlemiş olarak görülmektedir. Alt kültürün değer ve normları suç davranışının oluşumunu etkileyen diğer bir faktördür.

Toplumdaki sınıf çatışması bireyin suça yönelmesinde etkilidir. Toplumdaki cinsiyet rollerinin yaratmış olduğu eşitsizlik yine aynı şekilde suç davranışını etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Suçun oluşum sürecini ve toplumun bu süreçteki rolünü irdeleyen suç teorileri farklı noktalara değinerek açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda bireyin işlediği bir suçun arka planında birçok toplumsal faktör etkili olabilmektedir.

Suç hem edebiyatın hem de sosyolojinin ilgi alanına giren bir konudur. Her iki disiplin şüphesiz farklı perspektiflerle konuyu ele almaktadır. Edebiyat kendi yarattığı kurgusal dünyasında suça yer verirken sosyoloji toplumdan bağımsız olmayan bu olguyu toplumsal yapının bütün bağlarıyla ilişkisini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Suça yaklaşımları farklı olan bu disiplinin bulunduğu ortak bir nokta ise toplum ve suç ilişkisinin ne ölçüde olduğudur. Bu bağlamda suçu kurgunun asıl unsuru olarak gören polisiye romanlar suçun oluşumundaki toplumsal etkileri arka planda bize sunmaktadır.

Bu çalışmada belirlenen ölçütler çerçevesinde Ahmet Ümit 'in üç polisiye romanı sosyolojik bir perspektifle incelenmiştir. Araştırmamızın bütününe anlamak açısından birinci kısımda yani giriş bölümünde genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmanın konusunu, nasıl yürütüldüğünü, neyi hedeflediğini hangi sorulara cevap niteliği taşıdığını ve aynı zamanda kullanılan metodu araştırmanın ikinci kısmında yer verilmiştir. Araştırmamızın üçüncü kısmında konuyla ilgili bir fikir oluşmasını sağlayan kavramlar ve teorilere yer verilmiştir. Dördüncü kısımda Ahmet Ümit'in eserlerinde yer verdiği suç olgusunun ele alınışı incelenmiştir. Ahmet Ümit'in Patasana, Kırlangıç Çılgılığı ve Beyoğlu'nun En Güzel Abisi romanları sosyolojik suç kuramları bağlamında incelenmiştir. Suçun meydana gelişini toplumsal faktörlere bağlayan sosyolojik suç teorileri romanın kurgusu ve karakterler üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ve araştırmanın literatüre olan katkısı sonuç ve öneriler kısmında dile getirilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Suç tarih boyunca önem arz eden ve toplumun diğer bileşenleriyle sürekli etkileşim halinde olan toplumsal bir olgudur. Suç toplumsal yapıyı hem etkilemiş hem de toplumsal yapıdan etkilenmiştir. Toplum ele alan diğer bir alan ise edebiyattır. Edebiyat bir toplumun yaşadığı sıkıntıları geçirdiği dönemleri kurgusal bir bakış açısıyla ifade etmektedir. Toplumun anlaşılması açısından edebi eserlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Suçu merkezine alan edebiyat türü de hiç kuşkusuz polisiye romanlardır. Polisiye romanlar içinde bulunduğu toplumun tarihini kültürünü hâkim olan ideolojiyi içinde barındırmakta aynı şekilde toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenmektedir. Polisiye romanlar suç olgusu etrafında şekillenen ve toplumsalı içine alan bir kurguyla yazılmaktadır. Sosyolojinin inceleme alanındaki edebiyatı ve suçu içinde bulunduran polisiye romanlar hem edebiyat hem de suç sosyolojisi açısından incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda araştırmamızın konusu *Ahmet Ümit'in Polisiye Romanlarında Suçun Sosyolojik Analizi* olarak belirlenmiş ve Ahmet Ümit'in suç olgusunu ele alınış biçimi incelenecektir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Polisiye romanın ortaya çıkışı, gelişim ve değişimi meydana gelen toplumsal olaylarla doğrudan bir ilişki içindedir. Polisiye romanın kurgusu, olaylara bakışı ve suç olgusuna yaklaşma biçimi toplumdaki değişimden etkilenmiştir. Polisiye romandaki kurgunun en temel unsur suç olgusudur. Suç tıpkı edebi metinler gibi toplumla iç içedir ve ondan bağımsız düşünülemez. Bu durum polisiye romanın sosyolojik bir veri kaynağı olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda edebiyatımızda polisiye roman türünde önemli bir yer edinmiş Ahmet Ümit'in polisiye türündeki eserleri sosyolojik bir perspektifle incelenecektir.

Araştırmamız iki amaç doğrultusunda ilerlemektedir. İlk olarak Ahmet Ümit'in polisiye romanlarında ele almış olduğu suç olgusunu bütün yönleriyle açıklamaya çalışmaktır. Böylelikle toplumsal yapıdan beslenen suçun polisiye romandaki yansıması görünür hale gelecektir. İkinci olarak ise Ahmet Ümit'in seçilen polisiye romanlarını suçun oluşumunu toplumsal öğelerle açıklamaya çalışan sosyolojik suç teorileri ekseninde incelemektir. Böylece romandaki kurgusal olay, karakterler ve söylemler üzerinden polisiye romandaki suç olgusu teorilerle açıklanmaya çalışılacaktır. Polisiye roman kurguya dayalı bir edebi türdür.

Bu metinlerde ele alınan suçlar, karakterlerin suçu algılama biçimi ve suçun ortaya çıkmasına kadar olan süreç bize toplumdaki suçu anlatmaktadır. İnceleceğimiz bu metinleri, sosyolojik suç kuramlarıyla ilişkilendirilerek kuramlara referans olmasını sağlayacağız. Polisiye romanları araştırmamızın alanı olarak düşündüğümüzde bir anlamda kurguyu ve gerçekliği özdeşleştirmeye çalışacağız. Araştırmanın önemine bakıldığında literatürde polisiye romanlar toplumsal değişme bağlamında incelemeye tabi tutulmuştur. Bu çalışmanın önemi konuyu farklı bir açıdan yani suç ekseninde ve teorik bir zeminde inceleme fırsatı sunmaktadır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, problemi yorumlayıcı ve bütüncül bir anlayışla kendi bağlamı içerisinde ele alarak incelemeye tabi tutmaktadır (Altunışık ve ark. 2010:302). Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bu araştırma yöntemini belirli aşamalardan oluşmaktadır. İlk olarak araştırma probleminin belirlenmesi aşamasıdır. Araştırmamızda Ahmet Ümit'in polisiye romanında suç olgusunu nasıl ele aldığı ve romanlarının teorik bir çerçevede incelenmesinin mümkün olup olmadığı sorusu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. İkinci aşama, araştırmanın hangi kuramlarla incelendiğidir. Bu çalışmada sosyolojik suç teorileri ekseninde incelenmiştir. Üçüncü aşama araştırma sorularının belirlenmesidir. Dördüncü aşama evren ve örneklem kümesinin oluşturulması aşamasıdır. Beşinci aşama araştırmacının süreç boyunca nasıl bir tavırla araştırmayı sürdürdüğü yani nasıl bir rol benimsediğidir. Altıncı aşama veri toplama ve analiz edilmesi sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:84-90).

Nitel araştırma sürecinde veriler görüşme gözlem veya doküman analiziyle toplanır (Kıral, 2020:170-189). Bu çalışmada gözlem ve görüşme araştırmanın konusuyla örtüşmediğinden doküman incelemesiyle veriler toplanmıştır. Araştırmada veriler betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bu veri analiz yöntemiyle elde edilen bulgular araştırma sorularına göre düzenlenip yorumlanmaktadır. Betimsel analiz yöntemi dört aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle bir çerçeve oluşturulur. Bu kısımda araştırmanın hangi temalar ışığında inceleneceği belirlenir. Bu çalışmada suç, suçluluk, suç türleri ve suçun oluşumundaki toplumsal etkiler araştırmanın temasını oluşturmaktadır. İkinci aşamada veriler işlenmektedir. Üçüncü aşamada bulgular tanımlanır ve doğrudan alıntılar kullanılarak veriler desteklenir. Son aşamada ise bulgular açıklanır ve ilişkilendirilir (Karataş, 2015:73).

Araştırmamızda içerik olarak Ahmet Ümit'in polisiye romanları belirlenmiştir. Betimsel analizi yöntemiyle suç olgusunu nasıl ele aldığını ve polisiye romanlarındaki sosyolojik

unsurları inceleyeceğiz. Araştırmada suç ve suçluluk kavramları, karakterlerin davranışı ve söylemleri üzerinden analiz edilmiştir.

2.3.1. Araştırmanın evreni ve örnekleme

Suç olgusu etrafında şekillenen polisiye roman toplumun aynası niteliğindeki edebi eserlerdir. Türk edebiyatında polisiye roman türünde eserler veren birçok yazarımız mevcuttur. Bu çalışmada yazdığı eserleri birçok kitleye ulaşan ve kitapları farklı dillere çevrilmiş Ahmet Ümit'in roman türündeki eserleri incelenmiştir. Ahmet Ümit'in polisiye türünde yazmış olduğu on üç romanı (*Bir Ses Böler Geceyi*, *Sis ve Gece*, *Kar Kokusu*, *Patasana*, *Kukla*, *Beyoğlu Rapsodisi*, *Kavim*, *Bab-ı Esrar*, *İstanbul Hatırası*, *Sultanı Öldürmek*, *Beyoğlu'nun En Güzel Abisi*, *Elveda Güzel Vatanım*, *Kırlangıç Çığlığı*, *Kayıp tanrılar Ülkesi*) çalışmamızın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın bütünlüğünü ve araştırma konusunun daha anlaşılır olmasını sağlayacak örneklem kümemiz araştırmanın bel kemiği olan suç unsuru dikkate alınarak seçilmiştir. Bu doğrultuda Ahmet Ümit'in Patasana, Beyoğlu'nun En Güzel Abisi ve Kırlangıç Çığlığı romanları incelenmiştir.

2.3.2. Araştırmanın soru cümleleri

- Ahmet Ümit romanlarında suç olgusunu nasıl ele almıştır?
- Ahmet Ümit suçu, suçluyu ve cezayı eserlerinde nasıl işlemiştir?
- Ahmet Ümit'in romanlarında hangi suç türlerine rastlanmaktadır?
- Ahmet Ümit'in polisiye romanları sosyolojik suç teorileri bağlamında incelenebilir mi?

2.3.3. Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmanın ilk aşamasında Ahmet Ümit'in polisiye romanlarındaki suç olgusu birçok yönüyle aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın ikinci kısmı romanları teorik bir çerçevede ele alınmıştır. Araştırmanın bu kısmı üç yönüyle sınırlandırılmıştır. İlk olarak hangi yazarın eserleri inceleneceği belirlenmiştir. Bu yazarlar arasında Ahmet Ümit'in polisiye romanları seçilmiştir. İkinci olarak yazarın hangi eserleri inceleneceği belirlenmiştir. Ahmet Ümit'in *Patasana*, *Kırlangıç Çığlığı* ve *Beyoğlu'nun En Güzel Abisi* romanı seçilmiştir. Son olarak da suçun oluşum sürecini ve suç davranışının hangi faktörlerle açıklanabileceğini irdeleyen farklı teoriler

bulunmaktadır. Araştırma polisiye romanın toplumsal öğeleri barındırması nedeniyle suçun oluşumunu toplumsal etmenlere bağlayan sosyolojik teorilerle sınırlandırılmış. Bu teoriler sosyal yapı, sosyal süreç, çatışma ve feminist başlıkları altında toplanmıştır.

3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Suç

Suç, en genel tabiriyle kanun koyucular tarafından yasaklanmış ve belirli cezaların verildiği yasadışı her türlü davranış biçimidir. Suç kavramını çeşitli bilim dalları kendi sınırları içerisinde değerlendirmektedir. Hukuka göre suç, yasaklanmış ve belli ölçüde yaptırım olan eylemdir. Kriminolojiye göre suç, belirli faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmış ve yasalara göre belirlenmiştir (Artuk, 2018:5-14). Sosyoloji ise suçu toplumu etkileyen, etkilenen ve toplumu dönüştüren bir olgu olarak ele almaktadır. Suçu incelerken sadece yasaların sınırladığı eylemleri değil toplumda kabul edilmeyen davranışları bunların neden ve sonuçların toplumsal yansımaları da incelemektedir.

Marx ve Durkheim suça farklı bir perspektiften bakarak suçun işlevsel yönüne dikkat çeker. Durkheim suçun toplumsal bir olgu olarak ele alınması gerektiğini vurgulular. Suçun normal bir seviyede olduğu sürece kolektif bir tepki verilerek toplumsal dayanışmayı artırdığını ve toplumsal değişimlerin önünü açtığını ifade eder (Durkheim, 2013:104). Marx ise suça önyargıyla yaklaşılmadan suçun toplumlara kattığı olanakların farkına varılması gerektiğine dikkat çeker. Suçun toplumun her alanına nüfus ettiğini ve yarar sağladığını belirtir. Ona göre suçlunun suç üretmesinin yanında ceza yasalarını, bunu anlatan meslek gruplarını, yasaların açıklandığı ders kitaplarını üretir. Toplumsal iş bölümünü sağlayan birçok yeni meslek gruplarını (polis, yargıç, cellat, gardiyan vb.), suçla mücadele eden birimleri, kurum ve kuruluşları üretir. Sanatı, tiyatroyu ve edebi eserleri üretir. Emek pazarından birçok insanı çekip alarak emek piyasasının dengesini korur. Böylece işçiler arasındaki rekabeti azalır ve işçinin ücreti normal bir seviyede olur. Suç denge sağlayıcı görevi üstlenir. Yeni iş kolları yaratarak üretimi teşvik eder. Ulusal suçlar, dünya pazarının büyümesini daha çok etkileşim halinde olmalarını sağlar (Marx, 2005:151-152). Bu bağlamda suçun toplumsal yapının bütün unsurlarıyla iç içe geçtiği görülmektedir.

Suç olgusu yasalarla sınırları belirlenmiş ve genel geçer bir çerçeve de değerlendirilse de toplumdaki kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Suç toplumsal yapının bütün bileşenleriyle etkileşim içindedir. Kültürden, hâkim olan ideolojiden, günün toplumsal şartlarından ve teknolojiden etkilenmektedir. Toplumdaki değişim ve dönüşüm suçun yapısını belirlemektedir. Geleneksel toplumlardaki suç algısı, ceza yöntem ve suç çeşitleri modern toplumlarda teknoloji ve kent yaşamıyla beraber değişime uğramıştır.

Kriminolojinin kurucu ismi Casare Lombroso bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“Kayıtlı tarihin her döneminde suçun izlerine rastlanmaktadır. İlkel insanların şimdiki ve eski geleneklerini ayrıntılı olarak incelediğimizde uygar ulusların suç olarak nitelediği birçok eylemin o zamanlarda meşru kabul edildiğini ve ilkel ırklar arasında itibar kaynağı olduğunu görürüz.”* (Lombroso, 2021:97).

Suç değişken bir yapıya sahiptir. Suç içinde bulunduğu şartlara göre şekillenmektedir. Savaş zamanı bireyin yaşamını sonlandırmak ödül niteliği taşıırken başka şartlarda suç sayılabilmektedir. Suç olgusu dinamik bir süreçtir. Suç insanın sosyal bir varlık olmasından dolayı eskiden beri var olan ve gelecekte de var olacak olan bir olgudur.

Suçun tanımını ve sınırlarını değiştiren yeni suç türlerinin ortaya çıkmasında toplumsal değişim etkili olmaktadır. Değişen toplum yapısına göre suç hemen entegre olabilecek bir güce sahiptir. Suçun tarihi seyrini incelendiğinde farklı toplum türlerinde suçun niteliği ve niceliği farklılık göstermektedir. Avcı ve toplayıcı toplumlarda suç basit nedenlerle işlenmekteydi ve suç çeşidi çok azdı. Yerleşik hayata geçilmesi ve yazının icadı suç ve ceza sisteminin gelişimini sağladı. Suç sistematik bir biçimde kayıt altına alınmaya başlandı. Suçun büyük bir dönüşüm geçirmesi sanayi devrimiyle birlikte olmuştur. Nüfus artışı, teknoloji ve ulaşım olanaklarının gelişimi, üretim tarzının değişimi, mülkiyetin kurumsallaşması toplumsal sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Sanayi döneminden sonra hızla gelişen teknoloji ve iletişim olanakları ülkeler arasındaki sınırların muğlaklaşmasına ve küreselleşmenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Küreselleşme suçun yapısını değiştirmiş evrensel bir nitelik kazandırmıştır (Göver ve Şenol, 2017:91-198). Küreselleşme uluslararası ve organize suçların teknolojinin sunduğu imkanlardan yararlanarak suçun geniş bir alana yayılmasına olanak sağlamıştır (Altan ve Arslan, 2016:73-86).

Sanayi devriminden sonra sürekli gelişim gösteren teknoloji suçu etkileyen ve dönüştüren önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Suç, bilim ve teknolojinin gelişimiyle doğrudan bir ilişki içerisindedir. Bilim ve teknolojinin gelişimi suçlunun bulunmasını kolaylaştırmakla beraber birçok yeni suç türünün ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde gelişimiyle suç öngörülemeyen sonuçlar doğurmakta ve yasal bir düzleme oturtulması zaman almaktadır. Son zamanlarda bütün toplumsal alanlarda kullanılan yapay zeka bu duruma örnek verilebilir. Toplumsal hayatımıza dahil olan ve birçok alanda bilgisine başvurulmuş yapay zeka suç olgusunun sınırlarına ne ölçüde etkileyeceği önemli bir husustur. Yapay zeka suç geleneksel hukuk ve suç anlayışını değiştirebilecek bir potansiyele sahiptir. Suçlu bireylerin bulunmasını kolaylaştıracak olsa da yeni suç türlerini de üreteceği aşıkardır. Kimin suç işlediği ve cezanın kime verilmesi

gerektiği sorusu muğlak bir hal alacaktır. Diğer bir yandan suçun hukuksal boyutunu oluşturan yasalar, savunma ve ceza süreçleri yapay zeka tarafından belirlenmeye başlandı. Örneğin Brezilya’da yapay zeka teknolojisi kullanılarak yasa oluşturuldu. ABD’ de iki avukat mahkemeye sunma amacıyla savunma metinlerini yapay zeka uygulaması ChatGbt ‘ye yazdırdı.² Teknolojik gelişmeler suçu etkileyen bir faktörden suçun bütün bileşenleri hakkında karar merci konumuna gelmesi toplum yaşamını kökten değiştirecek bir değişim söz konusu olacağı şimdiden gözlenebilir bir durumdur.

3.2. Kriminoloji

Kriminoloji, en genel tanımıyla suç olgusunu inceleyen bilim dalıdır. Dönmezer’e göre kriminoloji, *“insanın sapıcı davranış ve eylemleri arasında suçu doğuran, yapan ve suçu kontrol etme amacını güden süreçleri açıklayan ve suçun sebep ve faktörlerini tespit maksadiyle insana ve suç işleyen insana ilişkin bilgilerin bütünüünün sentezini oluşturan bir bilgi dalıdır.”* (Dönmezer, 1983:16).

Kriminolojinin bugünkü bilgi birikimine sahip olmasında klasik, pozitivist ve Şikago okulunun suçla ilgili görüşleri, suç ve cezayı sorgulama biçimi etkili olmuştur.

Klasik okul, suç ve cezanın keyfi olarak belirlendiği, suçlulara ağır cezaların uygulandığı ve suçlu bireyleri doğaüstü güçlerin etkisindeki günahkarlar olarak tanımlandığı anlayışa tepki olarak çıkmıştır. Klasik okulla birlikte suç ve cezanın sınırları yeniden belirlenmeye başlanıyor. Klasik okula göre suç, toplumsal sözleşmeye uyulmama halidir. Toplumun birlikte yaşamasını sağlayan kurallara uymayan bireylere ceza verilmelidir. Klasik okula göre bireyler kendisine acı verecek durumdan kaçıp haz verecek şeylere odaklanırlar yani hedonistlerdir. Akıllı ve özgür iradesiyle davranışın sonuçlarını düşünebilen ve hesap eden rasyonalist varlıklardır. Böylece suçlu davranışı bireyin özgür iradeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Klasik okulun temel hedefleri suç davranışından elde edeceği kazanımları azaltmak, suçun akılcı bir yol olarak görülmesinin önüne geçmek ve cezanın caydırıcı bir nitelikte olmasını sağlamaktır (Yolal, 2024:34-36).

Klasik okulun önemli temsilcilerinden Cesare Beccaria ve Jeremy Bentham ceza sisteminin nasıl olması gerektiği ile ilgili önemli katkılar sunmuştur. Beccaria 1764’ te yayınladığı “Suçlar ve Cezalar Üzerine” adlı yapıtında ceza ve adalet sisteminin yeniden ele

²Ntv Haber, “İngiltere’deki Yargıçlar Davada Yapay Zeka Kullanabilecek”,<https://www.ntv.com.tr/teknoloji/ingilteredeki-yargiclar-davalarda-yapay-zeka-kullanabilecek,MNRNwTzoPmkaooQeBBf2Chw> Erişim Tarihi: 15. 12.2023

alınarak kökten değişimlerin yapılması gerektiğini vurgular. Ona göre ceza sistemi açık ve net olmalıdır. Cezalandırılma keyfi uygulamanın dışında bir sistemle güvence altına alınmalıdır. Kanun ve yasalara uygun biçimde cezalar verilmelidir. Cezanın amacı bireyi toplumdan dışlayıcı bir anlayıştan ziyade bireyi topluma kazandırmak suç işleminin önüne geçmek olmalıdır. Cezalandırılma süreci ağır aksak olmamalı ve birey işlediği suçun karşılığının olduğunu görmeli ki suçu tekrar işlememeli (Eskici Katırcıgil, 2017:155-179).

Klasik okulun diğer bir temsilcisi olan Jeremy Bentham toplumun mutluluğunu ön planda olması gerektiğini bunun da bireylerin mutluluğu ile doğru orantılı olduğunu vurgular. Bu bağlamda ceza sisteminin de aynı şekilde toplumun faydasına olacak şekilde dizayn edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Cezalandırmanın bireyin suçtan caydırıcı bir özelliğe sahip olduğunu belirtir. Bentham cezanın işe yaramadığı, topluma fayda sağlamadığı durumlarda uygulanmasının manasız olduğunu ifade eder. Cezanın verilmesi için bir gerekçenin olması ve zararı önlemesi gerektiğini vurgular. Bentham' göre ceza, bir amaçtan ziyade bir araç olarak görülmeli ve keyfi uygulamalardan kaçınılmalıdır (Bentham, 2017:159). Bentham, ağır cezaların işkence ve idam gibi insan doğasına aykırı cezalar yerine hapis cezalarını verilmesi gerektiğini vurgular. Suçluların gözetim altında tutulduğu *Panoptikon* adını verdiği bir cezaevinin yapılmasının daha doğru olacağını böylece suçlular gözetildiğini bildiklerinden daha dikkatli davranacaklarını iddia eder. Günümüz ceza sistemini de etkileyen bu düşünceler Klasik okulun Kriminolojiye olan katkılarıdır (Seyhan, 2023:37-47).

Kriminolojiye katkı sağlayan diğer bir düşünce akımı Pozitivist okulun suçla ilgili çalışmalarıdır. Pozitivist okul, suçluları bilimsel yöntemlerle incelenerek suç olgusunu anlamlandırmaya çalışmışlardır. Cesare Lombroso, Raffaele Garofalo ve Enrico Ferri kriminolojiye önemli katkılar sağlayan önemli kriminologlardır.

Lombroso suç ve bedensel özellikler arasında bir bağ kurarak suçun doğuştan gelen bir nitelik taşıdığı görüşünü savunmaktadır. Doğuştan suçlu olanlar suçluların üçte birini oluşturuyor. Lombroso *Suçlu İnsan* adlı eserinde suçlu insanların bazı fiziksel ve kalıtsal özelliklere sahip olduğunu belirtir. Ona göre doğuştan suçlu olanlar dar bir alna hayvanlarınkine benzeyen biçimsiz kafatasına, büyük çene ve elmacık yapısına, düşük bir göz kapağına, eğri bir burna, büyük kesici dişlere, uzun kollara ve ince dudaklara sahiptirler. (Lombroso, 2021:25-30) Garofalo suç olgusundan ziyade suçluyu inceleyen diğer bir isimdir. Lombroso'nun görüşlerini desteklemekle beraber suçlu davranışın bireyin iradesi dışında biyolojik yapısı gereği ortaya çıktığını savunur. Ona göre cezalandırma sisteminde bu durum göz ardı edilmemelidir. Enrico Ferri suçun işlenmesinde birçok faktörün varlığını kabul eder. Bireyin suç işleminde biyolojik yapısının yanında toplumsal koşulların da etki ettiğini savunur (Bal, 2016:34-35).

Kriminoloji, suç ve suçlunun anlaşılmasında toplumsal faktörleri irdeleyen sosyolojinin, suçlu kişiliğin anlaşılması ve suçlunun ıslahı konusunda psikolojik etmenleri inceleyen psikolojinin ve diğer sosyal bilimlerin elde ettiği verileri kendi bünyesine katarak suç olgusunu geniş bir perspektifle anlamlandırma çabası içerisinde (Sokullu, 2018:48-52).

Kriminoloji suçla ilgili birçok veriye ulaşmak için farklı metodlardan yararlanır. Suçu ölçmek için polis, cezaevi ve adalet kurumlarından elde ettiği istatistik verilerini inceler. Deneyssel metodu uygulama zorluğu olsa da bu yöntem de bazı durumlara kullanılır. Suça yol açan nedenlerin incelenmesi noktasında yaşam öyküsü metodu kullanılan yöntemler arasındadır. Suçlu bireyin izlenmesi ve kayıt altında tutulması kriminolojinin yararlandığı yöntemlerdendir (Sokullu, 2018:77-122).

3.3. Edebiyat Sosyolojisi

Edebiyat ve toplum birbiriyle etkileşim halindedir. Edebiyat toplumu etkileyen, toplumsal olaylardan etkilenen ve aynı zamanda toplumu dönüştüren bir yapıya sahiptir. Edebi eser bir yazarın iç dünyasına yolculuk etmemizi sağlarken aynı zamanda yazarın yaşadığı dönemin toplumsal koşullarına tanıklık etmemizi de sağlar. Edebi eserlerde tarihsel olayları, kültürel kodları, ideolojilerin toplumsal karşılığını, yaşam şartlarını, insan ilişkilerini, toplumsal değişim ve dönüşümü izlerini görmek mümkündür. Edebiyatın toplumdan beslendiğini ve toplumun bir yansıması olduğunu ifade eden edebiyat tarihçisi ve eleştirmeni Lanson' a göre her edebi eser sosyal bir olgudur (Lanson, 2017:29). Bu bağlamda edebiyat, toplumun anlaşılmasında iyi bir referans kaynağı oluşturmaktadır. Edebiyatın bu toplumsal yönünün görünür hale gelmesi edebiyat sosyolojisini gerekli kılmıştır.

Edebiyatın toplumla bir bağ kurma çabası edebiyat sosyolojisini temellerini atmıştır. Edebiyat sosyolojisinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde Mademe de Stael' in 1800' lü yıllarda yayınladığı *Toplumsal Kurumlarının İlişkileri İçinde Edebiyat* adlı eseri etkili olmuştur. G. Lukacs ve L. Goldman ise edebiyat sosyolojisinin sistemli bir şekilde incelenmesinin önünü açan isimlerdir (Escarpit, 1992:10-14).

Edebiyat sosyolojisi edebi eserlerin toplumsal görünümelerini ortaya çıkarmakla beraber yazarı eseri, eserin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini inceleme alanına dahil etmiştir. Bu süreç toplumsal ilişkiler içerisinde gerçekleşir. Yazar ve ortaya çıkardığı eser toplumdan bağımsız değildir. Eserin ortaya çıkışı topluma sunulması ve okuyucunun esere verdiği tepki süreci toplumsal yapıyla olan ilişkisini açığa çıkarır (Tüzer ve Hüküm, 2019:5). Edebiyat sosyolojisinin ilgi alanında olan bu süreçlerin arka planında toplumsal öğelere rastlanır. Yazarın

eseri ortaya çıkarma amacı tarihin belirli dönemlerinde toplumsal değişimlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Aynı şekilde eserin basım, dağıtım ve tüketim aşamaları teknolojik değişimlere bağlı olarak hemen piyasaya sunulan bir meta haline gelmiş durumda. Bu bağlamda süreçlerin toplumsal değişim ve dönüşümden etkilenmeleri ve günün koşullarına kendini hızlıca entegre eden bir yapıya sahip olması sosyolojik perspektifle açıklanabilecek bir durum olduğunu gözler önüne sermektedir.

Edebi eserlerin bir türü olan roman, yapısı gereği toplumsal unsurları en çok içinde barındıran türlerden biridir. Olay örgüsü, karakter, zaman ve mekân bağlamı içerisinde yazılan romanın toplumsal etkisinin anlaşılmasıyla bu türe ilgi artmış ve topluma ulaşmak için bir araç olarak görülmüştür. Aydınlanma düşüncesinin yaygınlaştırılmasında edebiyat araç olarak kullanılırken Şerif Mardin de Türk modernleşmesinin anlaşılmasında romanların incelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Şan, 2019:194). Böylece edebi tür olan romanın toplumu etkilediğini ve toplumdan etkilendiğini görebiliriz.

3.4. Polisiye Roman

Polisiye roman, suç olgusunu merkezine taşıyan ve suçlu bir muamma aracı olarak gören edebi bir türdür. Edgar Allen Poe' nin 1841'de yayımlanan *Morg Sokağı Cinayetleri* ilk polisiye roman kabul edilir. Sir Arthur Conan Doyle, Agatha Christie bu türün önemli yazarlarındandır. Polisiye roman, popüler roman kategorisinde değerlendirilir. Popüler roman; içerik olarak bir derinliği olmayan, kazanç kapısı olarak görülen, hemen okunup geçici bir etki bırakan, hızla tüketilen estetik bir kaygı taşımayan romanlardır. Bu özelliklerle nitelendirilmelerine rağmen geniş bir okur kitlesine sahiplerdir. Bu anlamda birçok sosyolojik unsur içinde barındırmaktadır. (Sağlık, 2019:251-284). Marksist ekonomist Ernest Mandel polisiye romanı araştırılması ve toplumsal değişim unsurlarla olan ilişkisini inceleyerek bu türün toplumsal yönünü açığa çıkartan isimdir. Polisiye romanı toplumsal bir olgu olarak Mandel, *Hoş Cinayet: Polisiye Romanın Toplumsal Tarihi* adlı eserinde polisiye külliyyatını yazıldığı dönem ve koşulları dikkate alarak incelemiştir. Mandel, “burjuva toplumunun tarihi mülkiyetin tarihidir; mülkiyetin tarihi de kendi zıddının, yani suçun tarihini içerir.” (Mandel, 2021:226) diyerek polisiye romanı burjuva sınıfının ortaya çıkışına bağlar.

Polisiye romanlar geniş kitleler tarafından okunmasıyla bu türün nasıl olması gerektiği sorusu önem kazanmış ve S.S Van Dine polisiye roman yazmanın belli kuralları olduğunu ifade etmiştir. Bu kurallara göre; okur ve dedektif aynı bilgiye sahip olmalıdır. Aşk entrikasına yer verilmemeli, suçlu polis veya dedektif olamayacak, Suçlu bireyler rastlantıyla değil birtakım

özmler sonuç rtaya çıkmalıdır. Polis veya dedektif olmalı ve ipuçlarını toplamalı, ortada bir ceset bulunmalı, suçlu gerçekçi yollarla bulunmalı, olayın çözümü için bir dedektif olmalı okurun kafası karışmamalı, suçlu okurun tanıdığı karakterler arasından çıkmalı, suçlu kişi kolay tahmin edilen uşak bahçıvan gibi evde çalışanlar arasından olmamalı, suçlu tek kişi olmalı, polisiyede mafya ya da gizli örgter olmamalı, cinayet akılcı ve bilimsel yöntemler ışığında çözüme kavuşmalı, Bilmecenin gizli nedeni oyucu açısından apaçık olmalı, cinayeti işleyen kişi suçlu kişilerden seçilmemeli, roman içeriğinde uzun tasvirlerden kaçınılmalı, cinayet olarak gösterilen durum okuyucuyu yanıltıp intihara bağlanmamalı, cinayetin nedeni kişisel nedenlerden ötürü olmalı, yazarın iyi bir kurguyla yazması gerekir suçlu basit yöntemlerle (izmaritten suçluyu yakalamak gibi) ortaya çıkarılmamalıdır (Vanoncini, 1995:124-128). Polisiye romanlara olan bu ilgi elbette ki Türk edebiyatının da ilgisini çekmiştir. Türk edebiyatına polisiyenin girişi ilk olarak 1881 yılında Ahmet Münif, Fransız yazar Panson de Terrail in tercüme edilen Paris Faciaları olmuştur. Daha sonra Tanzimat Döneminde Ahmet Mithat Efendi Esrar-ı Cinayet önce gazete ve dergilerde yayınlamış daha sonra kitap olarak basılmıştır. Mithat efendiyle başlayan bu serüven birçok yazarın polisiye roman yazma girişiminde bulunmasıyla sonuçlanır. 1913 yılında Ebssreyya Sami *Türklerin şerlok Holmes ' Avanvermez Avni* Türk edebiyatındaki ilk yerli polisiye serisidir. 1924 yılında Peyami Safa'nın takma adla yazdığı Cingöz Recai serisi de Türk polisiye edebiyatı açısından bir dönüm noktası niteliğ taşır. Günümüzde de Osman Aysu ve Ahmet mit önemli polisiye yazarlarındandır (yepazarcı, 2017:28-29). Ahmet mit polisiyenin alt türü olan kara roman tarzında yazmaktadır.

Polisiye roman; anlatılan kurguya ve suç unsurunu işleyiş biçimine göre kendi içinde türlere ayrılmaktadır. Klasik polisiye, gerilim romanı, casusluk romanı ve kara roman. Klasik polisiye diye adlandırılan tür, ilk dönem polisiyesini kapsamaktadır. Suç unsurunun bir muamma olarak görüldüğü dedektiflerin başat rol oynadığı polisiyedir. Casus romanları suçun bireysellikten çıkıp devletin çıkarları uğruna yapılan bir eyleme dönüştüğü dönemde ortaya çıkan ve casusların suçla ilişkisini anlatan polisiyenin bir türüdür. Gerilim romanları heyecan ve gerilimin yüksekte tutulup suçlunun açığı çıkarıldığı süreci anlatan türdür (Demir, 2013:86). Kara roman, cinayetin bir bilmece gibi çözüldüğü klasik polisiyeden farklı olarak cinayetin işlenmesinin altında yatan toplumsal koşulları ve psikolojik durumu ön plana çıkaran bunları irdeleyen polisiye roman türüdür (Vanoncini, 1995:13). Raymond Chandler ve Dashiell Hammet bu türün önemli temsilcilerindendir. Kara romanın ortaya çıkışı iki dünya savaşı arasındaki döneme denk gelir. Kapitalist düzenin hızla ilerleyişi ve 1929 ekonomik buhranın yarattığı ekonomik sıkıntılar suç olaylarında artışa neden olmuştur. Bu durum suç olgusuna ilgi duyan

polisiyenin ilgi alanına girmiştir. Polisiye romanın konuları, suç türleri, karakterleri ve suçun işlendiği mekanlar değişime uğramıştır. Toplumun alt kesiminde bulunan bireyler, göçmenler, fahişeler, kaçakçılar ve gangsterler polisiye romanlarda yer edinmeye başladılar. Suçun işlendiği yerler tekinsiz sokaklar, kumarhaneler randevu evleri gibi daha önce bu türün sayfalarında görülmeven mekanlar görünür olmaya başladı. Bu türle birlikte suçun nedenleri ve çeşitleri de farklılaştı. Mafya ve çete yapılanmaları gibi örgütsel suçlar romanda işlenen konular arasına girdi. Dedektif tiplmesi de değişen unsurlar arasındadır. Aristokrat, entelektüel, sakin dedektifler yerine gerektiğinde şiddeti kullanan halka daha yakın bir sosyal konumda olan dedektifler yerini aldı (Varım, 2016: 24-30).

3.5. Sosyolojik Suç Teorileri

Suç olgusunun tarih boyunca her toplumda görülmesi, toplumları değiştiren ve dönüştüren bir etkiye sahip olması suçun sosyolojik bir perspektifle ele alınmasını gerekli kılmıştır. Suçluluğu açıklayan birçok sosyoloji teorisi mevcuttur. Bunun başlıca nedeni suçun oluşum sürecinin birçok faktör irdelenerek açıklanmasıdır. Teoriler incelendiğinde farklı değişkenler üzerinden açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu değişkenler toplumsal yapı, cinsiyet, yaş, aile, kültür, ekonomi, öğrenme, damgalama, kontrol mekanizmaları ve şehir yapısı olarak ifade edilebilir. Sosyolojik teoriler suçun oluşum sürecine ve nedenlerine odaklanmıştır. Bu çalışmada sosyolojik suç teorileri dört grupta kategorize edilmiştir. Sosyal yapı, sosyal süreç, çatışma teorileri ve feminist teoriler.

3.5.1. Sosyal yapı kuramları

3.5.1.1 Anomi kuramı

Sosyolojinin kurucularından birisi olan Fransız sosyolog Emile Durkheim, suçun anlaşılmasında önemli katkılar sunmuştur. Suçu sosyolojik bir fenomen olarak ele alan Durkheim' a göre suç, bütün toplumlarda görülen bir olgudur. Durkheim, suç ve sapmanın gerekli olduğunu hatta toplumda önemli işlevleri yerine getirdiğini belirtir. Onaylanmayan bir eylem olarak görülen suç, kolektif bilinci geliştirerek dayanışmayı artırır. Toplumsal değişimlere önayak olur ve yenilikçi bir görev üstlenir. Durkheim suçun arttığı durumlarda anormallikten bahsedilebileceğini ve bir önlem olarak cezanın verilmesi gerektiğini vurgular. Ceza sisteminin de suçla doğru orantılı olması gerektiğini belirtir (Durkheim, 2013).

Baskıcı ve onarıcı hukuk kavramlarıyla hangi toplumlarda nasıl bir ceza anlayışının olduğunu ifade eder. Mekanik dayanışmanın olduğu toplumlarda baskıcı hukuk uygulanır. Ortak bir ahlak söz konusudur. Suçun ortak değerleri zedelediği düşüncesi ortak bir tepkinin ve ağır bir cezanın verilmesine neden olmaktadır. Organik dayanışmanın olduğu toplumlarda ise onarıcı hukuk uygulanır. Bu tür hukuk anlayışı suçun meydana getirdiği zararın telafi edilmesine odaklanır. Baskıcı hukuktaki gibi ağır cezalar verilmez (Ritzer ve Stepnisky, 2018:202).

Durkheim'ın sosyoloji literatürüne kattığı önemli kavramlardan biri de hiç şüphesiz anomi kavramıdır. Anomi, “bir toplumun normlarının etkisizleşmesi, çöküntü, karışıklık ya da ya da çatışma olması durumunu gösteren bir terim” olarak ifade edilmektedir (Marshall, 2021:32). Normların etkisizleşmesi toplumsal düzenin yapısını bozmakta ve bu suçun ortaya çıkışını etkilemektedir. Durkheim *Toplumsal İşbölümü* adlı eserinde işbölümünün normal bir şekilde işlendiği durumlarda toplumsal bütünleşme söz konusuysa, sekteye uğradığı yani işlevinde bir bozukluk veya eksiklik hissedildiğinde anomi durumunun ortaya çıktığını belirtir. Aynı durum iktisadi krizler yaşandığında da kendini gösterir (Durkheim, 2006). Durkheim, bireysel olarak görülen intihar vakalarının toplumsal bir olgu olarak görülmesi gerektiğini *İntihar* eserinde belirtir ve anomi kavramına yer verir. İntihar türü olarak karşımıza çıkan anomi, norm ve değerlerin bozulduğu, belirsizliğin yaşandığı ve bireyin uyulacak bir ölçüt bulmakta zorlandığı durumlarda ortaya çıkar. Toplumsal yapıdaki değişim, istikrarı zedeler ve bir endişe yaratır. Bu durum bireylerin davranışlarına yansımaktadır. Durkheim, ekonomik krizin olduğu ve yahut ülkenin bolluk yaşadığı, boşanmaların arttığı durumlarda anomik intiharların kendini gösterdiğini belirtir. Ona göre burada dikkat edilecek husus, bireylerin içinde bulunduğu durumun değişime uğraması ve belirsizlik yaratmasıdır (Durkheim, 2014).

3.5.1.2. Alt kültür kuramları

Kültür, “belli bir toplumu ya da sosyal grubu karakterize eden ve içeriğini, bilgi, gelenekler, normlar, hukuk ve inançların oluşturduğu, yaşam biçimidir.” (Giddens ve W. Sutton, 2014:256) Nesilden nesile aktarılan kültür toplumsalın yeniden inşası için gereklidir. Toplumu değiştiren dönüştüren bir yapıya sahiptir. Toplumsal örüntülerin anlaşılmasında elzem bir konumdadır. Alt kültür kavramı ise “daha geniş nitelikteki kültürden ayrıdır, yalnız o kültürün sembolleri, değerleri ve inançlarını ödünç alırlar (ve genellikle çarpıtır, abartır veya tersine çevirirler.” (Marshall, 2021:16). Jenks alt kültürü “yeni kimlik kaynakları” olarak tanımlar (Jenks, 2007:190). Kendini hâkim kültüre ait hissetmeyen onlardan dil, din, mekân veyahut

etnisite gibi farklılıklardan dolayı ayrılan alt kültür grupları yeni bir kimlik kaynağı olarak görülmektedir.

Richard Clowerd ve Lyoyd Ohlin tarafından geliştirilen Ayrımcı Fırsatlar Teorisi Cohen ve Merton'un teorilerinden etkilenmiştir. Alt kültür gruplarının kültürel hedefleri gerçekleştirme noktasında meşru yollarla beraber gayri meşru yollar da yetersiz kalmaktadır. Toplumsal eşitsizlikler alt kültür gruplarının tepki göstermesine neden olmaktadır. Bu tepkiler çoğu zaman suç olarak tanımlanan eylemlerdir (Geçgin, 2022:47). Clowerd ve Ohlin'e göre üç tip suçlu alt kültüründen bahsedilebilir. Bunlardan ilki kriminal alt kültürüdür. Bu suçlu altkültürün temel hedefi gasp, hırsızlık, şantaj yaparak yasadışı yollardan maddi kazanç elde etmektir. İkincisi çatışma alt kültürüdür. Şiddet odaklı bu alt kültür biçiminde şiddet bir güç statü unsuru olarak görülmektedir. Sosyal düzensizliğin olduğu, göçmenlerin veya farklı etnisite, ırk ve din toplulukların yaşadığı bölgelerde sıkça rastlanmaktadır. Üçüncüsü ise geri çekilmeci alt kültür biçimidir. Bu altkültür grubuna mensup bireylerin bir hedefi yoktur. Madde kullanımı görülmekte ve toplumdan izole bir yaşam benimsenmektedir (Kızmaz, 2005:153).

Albert Cohen suçlu alt kültür teorisinde ailenin sahip olduğu sosyal statünün çocukların davranış kalıplarını biçimlendirdiğini belirtir. Ona göre alt sınıfa mensup bir çocuk orta sınıf değerleriyle kuşatılmış bir ortama girdiğinde kendi imkanlarının yetersiz olduğunu ona ulaşmanın zor olduğunu görecektir ve kendini değersiz hissedecektir. Bu durumda alternatif bir çözüm olarak kendisine statü kazandıran suçlu alt kültür gruplarına yönelecektir. Suçlu alt kültür gruplarının her davranışı faydacı değildir. Örneğin hırsızlığı sadece ihtiyacı olduğu için değil zevk verdiği için de yapar. Kötü niyetlidirler ve çevresindeki insanları sürekli rahatsız ederler. Sergiledikleri davranışların suç teşkil ettiğini kabul etmezler. Farklı türde suçları işlerler. Suç işlemedeki motivasyonlarından biri de zevk almaktır ve bu kısa süreli olur. Grubun kurallarına uyma ve her isteneni yapmak için özel bir gayret gösterirler. Grup statü engellenmesine maruz kalan işçi sınıfına ait erkek çocuklarından oluşur (Kızmaz, 2005:158).

Walter B Miller İlgi Odakları Teorisi alt kültür kuramları içerisinde değerlendirilir. Alt sınıftaki düşük gelire sahip bireylerin suçla ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Diğer kuramcılar aksine alt sınıfa mensup bireylerin orta sınıf değerlerine tepki olarak suç işlemediklerini ifade etmektedir. Ona göre alt sınıfın kendine özgü norm ve değerleri suç davranışını üretir. Gençler alt sınıfın ilgi odaklarına göre hareket ederler. Bu ilgi odakları şu şekilde ifade edilir. Bela olma, sertlik, zekilik, heyecan arama kadercilik ve son olarak bağımsızlık. Alt sınıfa ait gençler şiddetle iç içe olup sürekli kavga ederler. Kaba ve sert davranıp ve bunu erkek olmanın kuralı olarak benimserler. Suç işleyebilme potansiyelini zekanın ürünü olarak görürler ve zekalarını hırsızlık gasp gibi eylemlerde bulunmak için

kullanırlar. Suçu kendini tatmin etmek, heyecan duygusunu yaşamak için işlerler. Belli bir plan olmadan, sonunu düşünmeden ve her davranışı şansa bağlayarak hareket ederler. Otoriteye bağlı olmadan kuralları hiçe sayarak hareket etmek isterler (Güçlü ve İdris, 2023:40-41).

3.5.1.3. Chicago okulu (ekolojik kuram)

Chicago kentinin göç ve sanayiyle değişen görünümü sosyal bilimcilerin ilgisini çekmiştir. Kentin gelişmesiyle değişen demografik ve sosyal yapı kentin inceleme alanı olarak görülmesini sağlamıştır. Kentteki suç oranlarının giderek artması suç ve kent ilişkisinin araştırılmasına olanak sağlamıştır. Chicago okulu bireyi ve kenti incelerken sosyolojiye katkı sunacak metodlar kullanmışlardır. Suç istatistikleri incelenmiş ve suçun belirli bölgelerde yoğunlaştığı görülmüştür. Yaşam öyküsü ve olay inceleme yöntemlerini de kullanarak bireyleri kendi yaşam alanında inceleme fırsatını yakaladılar. Kent yaşamıyla beraber değişen toplumsal yapının suçluluğu etkilediği sonucuna ulaştılar (Sokullu, 2018:151). Chicago okulunun temsilcileri Park, Burgess ve Shaw ve McKay ve Wirth' dir.

Robert Ezra Park, şehirlerin gelişimiyle sosyal yapıdaki değişime odaklanır. Ona göre şehirlerin gelişimi makineleşmeyle gelen emeğin bölünmesi, ulaşım ve iletişim araçlarının çoğalması değişime ön ayak olmuş ve kontrol mekanizmaları etkisini yitirmiştir. Bu süreci bireyselleşmenin ve toplumsal düzenin bozulmasının sonucu olarak görmektedir. Her yeni buluşun, keşfin veya filizlenen her fikrin toplumsal düzeni ve ahlaksal bütünü bozduğunu iddia eder. Bu düşüncesini de otomobil çetelerinin ortaya çıkmasıyla suç oranlarındaki artış üzerinde temellendirir. Park, zencilerin kuzeye doğru göçünün toplumsal düzeni ve genç kuşakların ahlakını bozduğunu ifade eder. Kuzey şehirlerdeki zenci topluluklarında suç oranının fazla olmasını zencilerin o bölgeyle bütünleşememesine oranın kültürüne yaşam standartlarına ayak uyduramamasına bağlar. Park büyük şehirlerin çoğunun “ıskartaya çıkarılmış kadın ve erkeklerden oluşan paçavralarla dolu” olduğunu söylemektedir. Bahsetmiş olduğu insan paçavralarının ticaret merkezinin kıyısında kalmış işsizlerden oluştuğunu belirtir. Ona göre sürekli büyüyen bu çöküntü alanları fakirliğin, kötülüğün ve suçun oluşumunu tetikleyen toplumsal paçavra bölgeleridir (Park, 2021:146-158).

Ernest Watson Burgess'ın geliştirdiği çember teorisi bu alandaki önemli çalışmalardan biridir. Burgess, modern hayatla birlikte şehirlerin geliştiğini, büyüdüğünü ve akabinde toplumsal yapının değiştiğini vurgular. Şehirlerin yayılma sürecini iç içe geçmiş eş merkezli çemberler üzerinden tasvir eder. Çemberler içten dışa doğru yayılma eğilimi gösterir. Merkezde ana ticaret faaliyetleri yürütülür. Merkezi kuşatan bölge geçiş bölgesidir. Ticaret ve küçük

imalathaneler bu bölgede bulunmaktadır. Üçüncü bölge işçi evleri bölgesidir. Dördüncü bölge konut alanı son bölge ise şehrin dışındaki konut alanıdır. Burada uydu kentler yer alır. Her bölge bir dıştaki bölge tarafından işgal edilir. Böylece sürekli bir değişim söz konusudur (Burgess, 2021:92-93). Burgess geçiş bölgesinde yoksul kesimin bulunduğunu, suç oranlarının ve ahlaksızlığın fazla olduğunu belirtir. Bu bölge çöküntü alanları olarak da adlandırılır (Burgess, 2021:97-98).

Burgess şehri bir metabolizma olarak görür ve metabolizmayı aşan durumların ona zarar verdiğini belirtir ve aynı durum hızla yayılan ve hareketliliğin yoğun olduğu bir şehir için de geçerlidir. Şehirdeki yayılımın ve hareketliliğin hızlı bir şekilde olması toplumsal düzensizliğin yolunu açar. Sürekli bir değişim döngüsünde olan şehrin düzenini sağlamak zorlaşır. Şehirdeki hareketliliği toplulukların nabız artışı olarak ifade eden Burgess, hareketliliğin fazla olduğu durumlarda birincil grupların kontrol etkisinin zayıfladığını, çocuk suçlarının ve akabinde çeteleşmenin arttığını, aile yapılarının bozulduğunu ve suç oranlarında artışın yaşandığını belirtir (Burgess, 2021: 99-101).

Ekolojik kuramcı Louis Wirth, kentleri kırsaldan nüfus oranlarına göre ayırmanın eksik olduğunu sosyolojik olarak daha geniş bir perspektifle bakmanın kentin anlaşılmasında başat rol oynadığını vurgular. Ona göre belli bir sayıya ulaşan yerleri kent diye tabir etmek kenti sadece mekân olarak algılanmasına yol açar. Bu durumda kentin bir yaşam biçimi, kendine has özelliklerle donatıldığı ve toplulukları değiştiren bir yapıya sahip olduğu gözardı edilir. Louis Wirth, kentlerin gelişmesiyle birlikte toplumların değişimine vurgu yapar. Ona göre modern hayatla birlikte kentlerin gelişimi toplumsal yapıların değişimini beraberinde getirir. Örneğin birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkiler almaya başlar. Akrabalık bağları kırsal yerleşimdekilere göre zayıflar ve ailenin yapısında önemli değişiklikler yaşanır. Ailenin belirli görevlerini kurumlar üstlenir (Wirth, 2002:77-106).

Kentlerin toplumlar üzerindeki diğer bir etki ise toplumsal çözülme ve beraberinde getirdiği sorunlardır. Farklı kültüre, ideolojiye, toplumsal statüye, dil ve dine mensup bireylerin heterojen bir ortam oluşturmaları anlam farklılaşması ve muğlaklaşmasına neden olmaktadır. Böylece toplumsal çözülme meydana gelir. Kültürler birbiriyle ve hukuk düzeniyle çatışır bu durumda da suç oranları artar (Bal, 2016:59).

Clifford Shaw ve Henry McKay Şikago şehrinin 1900-1933 yılları arasındaki mahkeme kayıtlarını inceleyip suçun yoğun yaşandığı yerlerin ortak özelliklerine odaklanmışlardır. Burgees'in bahsettiği geçiş bölgesinde suçun fazla olduğunu saptamışlar (Akgül &İrmak, 2023:73-88). *“Bu yaklaşımda sanayileşme, kentleşme, göç hareketleri ve kültürel heterojenlik gibi faktörlerin etkisi ile şehir, suç için zemin hazırlayan bir yapıdır ve özellikle gecekondu gibi*

toplumsal değerlere bağlılığın azaldığı alt- kültür gruplarının güçlendiği, fakirlik, işsizlik ve ailevi problemler gibi toplumsal problemlerin çoğaldığı çözülmüş alanlarda (delinquencyareas) suç yoğunlaşmaktadır.” (Güllü, 2014:105).

3.5.1.4. Gerilim kuramı

Gerilim kuramı Robert K. Merton tarafından geliştirilmiştir. Ona göre sapma ve suç olarak tanımlanan eylemler sosyal yapının ürünüdür. Amerikan toplumunu gözlemleyen Merton, bu ve benzeri kapitalist ülkelerin kendi toplumlarına zenginliği ve çok para kazanmanın çalışmayla elde edileceğini empoze etmektedir. Ancak bireyler, bu hedeflere ulaşmak için meşru yolların yetersiz kaldığını görmektedir. Bu nedenle hedefler ve onlara ulaşmak için belirlenen yollar arasındaki uçurum gerilime neden olur ve anomiyeye yol açar (Demirbaş,2020:150).

Toplumsal ve kültürel kodların birey üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. Bireyin hayatına entegre edilen bu kodlar davranışlarını yönlendirir. Örneğin bireyin iyi bir eğitim alması, maddi kazanç elde edeceği bir meslek edinmesi, aile kurması ve aynı şekilde çocuklarına da geçtiği yolların öğretilmesi istenmektedir. Ancak toplumsal ve sınıfsal eşitsizlik eşit şartlar sağlamadığı için bireylerin bunları gerçekleştirmesi zorlaşmaktadır. Hedef belirlenmiş ancak ona ulaşmak için meşru kabul edilen yollar bazı bireyler için belirgin bazılarının için muğlaktır. Merton bu noktada kültürel amaç ve meşru yollar arasındaki ilişkiye göre beş davranış tipi ortaya koyar. Bunlar uyum, yenilik, şekilcilik, geri çekilme ve isyandır. Özetle ifade edersek uyum davranışı, en çok görülen davranış türüdür. Kültürel hedefler ve meşru yollar kabul edilebilir durumdadır suç ve sapma yoktur. Yenilikte kültürel hedefler kabul edilirken meşru yani yasal yollar gözardı edilir alternatif yol aranır. Sapma ve suça başvurulur. Şekilcilikte, kültürel hedefler reddedilirken meşru, hukuki kurallara bağlılık söz konusudur. Geri çekilmede kültürel hedefleri ve meşru yolları reddetme ve kendini izole etme şeklinde gerçekleşir. Son olarak isyan davranışında ise hedef ve yollar reddedilir yerine yeni amaç ve yollar getirilir. Suç ve sapmaya yönelim vardır (Bozkurt, 2009).

Steven Messner ve Richard Rosenfeld tarafından ortaya atılan Kurumsal Anomi Teorisi suçun oluşumunu Amerikan toplumuna dayatılan hayallere bağlar. *Suç ve Amerikan Rüyası* adlı eserlerinde Amerikan Rüyasının temel tezi olan, çok çalışmanın başarı, refah ve zenginlik getireceği inancını incelemiş ve suç olgusunu bu bağlamda incelemişlerdir. Amerikan Rüyası suçun oluşumunu iki farklı şekilde etkilemektedir. İlki bireylere her koşulda para kazanma fikrini dayatmaları ikincisi ise toplumsal yapıyı oluşturan kurumların ekonominin himayesine

girmesidir. Böylece suç davranışını engelleyen, kontrol altına alan mekanizmalar etkisini yitirir ve suç davranışı ortaya çıkar (Demirbaş, 2020:149).

Messner ve Rosenfeld, Merton'ın aksine kültürel hedefler ve meşru yollar arasındaki dengesizliğin ortaya kalktığı durumda gerilimin yok olmayacağını savunur. Onlara göre zengin olma yarışında şartlar eşitlense bile yarışın kaybedenleri olacaktır. Kaybedenler gerilimi hissedip daha hırslı davranacak yarış kazanamayınca da suç işleyeceklerdir. Messner ve Rosenfeld' göre, dayatılan hedeflere ulaşmaya çalışmak yerine toplumun yapı taşını oluşturan kurumların iyileştirilmesi gerekmektedir. Aile kurumunun ekonomik sıkıntılar nedeniyle asıl işlevi olan bireyin gelişimine yeterince zaman ayıramadıklarını belirtir. İyi bir eğitimin ve toplumsallaşmanın en önemli basamağı olan ailenin maddi kaygılar taşımaması, aile üyelerinin birbiriyle bolca vakit geçirmeleri iyileştirici uygulamalara örnek verilebilir. Ekonominin şekillendirdiği diğer bir kurum ise eğitimidir. Eğitimin maddi kazanç odaklı olması eğitimin kalitesini düşürmektedir. Öğrenmeye dayalı bir eğitim bireylerin hayatlarını olumlu anlamda etkiler bu yüzden para odaklı bir eğitim anlayışından vazgeçilmeli ve topluma faydalı, bilgili bireyler yetiştirilmelidir (Karğın, 2016:59-97). Messner ve Rosenfeld ekonominin ön planda olduğu bütün kurumların işlevlerini yitirmesinin kurumsal anomiyeye yol açtığını belirtir. Böylece bireysel yaşam odaklı norm ve değerlerin önemsenmediği hukukun hiçe sayıldığı bir toplum yapısı ortaya çıkar. (Akgül& Irmak, 2023: 77-88)

3.6.2. Sosyal süreç kuramları

3.6.2.1 Etiketleme kuramı

Etiketleme kuramları, suçu farklı bir perspektifle ele alarak suç ve suçludan ziyade suçtan sonraki sürece odaklanmışlardır. Suçlu bireyin toplum tarafından nasıl karşılandığı toplumun nasıl tepki verdiği bu kuramların temel tezini oluşturur. Toplumsal tepkiler bireyin damgalanmasına ve davranışlarının ona göre şekillenmesine neden olmaktadır.

Erwing Goffman Damga (2021:27-31), adlı eserinde damgalama sürecinin etkileşimle meydana geldiğini vurgular. Goffman, damganın ilk defa Yunanlılar tarafından kullanıldığı belirtir. Bedene kazılan bir damga bireyin suçlu, köle veya hain olduğunu gösterirdi. Damga bireyin toplumsal konumunu belirler ve kamusal alanda kaçınılması gereken kişi olarak algılanmasına neden olmaktadır. Günümüzde üç damga tipinden bahsedilebilir; bunlardan ilki bedende deformasyonların olmasıdır. İkincisi bireyin sapkın olarak nitelendirilen davranışlar ve kişisel karaktere özgü hoş karşılanmayan hareketler sergilemesidir. Üçüncüsü ise ırk, din ve

dil gibi etnolojik damgalardır. Gofmann damgalanmış bireylerin dışlandığını ve insandan sayılmadığını belirtir. Bu davranışlara maruz kalan birey toplumda kabullenmek ister ve bunun için uğraşır. Fiziki bir nedenden dolayı damgalanmış birey kendini kanıtlama çabası içine girer. Görme engelle bir bireyin dağcılıkta başarı elde etmeye isteği buna örnektir. Normali yeniden tanımla uğraşı içinde olurlar. Damgalı birey diğer bireylerle etkileşim içine girmeye korkar ve başkasının onunla ilgili ne düşündüğünü önemsemektedir (Gofmann, 2021:31).

Gofmann toplumsal bilgi taşıyıcıları olarak tanımladığı göstergelerin de varlığına işaret eder. Bu göstergeler itibar ve damga sembolleri olarak ikiye ayrılır. İtibar göstergeleri bireyin toplumsal konumuna işaret eder. Apoletleri olan birinin başarılı olduğu ve saygınlık kazanması itibar sembolüne örnek gösterilebilir. Damga sembolleri ise sapma davranışını gösterir. Kollarında bıçak izi bulunan bir gencin sapkın davranışta bulunduğu düşüncesi damga sembolüne örnektir (Gofmann, 2021:79-84). Damgalanmış bireyler toplumdan soyutlanırlar ve bu sapma davranışlarının oluşumunu etkileyen bir süreci kapsamaktadır. Gofmann (2015), akıl hastaneleri ve hapisane gibi toplumdaki diğer bireyleri korumaya yönelik total kurumların damgalama sürecini pekiştirdiğini vurgular. Bu kurumlara kapatılan bireylerin benlik kaybı yaşadığını ve toplumla yeniden etkileşime geçtiklerinde sudan çıkmış balık gibi olduklarını belirtir. Bireylerin bu kurumlara girme süreci ve sonrasında yaşananlar bireyin damgalanmasıyla sonuçlanmaktadır.

Edwin Lemert sapmayı birincil ve ikincil sapma olarak kategorize eder. Ona göre birincil sapma çeşitli nedenlerden ötürü ilk defa suç işlemesini ifade eder. Bu kategorideki suçlular çoğu zaman yakalanmaz veya bir yaptırımla karşı karşıya kalmazlar. Ancak birincil sapmanın devam ettiği durumlarda toplumsal bir tepkiye veya cezai bir yaptırıma maruz kalırlar ve böylece ikincil sapmaya geçiş söz konusu olmaktadır. Birey ikincil sapmaya geçtiğinde tepki ve cezaların yanında bireyin toplumsal statüsü, toplumla olan bağı büyük hasar alır. İkincil Sapma durumundaki bireyin güvenlik güçlerinin yakalaması, medyada görüntü vermesi ve tutuklanma süreci toplumun hafızasında yer edinir ve suçlu olarak etiketlenmesine yol açar. Çeşitli toplumsal tepkilere ve hukuki yaptırımlar maruz kalan birey bu damgalamayı içselleştirir ve sahip olduğu etiket onun davranışlarını etkiler ve böylece suç işlemeye daha meyilli bir hale gelir (Güçlü ve Akbaş, 2023:126-128).

Damgalama teorisinin önemli temsilcilerinden biri olan Howard S. Becker, suç ve sapmayı tanımlama biçiminin damgalama sürecinde önemli bir etken olduğunu ve bu süreci doğrudan etkilediğini belirtir. Ona göre suç ve sapma bir davranış olmaktan ziyade sınırlarının kimin çizdiği meselesidir. Becker, toplumsal gurupların kurallar koyduklarını ve buna uymayanları hariciler olarak tanımlandıklarını vurgular. Burada dikkat edilecek en önemli

husus haricilerin kim olduğu sorusudur. Mevcut kural koyucular mı yoksa kural ihlali yapanlar mı? Becker ‘a göre her iki grup birbirini harici olarak görür ve birbirinden uzaklaşır. Kural koyucular norm ve değerlerin sınırlarını çizmekte ve zorla dayatmaktadır. Mevcut durumdaki güç ilişkileri, hâkim olan ideoloji kimin kural koyucu olduğunu da belirler. Yaşlılar gençlere, erkekler kadınlara beyazlar zencilere, etnik çoğunluktakiler azınlıklara ve son olarak da orta sınıfta mensup bireyler alt sınıftakilere kural koyarlar (Becker, 2021:38). Bir konuda yetkili kişinin sözünün geçtiği “Mühür kimde ise Süleyman odur.” atasözü bu durumu açıklar niteliktedir. Kimin harici olacağını yetkiyi elinde bulunduran belirler.

Becker, kuramının etiketleme kuramı olarak izah edilmesini tercih etmediğini ve araştırdığı sapma olgusunun kolektif bir eylem olduğundan “etkileşimci sapkınlık kuramı” olarak adlandırılmasının daha doğru olabileceğini belirtir. Sapkınlıkla ilgili görüşleri irdeleyen Becker sapkınlığı grup kurallarının ihlali olarak tanımlamaktadır. Becker, esrar içiciler üzerine yaptığı alan çalışmasıyla sapkın davranışının etkileşim ve öğrenme süreçlerinde ortaya çıktığını belirtir. Ona göre esrar içmenin zevk vereceği düşüncesi sosyal etkileşimin bir ürünüdür. Esrarın nasıl içildiğini yani teknik bilgileri, verdiği etki ve etkilerden zevk almayı öğrenirler.

Toplum tarafından onaylanmayan bu tür davranışlar bireyin sapkın olarak damgalanmasına ve dışlanmasına neden olmaktadır. Bu dışlanma bireyi kendi suç dünyasına iter ve davranışın tekrarlanmasına imkân tanır (Becker, 2021).

3.6.2.2. Sosyal öğrenme kuramları

Sosyal öğrenme kuramlarına göre birey, çevresiyle olan etkileşimi sonucu suç davranışını öğrenmektedir. Bu kuramların çıkış noktası Gabriel Tarde’nin Taklit teorisine dayanır. Tarde, suçluların herhangi bir anormal durumda olmadıklarını suç davranışını sosyalleşme sürecinde öğrendiklerini iddia etmiştir. Tarde’ a göre taklidin bir yönü var ve toplumsal tabakada alt sınıfta bulunan bireyler üst tabakadakileri taklit eder. Bireylerin yoğunluğu ve sıklığı da taklidin ne derecede olacağını belirler (Bal, 2016:116).

Edwin H. Sutherland’ın Ayırıcı Birleşimler Kuramı öğrenme kuramlarında oldukça önemli bir yer edinmektedir. Ona göre, “suçluluk ne bireysel özelliklerden ne de sosyo-ekonomik pozisyondan kaynaklanır, suç herhangi bir kültürde herhangi bir kişiyi etkileyecek öğrenme sürecinin bir fonksiyonudur.” (İçli, 2021:133). Öğrenme odaklı bu teori kısaca şöyle özetlenebilir; Birey suç davranışını içinde bulunduğu sosyal çevresiyle etkileşim sonucu öğrenir. Birincil gruplarla olan iletişim öğrenmede daha etkilidir. Suç davranışıyla beraber suça ilişkin teknikler ve davranışını savunacak gerekçeler de öğrenilir. Suçun öğrenme süreci diğer

davranış türleriyle aynıdır. Örneğin birey bulunduğu sosyal yapının kültürünü nasıl öğreniyorsa suç davranışını da aynı şekilde öğrenir taklitle sınırlı değildir. Bireyin, günlük yaşamında hukuka aykırı davranışların sergilendiği bir ortamda bulunması suç davranışını normal kabul etmesine ve ona göre davranmasına neden olmaktadır. Suçun tanımlama süreci bireyin yakın çevresinden öğrendikleriyle şekillenir. Suçun ihtiyaçları karşılamak veya birtakım değerleri korumak amacıyla işlendiği görüşü her zaman için doğru değildir çünkü aksi yönde davranıp yani suç işlemeyen de bu amaçları gerçekleştiren bireyler bulunmaktadır. Sutherland' a göre birey suç işleyen kişilerle kurulan iletişim sonucu suç davranışını öğrenir ve bu zıtlıkların birleşmesidir. Bu süreçte iletişim yakınlığı, yaş ve etkileşim oranı önemli etkenlerdir (Balcıoğlu, 2023:93-96). Sutherland, Amerikan şehirlerindeki çocuk ve yetişkin suçluluğun yüksek olmasını yasalara karşı gelmenin bir örf ve âdet haline gelmiş olmasına bağlar. Öğrenilen bir suç davranışı nesilden nesile öğretilerek aktarılır. Yoksul ve nüfusu kalabalık bölgelerde suçlu kişiler prestij sahibi olurlar (Bal, 2016:119).

Sutherland, profesyonel hırsızların öğrenme sürecini ele alır. Ona göre profesyonel hırsızlar yaptıkları eylemi meslek olarak algılamaktadır. Bireyler profesyonel hırsızların oluşturduğu gruplara girmek için onların kurallarına uyum sağlamak zorundadır. Bu gruplar kuralları, teknikleri ve tehlikeli bir durumda ne yapması gerektiğini yeni bireye öğretirler (Sutherland, 2022).

Ronald L. Akers' in Sosyal Öğrenme Teorisi bu alandaki diğer bir çalışmadır. Akers, suçlu davranışının öğrenildiğini belirterek öğrenme sürecine odaklandı. “Akers, teorisini dört temel bileşen üzerinden inşa etti: (1) ayırıcı birliktelikler, (2) taklit, (3) suç işlemeyi haklı çıkaran tanımlamalar ve mazeretler, (4) ayırıcı pekiştirme.” (Bal, 2016:121). Bu bileşenler farklı öğrenme teorilerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. İlki bireylerin sosyal çevresiyle olan etkileşimi suçlu davranışının öğrenilmesinde etkilidir. İkincisi taklitle dayalı öğrenme biçimidir. Bireyler başkalarının davranışını taklit ederek suç davranışını öğrenirler. Üçüncüsü suçun öğrenilmesiyle birlikte suça ilişkin teknik ve kendini haklı çıkartacak sebepler öğrenilir. Dördüncüsü de suç sonrası olabilecekleri öğrenme sürecidir. Suç işlendikten sonraki sürecin kazanımları veya zararlı üzerine odaklanmıştır. Elde edilen kazanım uğradığı zarara göre fazla ise suç davranışı tekrar edilir (Bal, 2016:121).

Daniel Glaser 1956 yılında Ayırıştırıcı Özdeşleştirme Teorisini ortaya atmıştır. Glaser, Sutherland'ın suç davranışının yakın ilişki kurulan bireylerden öğrenildiği görüşünü eksik bulmaktadır. Ona göre uzakta olan, herhangi bir tanışıklık durumunun olmadığı, yüz yüze görüşülmediği bireylerden suç davranışı öğrenilebilir. Hatta suç davranışını öğrendiği, referans aldığı kişi durum ve olaylar gerçekte var olmayabilir. Bir filmde veya kitapta bir

karakterden de suç davranışını öğrenebilir. Bu noktada önemli olan kişinin o davranışı öğrenmesi ve uygulamasıdır. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Bu bilgiler arasında şüphesiz kanuna aykırı davranış biçimleri de yer almaktadır. Dünyanın en ücra yerindeki bir dolandırıcılık haberi anında ulaşılabilir bir bilgiye dönüşmekte ve yöntemleri başkaları tarafında öğrenilerek uygulanmaktadır (Balcıoğlu, 2023:99).

Gresham Sykes ve David Matza bireylerin nötrleştirme teknikleri kullanarak işlediği suçu meşrulaştırdıklarını belirtir. Birey suç işlediğinde kendisini sorumlu görmeyip onu bu davranışa iten koşulların varlığına işaret eder. Ekonomik sıkıntılardan ötürü hırsızlık yapan bireyin var olan iktisadi sistemi suçlaması buna örnektir. Birey suç işlediğinde zararın büyüklüğünü kabul etmemekle birlikte basit bir davranış olarak görmektedir.

Eylemini haklı çıkartan bir diğer sebep olarak da zarar verdiği kişinin hak ettiğini düşünmesi ve ona göre davranmasıdır. Suç işleyen birey onu yargılayanları veya başkalarının da bu suçu işlediğini yalnız olmadığını söylemektedir. Son olarak da birey ait olduğu gruba sadık olduğu için eylemde bulunduğunu dile getirmektedir (Sykes ve Matza, 1957: 664-670).

3.6.2.3. Sosyal kontrol kuramları

Sosyal kontrol kavramı “uyum ve düzeni sağlamaya dönük resmi ya da gayri resmi, içsel ya da dışsal kontrol mekanizmaların tümü.” olarak tanımlanır (Giddens & W. Sutton, 2014, s. 354). Sosyal kontrol teorileri, diğer teorilerden farklı olarak bireylerin neden suç işlediklerini sorusuna cevap bulmaktan ziyade neden suç işlemediklerini anlamaya çalışmaktadır. Bu noktada suçun işlenmesini engelleyen formel ve informal faktörlere odaklanmışlardır (Geçgin, 2019, s. 39).

F. İvan Nye, suçun oluşumunda öğrenme sürecine ve kontrol mekanizmalarının eksikliğine vurgu yapar. Sosyal kontrol toplumsallaşma süreciyle ilgilidir. Bu anlamda toplumsallaşmanın ilk ayağı olan ailenin önemini öne çıkartır. Nye üç tip kontrolün varlığından bahseder. Bunlardan ilki suç işlendiğinde ceza veya yaptırımların uygulandığı doğrudan kontroldür. İkincisi, bireyin ailesi ve çevresini oluşturan dolaylı kontrol üçüncüsü ise normların içselleştiği ve toplumsallaşma sürecinde gelişen doğruyu yanlıştan ayırabilme bilincin olduğu iç kontroldür (Bal, 2016:127-128).

Albert Reiss 'in “Kişisel ve Sosyal Kontrolün Başarısızlığı Olarak Genç Suçlular” adlı makalesi genç suçluların anlaşılmasında örnek bir çalışmadır. Reiss, gençlerin suç teşkil eden davranışları belli durumlarda sergilediklerini dile getirmektedir. Ona göre sosyal kontrolün zayıf veya olmadığı durumlarda suç işlenmektedir. Sosyal kontrol mekanizmalarını ikiye ayırır.

Bunlardan ilki bireyin inisiyatifinde olan ve suç işlemlerini engelleyen kişisel kontrol diğeri ise mevcut normların içselleştirilmesi sonucu engelleyici rolü üstlenen sosyal kontroldür. Kişisel kontrolün yetersiz olduğu durumlarda sosyal kontrol diye adlandırılan ailenin çevrenin ve okulun devreye sokulması suç davranışının oluşumunu engellemektedir (Güçlü ve Akbaş, 2023:83-84).

Ailenin ve bireyin sahip olduğu sosyal çevrenin, suç davranışı üzerindeki etkisinden bahseden diğeri bir isim ise Jackson Toby'dir. Çete suçları ile ilgili yaptığı çalışmada gençlerin suç işlemlerini engelleyen sosyal kontrol mekanizmaların etkisini incelemiştir. Ona göre gençlerin yakınlık kurduğu gruplara bağlılık derecesi suçun oluşum seyrini etkiler. Bireyin bağlılığı artarsa birincil kaynaklar engelleyici bir pozisyonda olur (Geçgin,2019:40).

Sosyal kontrol teorisyenlerden biri olan Walter C. Reckless 1961 yılında ortaya attığı sınırlama teorisi bu alanda yapılmış önemli çalışmalardan biridir. Toplumsal değişimlerin birey üzerindeki etkilerini inceleyen Reckless, Durkheim ve Şikago okulunun düşüncelerinden etkilenmiştir. Shaw ve McKay'ın sosyal düzensizliğin olduğu yerlerde suç oranlarının fazla olduğu düşüncesine yeni bir boyut kazandırarak teorisini geliştirmiştir. Reckless, sosyal düzensizliğin olduğu yerlerde neden suç işlemeyenler de bulunmakta ve bunu etkileyen durumlar nelerdir? Sorusuna cevap arayarak teorisinin biyolojik ve psikolojik etkilerden bağımsız sosyolojik bir bakışla ele alındığını belirtmektedir. Sınırlama teorisinin temel tezi şudur; bireylerin suç işlemlerini teşvik eden itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Bireyi bu faktörlerden iç ve dış sınırlayıcılar korumakta ve suç işlemlerini önlemektedir. Bireyin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılar, toplumdaki konumu, içinde bulunduğu toplumsal çatışmalar ve mahrum kaldığı fırsatlar yani bireyin iradesi dışında gelişen olaylar itici faktörlerdir. Ekonomik sıkıntı çeken işsiz birinin hırsızlık yapması aynı şekilde azınlık statüsünden dolayı ayrımcılığa maruz kalan birinin suç davranışına yönelmesi buna örnek verilebilir. Çekici faktörler ise bireyi suça götüren arkadaş çevresi, medya ve suç gruplarıdır (Güçlü ve Akbaş, 2023:84-90). Reckless iç sınırlayıcıları "bireyleri suça çeken faktörlere dayanma, kriz koşullarını idare etme, kişinin risk durumlarında kendini yönlendirmesi ve sorunlardan uzak durma yeteneği" olarak belirtmektedir (Güçlü ve Akbaş, 2023:86). Bu sınırlayıcı türü dört temel kavramı barındırır. Bunlar; pozitif bir benliğe sahip olmak, toplum normlarına uyma, olumsuzluklara karşı dayanma gücü ve belirlenmiş bir hedefin olmasıdır (Bal, 2013, s.127). Dış sınırlayıcıları ise "toplum, devlet, kabile, köy, aile ve diğer çekirdek grupların, bireyleri, kabul gören norm ve toplum beklentileri içerisinde tutabilen faktörlerdir. Toplum, özellikle çekirdek gruplar, üyelerini frenler, yönetir, korur, destekler, güçlendirir ve sınırlandırır" diyerek açıklar (Güçlü ve Akbaş, 2023:88). Reckless iç ve dış sınırlayıcıların güçlü olduğu durumlarda suç davranışına

yönelimin hemen hemen hiç olmadığını, her ikisinin de zayıf olduğu durumda ise suça bulaşma ihtimalinin yüksek olduğunu söylemektedir (Kaner, 1992:492).

Travis Hirschi, sosyal bağ teorisiyle kontrol teorisyenlerden en bilinen isimlerden biridir. Hirschi'nin temel argümanı şudur; bireyin toplumla olan bağın ölçüsü suçun oluşumunu etkiler. Sosyal bağlar güçlü ise bireyin suç işleme ihtimali düşük, bu bağlar zayıfsa suç işleme ihtimali yüksek olur. Bu bağlar dört temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; bağlılık, taahhüt, katılım ve inançtır. Bağlılık, bireyin arkadaş çevresi ve ailesine olan bağlılığın suç üzerindeki etkisini ifade eder.

Bireyin bağlılığı artıkça suç teşkil eden davranışlar karşısında motivasyonu düşük olur. Ailesini, çevresini önemseydiği için onların gözünden düşme ihtimalini hesaplar ve daha temkinli olur. Dahil olduğu sosyal çevrenin ne düşündüğü ve nasıl bir tepki vereceği bireyi kontrol eden önemli bir unsurdur. Taahhüt, bireyin hedeflerini gerçekleştirme yolunda rasyonel adımlarla ilerlemesi ve yasalarla uyum içinde olmasıdır. Birey elde ettiği kazanımlara bağlı ve itibar kaybını önemsemekte bu nedenle suç sayılabilecek davranışlardan uzak durmaktadır. Katılım, bireyin suç işlemeye vakti olmayacak şekilde sosyal aktivitelerle meşgul olmasıdır. Suç belli bir zaman ve kaynak gerektiren bir eylemdir. Bireyin yasal faaliyetlerle haşır neşir olması bireyin suç davranışına yönelimi için gerekli zamanın olmaması demektir. İnanç, burada dini bir anlamdan ziyade norm ve değerlerin gerekliliğine inanmak ve onları içselleştirmek anlamına gelmektedir. Bireyin norm ve değerleri benimsemesi ve bunu uygulayan kurumlara olan inancın yüksek olması suç davranışını engelleyen bir nitelik haline dönüştürür (İçli, 2021:142).

Michael Gottfredson ve Travis Hirschi birlikte Hirschi'nin sosyal bağlar teorisini geliştirerek Genel Suç Teorisi adını verdikleri yeni bir teori geliştirirler. Öz kontrol odaklı bu teori suçun oluşumunu düşük öz kontrole sahip bireylerde arar ve kontrol seviyesinin çocuk yaşlarda şekillendiğini dile getirir. Bu durumda bireylerin suç işleme potansiyeli, ailenin çocuk yetiştirme tarzına indirgenmektedir. İlgili bir ortamda büyüyen, davranışlarına dikkat edilen çocuk sekiz yaşına kadar yüksek öz kontrole, ilgisiz bir ortamda büyüyen itilip kakılan bir çocuk ise düşük öz kontrole sahip olur. Teori, bu kontrol seviyesinin ileri yaşlarda dahi değişmeyeceğini bu nedenle çocukluk döneminde kazanılan öz kontrol bireyin tüm yaşamını ve suç davranışına ilişkin tavrını etkiler. Öz kontrol seviyesinin belirlenmesinde ailenin tavrı her şeyi belirlemektedir. Ailenin disiplini sağlaması, çocuğunu gözlemleyip belirli noktalarda kontrol etmesi ve duygusal bir bağ kurması bu noktada önem arz etmektedir (Gottfredson ve Hirschi, 1990).

Hirschi ve Gottfredson suç ve öz kontrol davranışı arasındaki bağlantıyı da açıklamaktadır. Suç davranışının belirli durumlarda kısa süreli haz verdiğini ve bunu düşük öz kontrole sahip bireylerin ilgisini çekmektedir. Emek ve zaman isteyen bazı amaçlara suç işleyerek kısa yoldan ve basit yöntemlerle ulaşmaya çalışırlar. Bireyin para kazanmak için bir işte çalışmak yerine hırsızlık yapması buna örnektir. Suç işlemedeki motivasyon kaynakları güç gösterisi, heyecan ve hızdır. Sabırlı değildirler ve içinde bulunduğu sosyal çevrelerinde sıkıntı yaşar her türlü sıkıntılı durumu şiddetle çözmeye çalışırlar. Beceri ve planlama yeteneklerinden yoksundurlar bu yüzden işledikleri suçlar da planlama istemeyen suçlar olmaktadır.

Bencildirler ve mağdurların hissettikleri acıyla ilgilenmezler bu durumda suç işlemlerini engelleyen vicdani bir durum yoktur. Suç işlemenin yanında sigara alkol ve uyuşturucu kullanırlar. Suçta uzmanlaşmak yerine birçok suçu işlemektedirler (Eker, 2023:153-180).

Mark Colvin Zorlama ve Sosyal Destek Teorisi zorlama ve sosyal desteğin suç üzerindeki etkisini incelemiştir. Mark Colvin, birey üzerindeki zorlamanın aşırıya kaçtığı baskının arttığı durumlarda suç oranlarının azalmadığı aksine artabileceğini ifade eder. Sosyal destek uygulamaların tutarlı bir şekilde sağlandığı durumlarda da suç oranında bir azalmanın olabileceğini düşünmektedir (Güçlü ve Akbaş, 2023:103-108).

Charles R. Tittle Kontrol-Denge Teorisi diğer sosyal kontrol teorilerinden oldukça farklı bir perspektifle konuyu ele almıştır. Kontrol miktarının ölçüsüyle ilgilenen bu teori kontrolün dengeli bir düzeyde olması gerektiğini savunmuştur. Kontrolün aşırıya kaçtığı durumlarda suç ve sapma davranışı ortaya çıkar. Tittle, bireylerin uyguladığı ve kendisine uygulanan kontrol oranının bireylerin toplumdaki konumunu, toplumsal rollerini ve kurumsal ilişkilerini yansıttığını ifade etmektedir. Bireylerin kontrol oranı bu nedenle farklılık göstermektedir. Sabit bir kontrol oranından bahsedilemez çünkü zamana, mekâna ve toplumsal koşullara bağlı olarak değişkendir. Kontrol oranı davranışı etkileyen bir özelliğe sahiptir. Bireyin uyguladığı kontrol ve maruz kaldığı kontrol arasındaki makasın açılması bireyi suç davranışına itmektedir. Düşük kontrol sahibi birey, ümitsizlik ihtiyaç durumunda, yüksek kontrol sahibi birey ise bulunduğu pozisyonun güç mekanizmasını kendi amaçları uğruna suç işler. Neticede bireyin sahip olduğu ve maruz kaldığı kontrolün dengeli olması gerekmektedir (Eker, 2023:153-180).

Kırık Cam Teorisi Amerikalı psikolog Philip Zimbardo'nun yapmış olduğu deneyden esinlenerek geliştirilmiştir. Deney, plakası olmayan ve kaputların açık bırakıldığı iki otomobilden birini suç oranlarının yüksek ve aynı zamanda yaşam standardının düşük olduğu bir mekana diğerini ise zenginlerin yaşamış olduğu mekana bırakılmasıyla başlar. İlk mekandaki otomobil üç gün içinde yağmalanır. İkinci mekandaki otomobile bir hafta boyunca herhangi bir zarar verilmezken Zimbardo'nun ilk camı kırmasıyla o da kısa bir sürede

kullanılmaz hale gelmiştir. Zimbardo bu deneyde ilk hareketin kontrol edilmesinin ne kadar önemli bir ölçüt olduğunu vurgulamıştır. Toplumsal düzensizliği anımsatacak bir işaretin basit bir örneklerle kırık bir camın görünmesi suçun artmasına sebebiyet vermektedir (Giddens, 2012: 857).

Bu teoriye örnek verilebilecek diğer bir deney ise performans sanatçısı Mariana Abramoviç'in "Rhythm 0" adını verdiği gösterisidir. Bu gösteride bir kadın kıyafetinin üzerine 'hareketsiz duracağını önündeki 72 objeden birini kullanarak istediklerini yapabileceklerini' yazmaktadır. Bunlar arasında gül, şarap, jilet, tabanca gibi insanların hem sevgisini hem de karanlık tarafını gösterebileceği objeler bulunmaktadır. Gösterinin başında kadına gül verip öperler ancak zaman geçtikçe kadına zarar vermeye başlarlar kadının tepkisiz kaldığını görünce de şiddeti artırıp silahı kullanmaya bile çalışırlar. İlk şiddet davranışına tepki gösterilmemesi kontrol edilmediğinin bilinmesi şiddetin dozunu arttırmıştır. Bu durumda basit görülen ilk davranışın sergilenmesi domino taşı gibi etkisini artırarak daha büyük zararların oluşumunu etkilemektedir.³

3.6.3. Çatışma (marksist) kuramları

Çatışma kuramının öncülerinde Karl Marx suçla ilgili bir teori geliştirmemiştir. Ancak burjuva ve proletarya sınıfının çatışmasını ve kapitalist üretim tarzındaki çelişkileri dile getirmesi suç olgusuna farklı bir perspektif kazandırması açısından referans noktası olmuştur. Marx'ın çalışmaları suçun toplumsal çatışmanın bir ürünü olduğuna ve suçun toplumdaki işlevsel yönüne (suçla ilgilenen meslek gruplarının oluşumu; avukat, polis vb.) dikkat çekmiştir. Marx'ın aksine Engels suçla doğrudan ilgilenenler arasındadır. Engels '*İngiltere'de Çalışan Sınıfın Durumu*' adlı makalesinde işçilerin yoğun yaşadığı bölgelerde suç oranının fazla olmasının nedenlerine değinmiştir. Ona göre işçiler kötü hayat ve çalışma koşullarından dolayı kapitalist sisteme karşı çıkmaktadırlar ve bu suç olarak görülmektedir. Engels'a göre suçluluk kapitalist sistemin içindedir. İşçilerin sisteme ve burjuva sınıfa gösterdikleri isyan suç teşkil etmektedir (Erjem, 2016: 425).

Thorsten Sellin kriminoloji alanındaki ilk çatışmacı teorisyenlerdendir. Kültür çatışması adını verdiği teorinin temel tezi adından anlaşılacağı üzere farklı kültürlerin çatışması sonucu suçlu davranışların ortaya çıktığıdır. Sellin, 1900'lü yıllarda Amerika'ya farklı etnik yapıya,

³ Yavuz Yılmaz, "Rhythm0: İnsanın Karanlık Yüzü" erişim tarihi: 20.09.2023 <https://www.kosebucak.com/rhythm-0-insanin-karanlik-yonu/>

dine, dile ve kültüre mensup grupların göç etmesi sonucu adaptasyon sürecine ve akabinde oluşan sorunlara odaklanmıştır. Sellin, heterojen toplumlarda farklı kültürlere sahip grupların çatışma halinde olduğunu vurgular. Kültür çatışmasını iki farklı biçimde kategorize eder. Bunlar birincil ve ikincil kültür çatışmasıdır. Birincil kültür çatışması, farklı dine dile veya etnik sahip gruplar arasındaki kültür çatışması veya kırsaldan kente göç eden gruplar arasındaki çatışmayı ifade etmektedir. İkincil grup çatışması ise hâkim kültür ve bu kültürden ayrılan yeni davranış kodlarını benimseyen alt kültür grupları arasındaki çatışmadır. Sellin suçun tanımı ve sınırlarının hâkim kültür tarafından belirlendiğini böylece alt kültür gruplarının her eylemi sınırlamalara dahil edilmediği için suç olarak kabul edilmektedir. Sellin suç davranışının oluşumunu kültür çatışmasına bağlamaktadır (Karğın ve Tosun, 2016:194-196).

Austin T. Turk ‘e göre bireylerin farklı çıkar beklentileri çatışmaya yol açmaktadır. “O, benzer çıkarlara sahip olanların benzer gruplar oluşturduğunu ve bu grupların süreklilik arz eden bir çatışmayı gerçekleştirdiğini, bu çatışmanın zamanla rutinleştiği ve tabakalaşmaya yol açtığını belirtmektedir.” (Kızmaz, 2006:101). Çıkar gruplarının, otoriteyi elinde bulunduranlar ve ona itaat etmek zorunda bırakılanlar olduğunu vurgular. Toplumdaki çatışmanın asıl kaynağı bu iki grup arasında olanlardır. Otorite sahibi olanlar hem yasaları belirlemekte hem de yasaların uygulayıcısı konumundadır. Turk, yöneten ve yönetilen gruplar arasındaki çatışmanın suçlamayla sonuçlandığını açıklar. Vatandaşların bir eylem karşısında tepki göstermesi ve kamu görevlisinin algılama biçimi vatandaşın suçlanmasıyla sonuçlanmaktadır (Karğın ve Tosun, 2006:298-202). Suçun tanımlama biçimi ve suç davranışının kimi etkileyeceği otorite sahiplerinin kararları doğrultusunda değişkenlik göstermektedir.

George B. Vold farklı grupların menfaat ilişkisinden doğan çatışmaya odaklanmıştır. Vold, Amerikan toplumunda farklı çıkarlara sahip sivil toplum kuruluşlarının varlığına dikkat çekmiştir. Ona göre bu kuruluşlar çıkarları neticesinde çatışma içindedir. Çıkar grupları, kendi isteklerin karşılanması için siyasal gücü yanına almaktadır. Bu güce sahip olanlar sadece amaçlarına ulaşmakla kalmayıp diğer çıkar gruplarını oyun dışı etmek için onları kanunsuz davranmakla suçlu konuma getirirler. Siyasal ve hukuksal gücü elinde bulunduran çıkar grupları suçun tanımını da tekeline bulundururlar (Karğın ve Tosun, 2006).

Richard Quinney, suçun nedenini kapitalist düzendeki sınıf çatışmalarına bağlamaktadır. Bu çatışma sermayeye elinde bulunduran ve emeğinden başka hiçbir şeye sahip olmayan işçi sınıfı arasında olmaktadır. Kapitalist sınıf, kazanmaya odaklıdır ve elindeki güçle beraber işçi sınıfını ekonomik haklarını sömürmekte ve bu yolda suç işlemektedir. (Karğın, Tosun. 2006: 202-206). Quinney’e göre “ceza hukuku, devletin ve yöneten sınıfın aygıtıdır.” (Cowling, 2012:132). Hangi eylemin suç olacağını belirleyen kapitalist sınıf ve arkasındaki

siyasi güç ceza sisteminin de yegâne belirleyicisidir. Kendi çıkarlarını ve daha fazla kâr elde etmeyi amaç edinen kapitalist sınıf bu yolda karşısına gelebilecek engelleri hukukla kendi lehine çevirmektedir. Quinney, suçla mücadele eden komisyonların kapitalistlerin menfaatleri doğrultusunda kararlar aldığını ve suçla mücadelenin asıl amacının kapitalist sınıfın düzenini sağlamak olduğunu belirtir (Cowling, 2012).

William J. Chambliss, kapitalizmin bireyin davranışları üzerindeki etkisinden bahseder. Ona göre kapitalist düzen sürekli ve bitmek bilmeyen bir tüketime odaklıdır. Çünkü bireylerin sahip olduğu sınırlı imkanlar tüketimi engellemektedir. Kapitalist sistemde bir yandan tüketime teşvik edilirken bir yandan da tüketim için gerekli araç ve gereçlerin teminatında eşit şartlar verilmemektedir. Bu bağlamda suç davranışı istediğini elde etmekte zorlanan bireylerin tepkisidir (Zahir, 2016). Toplumun bütününe kapsaması ve koruması gereken yasalar sadece kapitalist sınıfı ve onun çıkarını korumaktadır. Chambliss'e göre "herkes suç işler. 'Suç, kimin kimi etiketlediğiyle ilgili bir meseledir ve bunun altında yatan sosyopolitik süreç, ekonomi politiğin belirlediği toplumsal ilişkiler yapısıdır.' Etiket: hukuk sistemi, rüşvet, baskı ve siyasi etkinin kullanımındaki yanlılık ve emniyet teşkilatının ihtiyatına bağlı olarak yöneten sınıf üzerine yapıştırılmaz." (Cowling, 2012:141). Kapitalist sınıfın işlediği medyaya yansımayan ve kayıt altına alınmayan şirket suçlarının verdiği zarar birçok suçtan daha fazla olmasına rağmen bu suçlara göz yumulmaktadır. Chambliss, yönetici ve polislerin suça bulaşmış bireylerden veya gruplardan rüşvet yoluyla para aldıklarını ve onlara hizmet ettiklerini ifade etmektedir (Cowling, 2012:143).

Gordon, suçluluğu kapitalist sisteme bağlamakla beraber bütün sınıfların suç eylemlerinde bulunduğunu belirtir. Suçun sınıfsal bir niteliğe sahip olduğunu vurgular. Ona göre, alt ve üst sınıfa bireylerin suçu işleme nedenleri ve işledikleri suçlar farklıdır. Alt sınıfa mensup bireylerin kapitalist düzende var olmaya çalıştıklarını ve zorlandıklarını belirtir. Bu nedenle hayatını devam ettirebilmek için suç işlemektedir. Hırsızlık, gasp vb. suçlar örnek verilebilir. Üst sınıfa mensup bireyler ise kapitalist sistemin sürekli kâr elde etmeye odaklı anlayışı suç eylemini tetikler. Bireyler itibar, statülerini korumak ve daha fazla kazanç için suç işlemektedir. Gordon, sınıflara özgü suçları üç gruba ayırmaktadır. Bunlar; getto suçları, organize suçlar ve şirket suçlarıdır (Kızmaz, 2016:104).

Willem Bongers, Marksist teorisinin suçun oluşumunu ne ölçüde etkilediğiyle ilgilenmiştir. Ona göre kanunlar yöneten sınıfın menfaatleri doğrultusunda şekillenmiştir. Haklarını talep eden işçilerin yaptıkları grevlerin yasaklanması bu duruma örnek verilebilir. Bongers'a göre basın, sermaye sahiplerinin çıkar ve istekleri doğrultusunda yayınlar yapmaktadır. Reklamlar aracılığıyla tüketim teşvik edilmektedir. Bongers suçları dört kategoriye

ayırmaktadır. Bunlar ekonomi nedenli suçlar, cinsel suçlar, intikam suçları ve siyasi suçlardır. Kapitalist sistemde yoksul kesim emeğini satamadığı durumlarda son çare olarak hırsızlık yapmaktadır. Ekonomik nedenlerle ilenen suçlar sadece yoksul sınıfa özgü değildir. Burjuva sınıfı sahte iflas ve gıda tağşişi (gıda maddelerinin mevzuata aykırı üretilmesi) gibi suçları işlemektedir. Kapitalist üretim tarzına özgü suçlar da bulunmaktadır. Hisse senedi dolandırıcılığı buna örnek verilebilir. Bonger, cinsel suçların üretim tarzıyla bağdaştırılmasa da doğrudan ilgisi olduğunu iddia eder. Ona göre cinsel istismar ve pedofili suçunu maddi sıkıntı yaşayan erkekler işlemektedir. Cowling bu saptamanın yanlış olduğunu ve bu suçları işleyen bireylerin bütün sınıflara mensup bireylerde görülebileceğini ifade eder. Bonger, intikam suçlarını kapitalist üretim tarzına bağlar. Kapitalist sistem bitmek bilmeyen bir rekabet ortamı sunar ve bu durum bireylerin kazanmak için hırslanmasına ve intikam almasına neden olmaktadır. İntikam suçlarının da yoksul ve eğitimsiz bireyler arasında yaygın olduğunu belirtir. Siyasi suçlar, ezilen sınıf bir savunma olarak gördüğü siyasete dahil olduğunda yöneten sınıf ise siyasi gücünü kaybetmemek için suç işleyecektir. Bonger, kapitalist üretimin işçi ve işçilerin çocukları üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Ona göre ağır çalışma koşulları işçinin sosyal hayatını sınırlandırır. İşçi sadece çalışmaya odaklıdır ve çocuğu da aynı yollardan geçmek zorunda bırakıldığı için iyi bir eğitim almaz. Eğitimsiz birey suç eylemine yönelmektedir. Bonger, kent ortamında suçun bulaşıcı özelliğine vurgu yaparak suçların taklit edildiğini belirtir (Cowling, 2012:98-116).

3.6.4. Feminist kuramlar

Kadın suçluluğu iki farklı perspektifle açıklanmaya çalışılmıştır. İlki biyolojik cinsiyet ikincisi toplumsal cinsiyet odaklı görüşlerdir. Biyolojik cinsiyeti temel alan görüşler kadının biyolojik olarak suça meyilli ve doğuştan suçlu olduğunu savunmaktadır. Kadınların toplumsal alanda görünmesi ve anayasal haklara sahip olmasıyla birlikte kadın suçluluğu kavramı yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet odaklı görüşler ortaya çıkmıştır (Canay, 2022:10).

Feminist kriminoloji, kadın suçluluğu ve ceza sisteminin feminist düşünce yapısıyla inceleyen bir disiplindir. Suçu açıklayan teorilerin erkek bakış açısıyla ele alındığını ve kadın suçluluğunu açıklamada yetersiz kaldıklarını dile getirir. Kadın suçluluğu incelenirken sadece cinsiyet faktörünün değil bütün toplumsal yapıların etkisi dikkate alınmalıdır. Kadınların suç işlemeleri ve sonrasındaki hukuki süreç kadınların aleyhinde olan ceza sistemi tarafından

yürütülmektedir. Feminist kriminoloji kadınların suç işleme nedenlerini incelemekle birlikte ceza sistemindeki yıpratıcı ve adaletsiz sürece de odaklanmaktadır (Birdal, 2023:17-42).

Hermann Mannheim Centilmenlik Teorisinde sanayi devrimiyle birlikte kadınların ekonominin çarklarına dahil olduğunu ve yeni iş kollarında çalışarak toplumsal alanda daha fazla görünür olmaya başladıklarını ifade eder. Bu durum kadın suçluluğunu arttırmakla beraber kadınların işledikleri suçların niteliğini de değiştirmiştir. Kadınlar rüşvet, dolandırıcılık ve casusluk gibi suçlara dahil olmuştur. Mannheim kadınların suç işlediğinde polislerin onlara daha yumuşak daha hoşgörülü bir şekilde yaklaştığını ifade eder. Yakalama ve yargılama sürecinde tolerans gösterildiğinden kadınların işlediği suçlar çoğu zaman kayıt altına alınmaz ve bu durum istatistiksel olarak kadınların daha az suç işlediği sonucuna ulaşmaktadır (Canay, 2022:58-60).

Freda Adler ve Rita Simon' a göre değişen koşullarla beraber kadınların iş hayatına dahil olmaları, anayasal hakları elde etmeleri eski düzene oranla özgürleşmelerini sağladı. Kadınların erkeklerin sosyal hayatta sahip olduğu olanakları elde etmesi kadınların da erkekler gibi suç işlemesine yol açtı. Geleneksel toplumsal rollerinden sıyrılan kadınlar erkeklerin toplumsal konumuna eriştikçe suç işleme potansiyelleri artmaktadır (Canay, 2022:66-67). Adler, İkinci Dünya Savaşı döneminde erkeklerin savaşa katıldığını ve bu dönemdeki istatistiksel verilerde kadın suçluluğun arttığına dikkat çeker. Kadınların erkeklerin toplumsal hayattaki rollerini benimsediklerini ve bunun hukuka aykırı davranışlara da yansıdığını belirtir. Savaş sonrası erkeklerin toplumsal hayata karışması ve kadınların tekrar eve hapsolmasıyla kadın suçlarında azalma olduğunu ifade ederek teorisini temellendirir (Gültekin, 2023:21-122).

John Hagan Güç Kontrol Teorisinde toplumsal cinsiyet rollerinin ilk filizlendiği yer olan aileye odaklanmaktadır. Hagan, ataerkil düzende ailenin güç odağının baba olduğunu ve aile yapısının buna göre şekillendiğini vurgular. Sosyalleşme süreci erkek ve kız çocuk için farklı işlemektedir. Kız çocukları annelerin sorumluluğunda olup evin içinde davranışları kontrol altına alınmaktadır. Erkek çocuklar ise daha özgür bırakılmakta ve kamusal alanda daha çok imkana sahiptirler. Bu durum erkeklerin suç işleme ihtimalini güçlendirir. Hagan eşitlikçi ailelerde kız çocukların erkek çocuklarla aynı imkana sahip oldukları için onların da suç işlediğini vurgular. Hagan bireylerin toplumsal konumun aile içi ilişkilerde önemli bir etken olduğunu ifade eder. Ataerkil düzende baba çalışır evin geçimini sağlamakla yükümlüken kadınlar da evin içinden sorumludur bu durum güç kontrol dengesizliği ortaya çıkarmaktadır. Güç babanın elinde ve kontrol altında tutulan ise kadın ve kız çocuğudur. Aynı toplumsal konuma sahip anne ve babanın olduğu evde güç ve kontrol dengededir. Böylece kız ve erkek

çocuklarına aynı imkân tanındıkları için suç işleme oranlarında farklılık olmamaktadır (Canay, 2022:63-64).

Kathleen Daly, kadın suçluluğunu açıklarken kadınların mağduriyetine odaklanmıştır. Ataerkil düzen anlayışında kadınların hayatın her alanında ikincil konumda olması suç eylemine yaklaşımlarını da etkiliyor. Kadınlar kendini korumak ve hayatlarını devam ettirmek için suç işlemektedir. Daly kadınların hangi suçları işlediğini kategorize etmiştir. “Kadın ve suç ilişkisinde beş tip suçlu ortaya koymuştur: 1) muhtemelen yüksek düzeyde yaşadığı istismardan dolayı fuhuşa sürüklenmiş, uyuşturucu ve hırsızlıkla ilgili suçlarda öne çıkan ‘sokak kadını’. 2) ‘zarar görmüş ve zarar verebilen kadınlar’ (istismara uğramış ya da çocukluk sürecinde ihmal edilmiş, alkol bağımlısı, uyuşturucu da kullanabilen ve psikolojik sorunlarıyla öne çıkanlar). 3) ‘Hırpalanmış kadınlar’ (kötü niyetli kişilerle birliktelik yaşayan ve çoğu zaman onları mahkemeye de verebilen). 4) ‘Uyuşturucuyla bağlantılı kadınlar’ (yakın çevresinin de uyuşturucu işinde olduğu tiptir) 5) ‘Diğer Kadınlar’ (önceki kategorilere girmeyen, temel ihtiyaçlarını karşılamak için suç işleyebilenler).” (Geçgin, 2019:76). Daly, kadınların suç eyleminde bulunmasının sebeplerini çevrelerine, ekonomik koşullara, ataerkil düzen anlayışına ve kadın bedeninin sömürülmesine bağlamaktadır. Toplumsal koşullar kadınları suça itmektedir (Daly ve Lind, 1988:497-535).

Dorie Klein ve June Kress kadın suçluluğunu toplumsal cinsiyet ekseninden ziyade ekonomik koşulların yetersizliğine bağlamaktadır. Kadınlar hayatlarını idame ettirmek ve çocuklarına bakabilmek için suç işlemektedir. Klein ve Kress kadınların işledikleri suçlarda ekonomik koşulların gözardı edildiğini ve kadınların cinselliğine vurgu yapıldığını belirtmişlerdir. Kadınlar kadın kimliğinden dolayı ekonomik düzende yer edinmeleri zordur. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle erkekler de suç işleyebilmekte ancak erkeklerin iş bulması kadınlara göre daha kolaydır. Kadınlar çalışma saatleri, çocuk bakımı gibi nedenlerden ötürü işveren tarafından tercih edilmemektedir. Bu durum kadınların maddi sıkıntı yaşamasına ve çocuğun bakımını aksatmasına neden olmaktadır. Böylece kadınlar mecbur kaldıkları için suç işlemektedir (Canay, 2023:72-73).

Meda Chesney- Lind suçluluğu açıklayan teorilerin cinsiyeti arka planda bıraktıklarını oysa kız çocukların karşılaştığı belirli suçların cinsiyet odaklı olduğunu vurgular. Kızların cinsel istismara daha çok maruz kalırlar ve çareyi kaçmakta bulurlar ve kaçtıkları yere geri gönderirler. Devletten bir koruma veya destek alamayan kızlar sokaklar da yaşam mücadelesi vermektedir. Bu süreçte suç eylemlerinde bulunurlar. Belli bir süre sonra bedenlerini satarak para kazanmak zorunda kalırlar (İçli, 2021:158).

4. AHMET ÜMİT'İN POLİSİYE ROMANLARINDA SUÇ OLGUSU

Türk polisiye edebiyatının başarılı yazarlarından biri olan Ahmet Ümit “kara roman” olarak adlandırılan türde eserler vermektedir. Kara roman, polisiyenin ilk örnekleri olan dedektif hikayelerinin toplumsal içine alıp yeni bir yapıya dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Polisiye roman yazarı Suphi Varım bir röportajında “Mevcut siyasi ve toplumsal yapı itibarıyla iç ve dış ilişkileri açısından Türkiye kara roman üretmeye çok elverişli bir ülke... En basitinden bir günlük gazeteyi alıp okuyun, on tane kara roman konusu çıkarırsınız.”⁴ diyerek kara romanın gündelik yaşantıyla olan ilişkisine ve gerçeklerden beslenen yönüne dikkat çekmiştir. Ahmet Ümit ise kara roman türünde eser vermesini şöyle açıklamaktadır. Ona göre polisiye romanın işlevi değişmiştir. Amaç bir bilmecenin çözülüp katilin bulunmasından ziyade suçu ve suçluyu etrafıca sorgulamaktır. Olayın arkasına gizlenmiş katili değil de psikolojik, sosyolojik ve tarihsel etkilerin ortaya çıkmasını daha anlamlı bulur.⁵

Ümit, edebiyatta suç temasının işlenmesini iki nedene bağlamaktadır. Bunlardan ilki suç olgusunun çekici bir konu olması ikincisi ise toplumu ve insanı anlamak ve anlatabilmek açısından en iyi aracın suç olmasıdır. Suçla ilgilenen birçok bilim dalı bulunmaktadır. Edebiyat suçu anlatırken tarih, sosyoloji psikoloji, kriminolojinin bulgularından yararlanmakta ve daha bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır (Ümit, 2022e:34).

Ahmet Ümit eserlerinde merkeze aldığı suç olgusunun sadece polisiye romana özgü olmadığını ve suçun insanlık tarihi kadar eski olduğunu ifade eder. Suçun yer aldığı metinlerin binlerce yıl önce yazıldığını ve bunlara örnek olarak da saray cinayetlerini konu alan Telipinu Fermanını, tragedya yazarlarından biri olan Sofokles’in kaleme almış olduğu Kral Oidipus tradejisini ve Eski Ahit’teki Kabil ve Habil bölümünü verir (Ümit, 2022e:31).

Ahmet Ümit polisiye yazmanın kolay olmadığını ve bu türde eserler yazmanın öneminden bahseder. Ona göre “Edebiyat varolalı beri, polisiye roman en önemli edebi türlerden biridir. Önemlidir, çünkü suçu anlatmaktır. Suç tıpkı insan DNA’sı gibi birçok bilgiyi içinde barındırmaktadır. İşlenen bir suçu inceleyerek çağını, insanı ve toplumu anlatabilirsiniz.” (Ümit, 2001:7). Polisiye romanlar yazıldığı dönemin izlerini taşır. Suç ve cinayet etrafında şekillenen kurgusu birçok toplumsal unsuru içinde barındırır.

⁴ Suphi Varım, “Türkiye Bir Kara Roman Ülkesi”. <https://izmir.nhkm.org.tr/turkiye-bir-kara-roman-ulkesi/> erişim tarihi: 12.12. 2023

⁵ Doğu Yücel, “Ahmet Ümit: Katili Bulmak Zor Değil.” <https://www.istdergi.com/roportaj/ahmet-umit-katili-saklamak-zor-degil> erişim tarihi: 01.04. 2023

Polisiye romanı inceleyerek dönemin ideolojisi, işlenen suç türleri, ceza ve yargılama sistemi, toplumun suçu algılayış biçimi ve verdiği toplumsal tepki anlaşılabilmektedir.

Ümit' göre "Suç hangi politik sistemde olursa olsun, egemen güçlerin, toplumsal istikrarı sağlamak gerekçesiyle, kendi sosyoekonomik sistemlerini korumak için icat ettikleri, asıl işlevi bireyin haklı ya da haksız isteklerine gem vurmak olan bir kavramdır. Bu yönüyle de suçların nesnel, gerçekçi ve adil olarak tanımlanması mümkün değildir." (Ümit, 2022e:42). Suçla ilgili bu düşüncelerini eserlerinde de bulmak mümkündür. Suç davranışı olarak belirlenen davranış toplumun farklı kesimlerine göre değişkenlik gösterdiğini, cezaların içinin boşaltıldığını ve keyfi bir uygulamaya tabi tutulduğunu suçun sınırlarının yönetenlerin tekelinde olduğunu eserlerinde sıkça yer vermektedir. Ahmet Ümit'in eserlerinde işlediği konular, ele aldığı suçlar, suçla mücadele etme yöntemi, suç ve caza sistemi, suçlu ve mağdur profilleri Türkiye'nin suç haritasını gözler önüne sermektedir.

Ümit'in romanlarında suç olgusu bütün yönleriyle ele alınmış. Suç işleme nedenleri intikam gibi görünse de arka planda görünmeyeni görünür kılmıştır. Cinayet işleyenlerin "kendi adaletini sağlama" düşüncesi romanlarında dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Bu düşünceyle işlenen suçlar yasaya, adalet ve hukuk sistemine olan güven eksikliğini temsil eder. Ümit'in değindiği diğer bir konu ise "genel af" adı altında suçluların eylemleri sonucunda alması gereken ceza süresinin kısaltılması yani suçun affedilebilir bir eylem olarak görülmesi meseledir. İşlenen bir cinayetin veyahut topluma bireye zarar veren ve suç teşkil eden davranışın cezası yasa çerçevesinde kabul edilebilir bir konuma düştüğünde suç olgusunu basit bir davranış olarak algılanmasına ve böyle eylemlerin çoğalmasına neden olmaktadır. Genel af suç ve ceza sistemini sekteye uğratan bir uygulamadır. Örneğin Türkiye'de büyük yankılar uyandıran Rahşan Affi' nda siyasi tutuklar hariç yaklaşık 45 bine kadar suçlu cezalarının süresi dolmadan cezaevinden çıkmıştır. Bu aftan yararlanıp çıkan suçlular daha sonra tekrar suç işleyerek yeni mağduriyetlerin yaşanmasına sebebiyet vermişlerdi. Kamuoyunda uzun süre bu af tartışılmış doğru olmadığı yönünde bir kanaat oluşmuştu. ⁶ Ümit romlarında genel affi eleştirmektedir. Genel af düşüncesiyle suçluların daha rahat davrandıklarını, yeniden suç işlediklerini belirtmiştir.

Ahmet Ümit, romanlarında cinayete kurban giden kişiler suçlu kişilerdir. Cinayeti işleyenleri incelediğimizde ise toplumun her kesiminden bireylere rastlarız.

⁶"Rahşan affi " <https://tr.wikipedia.org> erişim tarihi: 24.03.04

Ümit'in romanlarında suçlular tek tip karakterlerden değil farklı meslek gruplarına, toplumsal konuma, din, ideolojik ve kültürel yapıya sahip bireylerden oluşmaktadır. Suç ve suçlular spesifik karakterlerden oluşmaz. Gündelik yaşam pratiğinde karşılaşılabileceğimiz bireyler romanda suçlu olarak lanse edilmiştir. Suçlular sadist, psikopat ve ruhsal bozukluklara sahip bireyler değildir. Ahmet Ümit, suçluların bir kalıba sokulamayacağını her bireyin suç işleme potansiyeline sahip olduğunu ve suçluların psiko-sosyal durumlarının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtir. Böylece karmaşık olan suç daha anlaşılabilir bir hale gelecektir.

Ümit, romanlarında birçok toplumsal meseleyi işlemiştir. Cinsiyet eşitsizliği ve beraberinde getirdiği sorunlara, adalet sistemindeki yozlaşma, belirlenmiş bir göç politikasının olmayışı, toplumsal ve siyasi çalkantılar, haksızlığa yol açan güç ilişkilerine, ceza sistemindeki yanlışlar gibi toplumu huzursuz eden konuları eleştirel bir tutumla eserlerine yansıtmıştır. Böylece yazmış olduğu polisiye romanlar toplumsal sorunların aynası niteliği taşımaktadır.

Her romanında farklı bir suç türünü ön planda tutan Ahmet Ümit ülkenin suç haritasını çıkartmıştır. Tarihi eser kaçakçılığı, çocuk istismarı, kadın cinayeti, uyuşturucu imalatı ve satışı, organ kaçakçılığı, terör, kumar fuhuş, rüşvet hırsızlık, gasp yaralama ve nefret suçlarına eserlerinde yer vermiştir.

1994-2021 yılları arasında yazmış olduğu polisiye romanları incelediğimizde eserlerindeki suç olgusu ülkenin içinde bulunduğu sosyo ekonomik ve siyasi duruma göre şekillenmiştir. Örneğin siyasi atmosferin bulanık olduğu, suçun yeniden tanımlandığı 90'lı yıllardaki toplumsal kutuplaşmayı Kukla eserinde yer vermiştir. Suriye iç savaşı sonrası ülkemize gelen Suriyeli göçmenler meselesini Kırlangıç Çılgılığı romanında işlemiş. İstanbul'un doğasının talan, rant uğruna tahrip edilmesini ve kentleşmenin getirdiği sorunları İstanbul Hatırası'nda işlemiştir. Türkiye'den Almanya'ya göç eden Türk vatandaşlara karşı nefret suçlarını Kayıp Tanrılar Ülkesi'nde ele almıştır. Bu bağlamda romanda işlediği konu dönemin koşullarına uygun bir şekilde dile getirilmiş diyebiliriz.

Ahmet Ümit'in *Kırlangıç Çılgılığı* romanında ele alınan suçlar toplumun onaylamadığı ve kolektif bir biçimde tepki gösterdiği çocuk istismarı ve hedef kitlesi mülteciler olan organ kaçakçılığıdır. Ümit, bu romanında işlediği çocuk istismarı suçunun toplum nezdinde hassas bir konu olduğunu ve bu suçu işleyenlere karşı kolektif bir dayanışma yaratılarak tepki gösterildiğini vurgulamıştır. Çocuk istismarı suçundan ceza alıp hapse giren bireyler farklı suç işleyen diğer suçlular tarafından linç edilmekte ve şiddete maruz kalmaktadır. Bu bağlamda suç kavramı kategorize edilmiş ve belirli suçlar toplum ahlakına aykırı olarak görüldüğünden toplumsal bir tepkiye maruz kalmıştır. Çocuk tacizcilerinin en ağır şekilde cezalandırılması hem toplum tarafından hem de emniyet mensuplarınca onaylanmaktadır. Suçu işleyenlerin ceza

almalarına rağmen suçu tekrarlaması cezanın caydırıcı bir nitelik taşımadığı kanısı oluşturmıştır.

“Oysa bazıları Körebe’ye hayranlık duyuyor Buket Hanım. Halktan söz etmiyorum, bizim meslektaşlar içinde bile adamın yaptıklarını onaylayanlar var...” Pişmanlıkla söylendi. “Ben de hayranlık duyardım...Onaylamasam bile tacizcileri öldürmesine içten içe sevinirdim ama Zekai Başkomiserim...” (Ümit, 2022a:362).

“Ashında adam gerçek bir kahraman. Bizim yapamadığımızı o yapıyor. Bu sorunu kökten hallediyor. Ne taciz kalıyor ortalıkta ne de tacizci...” (Ümit, 2022a:73).

“Hicabi mi kurban? O herif ırz düşmanıydı, şerefsizin tekiydi. Kaç çocuğun hayatını karartı biliyor musunuz? Tövbe tövbe...Ne derseniz deyin Başkomiserim, biz o herifi öldürerek insanlığa iyilik yaptık... Kim bilir kaç çocuğun ırzını, namusunu kurtardık. En basitinden bizim Akif. Dünyanın en temiz insanlarından biriydi. Bu sapık yüzünden tacizci oldu. Sonra da öldü gitti. Hicabi gibi bir alçağı öldürdüm diye bana madalya vermeniz lazım, siz hapse atmaya çalışıyorsunuz...” Aklıma Körebe geldi. Bu kaba saba mafya bozuntusunun yaptığıнын çok daha akılcasını yapıyordu. Daha karmaşık olanını... Hem de hayran olunası bir ustalıklı, çocuk tacizcilerini avlıyordu. Böyle bakıldığında insanlığa hizmet olarak da değerlendirilebilirdi bu vahşi eylem ama sorun çözmiyordu. Sessiz kaldığını gören Sipsi cesaretlenmiş olmalı ki, “Öyle değil mi Başkomiserim?” diye üsteledi. “Bir tür kamu kamu hizmeti bizimkisi. Sizin yapamadığınızı yaptık, dünyanın en iğrenç heriflerinden birini cezalandırdık.” (Ümit, 2022a:307-308).

Ümit, Nevzat komiser özelinde bu suçun ağır cezalarla çözülemediğini farklı bir şekilde yaklaşılması gerektiğini vurgular. Suçlunun yakalanması ve cezanın verilmesi dışında suçun birçok faktörü bulunmaktadır. Suçu anlamlandırma ve bireyi bu tür eylemlere iten etkenleri incelemek bunlardan biridir. Romanı incelediğimizde Ahmet Ümit’in taciz suçuna tolumdaki bireylerin verebileceği tepkileri ve çözüm yollarını farklı bakış açılarına sahip karakterler üzerinden bize sunmaktadır. Bu suçu işleyenlerin hadım edilmesini, hastaneye kapatılmasını, öldürülmesini isteyenlere karşılık çözüm yolu olarak bu suçun anlaşılması ve bu noktada sadece emniyetin değil birey ve toplumu inceleyen bilimlerinden yararlanılması gerektiği ifade edilmektedir. Suç çok boyutlu bir olgudur. Farklı perspektiflere ve metodlara sahip birçok bilim dalının inceleme alanındadır. Suç ve suçluyu hukuk sistemine veya güvenliği sağlayan emniyet güçlerine özgü olarak görmek suçu bütüncül bir yaklaşımla incelememize engel bir durumdur. Suçu anlamak için bireyin bilincini ruhsal durumunu inceleyen psikoloji, toplumsal öğeler ve suç ilişkisini inceleyen sosyoloji ve suçun nedenlerini irdeleyen kriminolojinin verilerinden yararlanılması gerekmektedir.

“... tacizcileri tek tek kapatarak bu meseleyi çözemeyiz, tıpkı katilleri tek tek yakalayıp hapse atarak cinayeti engelleyemeyeceğimiz gibi. Öyle olsaydı, Körebe ’nin yöntemi işe yarardı.

İbret olsun diye bir yılda 12 tacizciyi öldürdü. Ne oldu? Taciz vakaları mı azaldı, sapıklar bu iğrenç saldırılarından vaz mı geçtiler? Hiç zannetmiyorum, işin köküne inmek lazım. Evet Alicim bu iş topyekûn bir mücadele gerektiriyor. Gerekğinde biz de sosyologlar, psikologlar gibi düşünebilmeliyiz. Başka türlü kazanmamız mümkün değil.” (Ümit, 2022a:366).

Ümit, çocuk istismarı konusunda genel bir kaniya varılmasının zor olduğunu belirtmiştir. Örneğin eğitim seviyesi düşük, ekonomik sıkıntılar yaşayan, toplumsal konum itibarıyla alt seviyede olan, ailevi sorunlar yaşayan veya saplantılı kişiliğe sahip bireylerin bu suçu işlediği düşüncesi gerçeği bütünüyle yansıtmamaktadır. Romanda bu suçu işleyen karakter incelendiğinde toplumun her kesiminden bireylerin oluşu dikkat çekmektedir.

“Çocuk tacizcilerinin özel bir mesleği olduğunu sanmıyorum Zeynepcim. Bu sapkınlık her meslekten insanı ele geçirebilir. Ekonomik durumu, eğitim seviyesi ne olursa olsun herkesi...” (Ümit, 2022a:250).

Ümit, Suriye’deki iç savaş nedeniyle Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Suriyeliler üzerinden suç ve göç ilişkisine değinmiştir. Kızmaz (2018), göçün suç üzerinde etkisini incelediği çalışmasında her iki görüşün mevcut olduğunu göçmenlerin suç oranlarını arttırdığı görüşüne karşılık aralarında bir ilişkinin kurulamayacağı yönündeki araştırmaların varlığından söz etmektedir. Ümit, göçmenlerin de toplumdaki diğer bireyler gibi suç işlediğini ve bu durumun neden yaşandığı sorunsalı üzerinde durmuştur. Göçmenlerin maddi sıkıntılar nedeniyle suç davranışına yöneldiklerine vurgu yapılmıştır. Romanda organ kaçakçılığı göçmenler üzerinden dile getirilmiş. Göçmenlerin yoğunlukta olduğu yerlerde yapılan hastaneler aracılığıyla göçmenlerin organları başka ülkelerde yaşayan zengin bireylere satılmaktadır. Suç uluslararası bir nitelik kazanmakla beraber suçun merkezi göçmenlerin yoğunlukta yaşadığı bölgeye doğru kaymıştır. Göçmen çoğunluğuyla beraber denetilemeyen kurumlar ve belirlenmiş bir göç politikasının olmayışı organ kaçakçılığı suçunun yaygınlaşmasının önünü açmıştır.

“Evet, bir zamanlar Kosova’da yapıyormuş bu işler. Şimdi yasadışı organ naklinin en çok yapıldığı ülke olmuşuz...Kaçak organ pazarı epeyce hareketlenmiş gözüküyor.” (Ümit, 2022a:397).

Ahmet Ümit’in *İstanbul Hatırası* romanın ana kurgusunu oluşturan cinayetler dışında farklı suç türlerine yer verilmiştir. İstanbul’un tarihi dokusuna, kültürüne ve doğasına verilen zarar suç olarak kabul edilmekte ve bu suç belirli çıkar grupları yüzünden dikkate alınmamaktadır. Burada önemli hususlardan biri de bu suçun işlenmesini önlemeye çalışan

örgütlenmelerin oluşudur. Ancak bu toplumsal örgütlenmenin önünde rant için güç ve çıkar ilişkilerinin yanında devlet aygıtının da engellediği görülmektedir. Suç çarkın bütün dişlilerine sirayet etmiştir. Bürokrasinin her basamağında suça göz yumma söz konusudur.

“Peki nasıl savunuyorsunuz bu şehri?... Buruk bir ifade kapladı Namık’ın yüzünü. “Aslında savunamıyoruz, hep bir engel çıkıyor. Milletvekillerini, bakanları satın alıyorlar; gazetecileri ayartıyorlar; bilirkişileri tahin ettiriyorlar; mahkeme heyetine sızıyorlar. Her türlü entrikaya başvurup istedikleri kararı çıkartıyorlar. Tarihi bölgeymiş, yeşil alanmış, hiçbir şeyi takmıyorlar.” (Ümit, 2023d:71).

Nevzat Komiser suçla mücadele etmenin zorluğundan bahsetmektedir. Polisliği ‘toplumun tortusuyla’ yani bir toplumun işe yaramaz, dibi görmüş bireyleriyle uğraşanlar olarak tanımlamaktadır. Nevzat Komiserin değindiği başka bir husus ise toplumsal tabakanın üst kısmında yer alan bireylerle adaleti sağlamak daha da güçleşmektedir. Çünkü bu gruba mensup bireyler sahip olduğu sosyal konumla birlikte adaleti kendi tekelinde görmekte ve onu istediği şekilde yönlendirmektedir. Ahmet Ümit bu romanında suçla mücadele etmenin, gerçek suçluyu bulmanın bazen de görünür suçluya gerektiğinde ceza verilmesinin zorluğundan bahsetmektedir. Her suçlu sahip olduğu konum dolayısıyla aynı muameleyi görmemektedir. Ahbap çavuş ilişkisi söz konusudur bu da suçlunun alması gereken cezayı almamasını ve suça yeniden teşvik edilmesini sağlamaktadır.

Ümit, zenginlerin paralarını, mevkilerini kullanarak adalet ve ceza sistemini bozduklarını, işlenen suç ruşvet vererek yani yine işleyerek örtbas etmeye çalıştıklarını belirtir. Suç ve ceza sistemi sadece toplumun alt tabakasında olan bireyler için yürürlüğe girmektedir. Yozlaşmış, çürümüş bir bürokrasinin sonuçlarından biri de hiç şüphesiz suçla mücadele etmeye çalışanların yoluna taş koymaktır.

“Doğru söylüyordu, toplumun tortusuyla uğraşırdı bu üç mesleğin elemanları... Dibe vurmuş insanlarla... Sıfırı tüketmiş, üç kuruş için ölmek, öldürmek zorunda kalanlardan söz etmiyorum sadece... Karun kadar zengin olmalarına rağmen vicdanlarını, merhametlerini, onurlarını yitirmiş olanlarla da girerdi başımız belaya. En rezilleri de onlardı zaten. İşin kötü yanı bu zengin zibidilere bulaştıkça biz de bozulurduk çoğu zaman... Cinayet işleyen oğullarını kurtarmak için görevli amirlere ruşvet verirler... Kendilerine karşı çıkan emniyet müdürlerini devlet katındaki akrabaları aracılığıyla tehdit ederler... Gözleri yeteri kadar dönmüşse tetikçiler tutup üzerinize ateş açtırırlar... İşte bu yüzden dürüst polis olmak zordur.” (Ümit, 2023d:127).

“Fakat memleketimizde ruşvet almak bir erdem olarak kabul edildiğinden, çok sürmemiş, bir yıl sonra daha büyük bir gazetede yeniden yazmaya başlamış.” (Ümit, 2023d:298).

‘Benim kim olduğumu biliyor musun’ cümlesinin sıkı sık duyarız. Felsefi bir sorgulamadan ziyade halk dilinde “Benden kork benim arkamda güçlü insanlar var sana istediğimi yaparım anlamına gelmektedir.” Bu kişilerin bu özgüveni adalet sistemindeki çürümenin ifadesidir. Bu söylemde hukukun gücü değil güçlünün hukuku anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Bunun önüne geçilebilir mi sorusu? Ümit’e göre zor çünkü bunu yapmaya çalışan suçlarla gerçekten mücadele etmek isteyenleri sürgün ederler, o soruşturmadan alırlar ya da açığa alınırlar.

“Evet emniyet müdürüymüş... Fettah’la görüşmek istediğini söyledi. Ben de, ‘Ne görüşmesi, zanlılardan biri de sizsiniz. Onları siz yollamışsınız Necdet’in evine.... Asıl sizin ifade vermeniz gerekiyor’ dedim. Pis pis sırıttı. ‘Benim kim olduğumu bilmiyorsun’ dedi. ‘Kim olursanız olun, yasalara uymak zorundasınız’ diye uyardım.” (Ümit, 2023d:311).

“Benim de en nefret ettiğim durumdur bu. Sen kılı kırk yararak, binbir zahmetle karmaşık bir cinayeti çözmeye çalışırken, müdürün ya da amirin olacak adam, zanlılardan birine arka çıkar. Ya akrabasıdır, ya bir yakını. Elini kolunu bağlar, her fırsatta engel olmaya çalışır sana. İşin yavaşladığına mı yanarsın, müdürünün soysuz olduğuna mı? Üstelik dediklerini yapmazsan başına bela alırsın, takar sana. İlk fırsatta defterini dürmeye çalışır. Burası suç dünyasıdır, çizginin kanun etrafında olsan da çirkefin üzerine sıçramasını engelleyemezsin.” (Ümit, 2023d:312).

Ahmet Ümit’in *Kayıp Tanrılar Ülkesi* romanı mitolojik ve arkeolojik öğeler polisiye bir kurguyla harmanlanarak okura sunulmuştur. Roman iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Yunan mitolojisi tarihi Zeus’un ağzından anlatılmıştır. İkinci bölümde ise Almanya’nın Berlin şehrinde mitolojik unsurlara göndermeler yapılarak işlenen cinayetler ve aydınlatılma süreci ele alınmıştır. Ümit bu romanında insanlık tarihini oluşturan bütün unsurlarda suç olgusunun olayların merkezinde yer aldığını vurgulamıştır. Romanda suçun çağlar boyunca devam ettiğini insan ürünü mitolojide güç ve iktidar arayışında olan doğa üstü varlıkların cinayet işleyerek yani suça bulaşarak meşruluk kazandığına dikkat çekilmiştir.

Ümit, arka planda toplumsal bir sorun olarak tanımladığı faşizm ve göçmen temalarını işlemiştir. Faşizmin nefret suçlarına zemin hazırladığını beraberinde göçmen karşıtı bir tavır sergilendiğini ifade etmiştir. Almanya’ya farklı dönemlerde göç eden polis memuru Yıldız Karasu ve Ölmez ailesi üzerinden göçmenlerin yaşadığı sıkıntılar, uğradıkları ayrımcılık ve entegrasyon süreci sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıldız Karasu’nun ailesi 12 Eylül 1980 darbesinde Türkiye Komünist Partisi üyesi oldukları için ceza hapse atılmakla karşı karşıya kalmış ve yasadışı yollarla ülkeden kaçmak durumunda kalmışlardır. Ümit’in burada değinmek istediği asıl mesele ülkedeki siyasi atmosferin, hâkim olan ideolojinin suçun

tanımlama biçimini etkilediğidir. Ölmez ailesi ise Almanya'ya işçi olarak gitmişlerdir. Ümit, göçün siyasi veya ekonomik nedenlerle gerçekleştiğine vurgu yapmıştır.

Romanda göç ve suç ilişkisi her iki tarafın yani göç eden ve göçmenlerle yaşayan bireylerin perspektifiyle aktarılmıştır. Göçmenlerle yaşayan Almanlar göçmenlerin gelmesiyle birlikte suç oranlarının arttığını ve akabinde toplumsal düzeni bozduklarını düşünmektedir. Bu durum şöyle ifade edilmektedir;

“Nasıl yok! Hayatımızı mahvettiler. Siz burayı biliyor musunuz? Neukölln burası! Yabancılar gelmeden önce huzurlu bir yerdi. Ölmeden rahat birkaç yıl geçirelim dedik. Varımız yoğunuzla bir ev aldık. Peki, ne oldu? Türkü, Arabı, İranlısı, onlar da yetmezmiş gibi kendini yabancı zanneden serseriler işgal etti. Her gün olay, her gün kavga. Beni ilgilendiren bir durum yokmuş.” (Ümit, 2021b:38).

Neo Nazi ideolojisini benimseyen Otto karakteri toplumsal düzenin bozulmasını sadece göçmenlerin işlediği suçlara bağlamaktadır.

“Arnavutlar Berlin'in göbeğinde Müze Adası'nın orada kumar oynatıyor. Rumenler güya yardım adı altında insanları dolandırıyor, Türkler Artemis'te herkesin gözü önünde fuhuş yaptırıyor. Aşağılık ırklardan yüzlerce hırsız, yüzlerce dilenci, yüzlerce dolandırıcı var sokaklarımızda. Görüntü olarak da ruh olarak da şehrimizi kirletiyorlar.” (Ümit, 2021b:139).

Ahmet Ümit'in hayatından izler taşıyan *Kar Kokusu* romanında Moskova'ya Marksizm eğitimi görmeye giden bir grup Türk gencinin serüveni anlatılmaktadır. Ümit'in bu romanında suç olarak kabul edilen davranışların yerel nitelik taşımaya vurgu yapmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi atmosfer, ideoloji etrafında şekillenen toplumsal çekişme suç olgusunu etkilemiştir. Türkiye'nin darbe döneminde TKP üyeleri savundukları ideoloji ve faaliyetlerinden dolayı suçlu olarak görülmekte ve hapse atılarak ceza verilmektedir. Moskova'da ise bu ideolojiye sahip bireyler desteklenmekte ve farklı ülkelere gelenlere eğitim verilmektedir. Bir ülkenin yasalarına göre suçlu ilan edilirken diğer bir ülkede kahraman olarak ilan edilmesi suç olgusunun mevcut durumdaki hakim olan ideolojiye ve siyasi çıkarlara göre değişkenlik arz ettiğini belirtmektedir.

“Şili, Türkiye, Lübnan, Nikaragua gibi ülkelere, çoğu sağlıksız tutukevi yaşamından, iç savaşın ateşinden, yeraltının ağır koşullarından gelen bu insanların görecekları eğitim kadar; kısa bir süreliğine de olsa dinlenmeleri, moral değerlerini yükseltmeleri, kendilerini toparlamaları da önemliydi. Sağlığı bozulmuş birçok yaşlı komünist biraz da bu amaçla gönderiliyordu Moskova'ya. Ama öğrencilerin büyük bölümü devrimci teoriyi öğrenmek, geleceğin parti yöneticileri, hatta uluslararası komünist hareketin önderleri olabilmek için gelmişlerdi buraya.” (Ümit, 2022b:14).

Ahmet Ümit *Patasana* romanı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Hitit döneminde başyazman olarak görev yapan Patasana'nın başından geçen olayları ikinci bölümde ise Gaziantep yakınlarında kazı yapan ekibin başından geçenler cinayet kurgusuyla anlatılmıştır. Ümit, saray baş yazmanı Patasa'nın binlerce yıl önce yazmış olduğu tabletler üzerinden suçun tarih boyunca varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Toplumların yaşadığı dönemin şartları ne şekilde olursa olsun suç olgusu döneme ayak uydurmaktadır. Suç işleme yöntemi, türleri değişkenlik arz etse de her dönemin kendine göre bir suç anlayışı hakimdir. Başyazmanı Patasana kendi çıkarları ve intikam hırsı yüzünden savaşların çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ümit, Patasana romanında Gaziantep özelinde ülkenin güneydoğusunda işlenen cinayetlerin nasıl ve hangi amaçla işlendiğine vurgu yapmaktadır. 'Namusu temizleme' ve 'Düşmana verilen ders' cinayetlerin işlenme sebeplerindendir. İşlenen cinayet sonrasında verilen cezanın bir önemi yoktur. Çünkü toplumun önünde saygınlığın artmıştır. Toplumsal baskının bireyler üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu görebiliriz.

“Binlerce yıldır bu topraklarda işlenen cinayetlerin büyük çoğunluğu kısasa kısas ya da öç mantığıyla herkesin gözleri gerçekleştirilmişti. Cinayet bir tür namusunu temizleme ya da potansiyel düşmana verilen bir ders olarak değerlendirildiğinden, öldürülme olayının ne kadar çok insan bizzat gözleriyle görürse o kadar iyidir. Olay ne kadar yaygınlık kazanırsa cinayeti işleyen aşiret ya da aile bir o kadar saygınlık kazanıyor, bir o kadar korkulur hale geliyordu. Çünkü ayaklar altına alınan onurlarını yiğitlikle yeniden kazanmış oluyorlardı. Cinayeti işleyen kişinin ağır hapis cezalarına çarptırılması ya da düşmanı tarafından öldürülebilecek olması kazanılacak toplumsal saygının yanında önemsiz kalıyordu.” (Ümit, 2021a:172).

Ahmet Ümit'in *Kavim* romanında daha önceki romanlarında değindiği polislik mesleğinin yozlaştığını belirtmektedir.

“İşte bizim meslek böyledir, sadece dışarıdaki kötülükle uğraşmazsın, bir de kendi içimizdeki pislikle baş etmen gerekir. Üstelik kendi içindeki pisliklerle mücadele etmek, dışarıdakilerle uğraşmaktan çok daha zordur. Çünkü herkesin yukarılarda bir tanıdığı, bir akrabası vardır. Herkes meslektaşına toleranslı yaklaşır. Teşkilat içindeki hataların hoşgörülmesini diler; kol kırılrsa bile yen içinde kalmalıdır.” (Ümit, 2023e: 98).

Toplumun ölüm olgusuna aynı perspektifle yaklaşmadığını görmekteyiz. Mafya alt kültüründe cinayetlerin itibar kaynağı olarak algılanmaktadır. Mafya şefini öldürmek namı artırmaktadır. Ait olduğu sosyal çevrede suç işleyerek toplumsal konumunu üst seviyeye çıkartmaktadır. Suç işlediğinde hukuksal düzlemde bir cezaya tabi olsa da kendi çevresinde korunmakta ve yeni fırsatlar yakalamaktadır.

“Gel bakalım Tonguç” diyorum, “Geç otur şöyle.”
“Merhaba Amirim, kaderde yine görüşmek varmış.” Sesi eski bir dostu görmüş gibi neşeli. Sanki birkaç saat önce bir adamı öldürüp ötekini yaralayan ya da bu suçu üstlenen o değil. Çünkü Bingöllü Kadir gibi hafıfsıklet bir mafya şefini öldürmenin namı artıracığını biliyor; çünkü içerde Meryem Ablasının ona bakacağını düşünüyor, çünkü bu ülkede her on yılda bir olduğu gibi üç beş yıla kalmadan yeni bir afra dışarı çıkacağını inanıyor.” (Ümit, 2023e:104).

Ahmet Ümit’in mistik öge ve cinayetlerin iç içe geçtiği *Bab-ı Esrar* romanın arka planında Mevlâna ve Şems’in hayatı ve öğretileri yer almaktadır. Ümit bu topraklara özgü her toplumsal ögeyi eserlerinde yansıtmaktadır. Roman Bir yandan Şems-i Tebrizi ve Mevlâna arasındaki geçen olaylar ve diğer yandan çete içi hesaplaşmalardan dolayı dini bir anlam verilerek işlenen cinayetler konu edinir. Ümit’in bu romanı dini sembollerin, mekanların ve figürlerin yoğun olduğu Konya’da geçmektedir. Romanlarında tarihten sık sık yararlanan Ümit bu sefer okuyucuları 13. yy ‘ın Konya’sına götürür. Suç olgusunun tarihteki görünümünü neden öldürüldüğü bir muamma olan Şems-i Tebrizi üzerinden aktarılır. Romanda ele alınan suçlarda ise çete yapılanmaları karşımıza çıkmaktadır. Maddi kazanç, güç ve hakimiyet kurmaya dayalı kurulan çeteler birçok suç işlemektedir.

“Bu çete dediğiniz kişiler ne tür işler yapıyorlarmış?”
“Meyhaneleri, birahaneleri kontrol ediyorlarmış, uyuşturucu da satıyorlarmış, fuhuş da var. Deli Yılmaz’ın gözleri ise daha yükseklerdeymiş. Zengin iş adamlarını tuzağa düşürmek, devlet arazisine el koymak, çek-senet tahsili işleriyle uğraşıyormuş. Konya küçük yer, iki çetenin yolları bir gün kesişmiş. Sokak Kamil’in çetesi sert çıkmış bunlara. Deli Yılmaz geri adım atar gibi görünmüş, açık bir çatışmaya girmeyi göze alamamış. Eski istihbaratçılık deneyimlerinden yararlanarak, kurnazca bir plan yapmış. Rakip çetelerin elemanlarını tek tek avlamaya başlamış.” (Ümit, 2022d:362).

Ümit’in dikkat çektiği diğer bir konu ise cinayetlerin din olgusuyla bağdaştırılarak kurgulanmasıdır. Deli Yılmaz karakteri işlediği cinayetlerin İslamcı terör örgütlerinin yaptıklarının düşünülmesini istemiştir. Yakın geçmişe bakıldığında Türkiye’de ölümle sonuçlanan birçok terör eylemi gerçekleşmiştir. Ümit romanlarında bu toplumsal soruna da değinmiştir.

“Deli Yılmaz kararlıymış, bütün çeteyi ortadan kaldıracak, bu işi de Hizbullah ya da El-Kaide gibi radikal İslamcı örgütler yapmış gibi gösterecekti.” (Ümit, 2022d:363).

Ahmet Ümit’in 2002 yılında yayımladığı *Kukla* romanı, Türkiye’nin yakın geçmişinde meydana gelen Susurluk Olayı’na benzer bir kurguyla yazılmıştır. Susurluk olayı, 3 Kasım 1996 yılında Susurluk ilçesinde meydana gelen bir kazada ölenlerin kimliğinin ortaya

çıkmasıyla mafya-devlet- polis iş birliğinin sorgulandığı olaydır. ⁷Ümit bu romanında suçun görünmeyen, ortaya çıkarılmayan yönüne dikkat çeker. Kendi çıkarları doğrultusunda suç çetelerini oluşturan ve istediklerini elde ettikten sonra bu çeteleri öldüren derin devlet yapısını işlemiştir. Ümit romanda Doğan karakteri üzerinden siyaset ve suç ilişkisinin boyutlarını ele almıştır. Doğan milliyetçi bir düşünceyle devletin bütünlüğü ve çıkarları adına her türlü suç işlemiştir. Doğan'ın 'her şeyi vatan için yaptık' deyip farklı dönemlerde suçlu olarak görülen kişileri öldürmüştür. Ancak kendisi dünün kahramanyken bugünün suçlusu ilan edilmiş ve aslında kukla olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Ümit bu romanda devlet eliyle işlenen cinayetlerin daha tehlikeli bir boyuta ulaşabileceğini göstermeye çalışır. İdeolojiler kullanılarak sürekli değişen siyasi çıkarlar uğruna belirli grupların ve bireylerin maşa olarak kullanıldığına vurgu yapmaktadır. Romanında son sayfalarında TBMM Susurluk Araştırma Komisyonunun sonuç raporundan bilgiler vermektedir. Bu raporda Doğan karakterinin söyledikleri yer almaktadır. Bu bağlamda Ümit'in toplumsal sorunları gerçekçi bir perspektifle ele aldığı görülmektedir.

“Bilgisi ve görüşüne başvurulana bir kısım kişiler komisyonumuza, olayların 1970’ li yıllarda başladığını ve o dönemde devlette bazı güçlerin, sağ-sol kavgasını başlattıklarını, bundan devletin içindeki bazı kurumların haberdar olduğuna ve yönlendirdiğini, sabah sol görüşlü kişilere sıkılan akşam sağ görüşlü kişilere sıkıldığını söylemişlerdir. Bu olaylar 12 Eylül 1980’ e kadar devam etmiştir. 12 Eylül’ den sonra da bir kısım ülkücü olarak bilinen ve aranan şahıslardan olan bazılarının devlet tarafından yurtiçinde ve yurtdışında bazı operasyonlarda kullanıldığı, Komisyonumuza verilen beyanlar ve intikal eden bi takım bilgilerden oluşmaktadır.” (Ümit, 2023b:551).

“İstihbaratçılar, polisler, askerler, yani devletin içindeki birtakım adamlar. Tam üç kez aldattılar bizi. Darbe öncesi komünistleri ezmek için kullandılar. Kullanılmaya da razıydık, kendi devletimiz, kendi ordumuz, kendi polisimizdi. Tek istediğimiz bize karşı dürüst olmaları, adil davranmalarıydı, davranmadılar. Darbe olana kadar bizi desteklediler. Ama darbeden sonra bizi solcularla aynı kefeye koydular, onlarla birlikte yargıladılar, aynı hapisanelerde yatırdılar, arkadaşlarımızı idam ettiler, bize vatan haini muamelesi yaptılar. Zamanı geldi yine bize ihtiyaç duydular. ASALA’ ya karşı mücadele etmemiz için kapımızı çaldılar. Devlet dedik, millet dedik, vatana küsülmez dedik bazı şartlar öne sürerek kabul ettik. O dönemde de elimizden ne geliyorsa yaptık; ASALA’ yı bitirdik ama onlar yine kaypaklık ettiler, verdikleri sözlerin hiçbirini yerine getirmedi. Yıllar geçti, gene geldiler. Yine bize, silahlarımıza, bileğimize ihtiyaçları vardı. PKK’ yla mücadelenin görünmeyen ayağında saf tutmamızı istiyorlardı. Yine yanıldık, yine kendimizi aldattık, sıkı yöneticiler kötüydü, bunlar iyi, dedik devlet sonunda gerçeği anladı, dedik önerilerini kabul ettik. Üzerimize düşen ne ise canla başla yaptık. Başardık da ama PKK yenilip Kürt ayaklanması bastırılınca yine aynı Bizans oyunları oynanamaya, kahpe işi tezgâhlar çevrilmeye başlandı. Susurluk Kazası denilen olay bu tezgâhın bir sonucuydu. Susurluk bir kaza değil, bir suikasttı.” (Ümit, 2023b:533-534).

⁷ “Susurluk Kazası”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Susurluk_Kazası%C4%B1 Erişim tarihi: 20.04.2024

Ümit, Kukla’da toplumu ilgilendiren olayları anlatan, gerçekleri kamuoyuyla paylaşan gazetecilik mesleğinin bu ülkede riskli olduğunu, suç ve suçluları açığa çıkartan gazetecilerin bu ülkede öldürüldüğünü belirtir. Gazetecilerin araştırdığı suçların failleri güçlü kişiler, mafya ya da siyasetle bağlantısı olan kişiler olduğunda hayatları tehlike altındadır. Ümit bu romanında güçlü bağlantılara sahip bireylerin ceza sisteminde dokunulmaz ve tehlikeli olduklarını belirtir.

“Tabi canım, adlarını deşifre edeceğin, suçlanmalarına, servetlerini yitirmelerine, hapse girmelerine, belki de yurtdışına kaçmalarına neden olacağın insanlar da bravo sana Adnan Sözmen, bize karşı tarafsız yaklaştın, dürüst bir gazetecilik örneği gösterdin deyip madalya takacaklar. Yahu sen nerede yaşadığını sanıyorsun? Dünyada en çok gazetecinin öldürüldüğü ülke burası! Anında nallarlar seni.” (Ümit, 2023b:48).

Ahmet Ümit bu ülkede işlenen ideolojik suçlarda Türkiye’nin jeopolitik konumun etkili olduğunu belirtir. Suçun sadece ülkenin kendi değer ve normlarına göre değil diğer ülkelerin içinde bulunduğu süreç ve ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillendiğini belirtir.

“Doğan gibi insanların olaylara karışmalarının iki nedeni vardı; birincisi, bugün demokrasi, demokrasi diye çılgınlık atıp ardı ardına bildirgeler yayımlayan büyük sermaye sahiplerinin, o zamanlar kendilerinin tehlikede görerek, yükselen sol muhalefeti sindirmek için, devletin güvenlik güçlerinin yanı sıra ülkücüleri de açık ya da gizli olarak kullanmaları ve kışkırtmaları, ikincisi ise uluslararası arenada yaşanan soğuk savaştı. Eğer Soğuk Savaş olmasaydı, eğer NATO ve Varşova Paktı olmasaydı, eğer Türkiye Sovyetler Birliği’ne komşu bir ülke olmasaydı ne Doğan ne de öteki ülkücü militanlar silaha sarılırlardı. Onların örgütlere katılmasında, hatta bu örgütlerin oluşturulmasında ülkemizin bulunduğu coğrafya en önemli rolü oynamaktaydı.” (Ümit, 2023b:164).

Ahmet Ümit’in *Beyoğlu Rapsodisi*’nde Selim karakteri babasının geçmişte işlediği suçları örtbas etmek ve kariyerini korumak amacıyla cinayetler işlemiştir. Selim’in yakın arkadaşı Kenan ölümsüz olma isteğiyle gerçek cinayet fotoğraflarıyla sergi açmak istemesiyle olaylar zinciri başlar. Beyoğlu’nun suç panoraması gözler önüne serilir.

“Gündüzleri esnafın işiyle gücüyle uğraştığı bu cadde, gece yarısı olup da saat biri devirdi mi, farklı bir kimliğe bürünür. Barlarda, meyhanelerde, birahanelerde kafayı çekmiş insanlar salınarak geçmeye başlarlar, zaman zaman sarhoş naralarına, kanlı bıçaklı kavgalara, uyuşturucu satışına, fuhuş pazarlıklarına sahne olan cadde, sık sık polis ya da ambulans sirenleriyle yankılanır.” (Ümit, 2022c:61).

Beyoğlu’nda işlenen cinayetlerin çekildiği fotoğraflar üzerinden cinayet suçunun her an her yerde ve her durumda işlendiğine ve güvende olmadığımıza vurgu yapmaktadır.

“Randevuevlerinde, okulda, gecekonduda, lüks apartman dairelerinde, köşklerde, bir evin çatısında, bakkal dükkânında, kuaförde, hamamda, araba galerisinde, kahvehanede, sinema salonunda, dışçide, metronun girişinde sokak ortasında, parkta, umumi tuvalette, hatta caminin kapısında pompalı tüfekte, tabancayla, bıçakla, makasla, kitap açacağıyla, çiviyle, cam parçasıyla, sopayla, kalasla, telle, urganla hatta elle öldürülmüş insanların fotoğraflarıydı bunlar.” (Ümit, 2022c:77).

Ümit’in değindiği başka bir konu ise gözetim altında tutulan suçlulara göz yumulduğu meselesidir. Adaletin şeklen uygulandığı bir toplumda cezaların da şeklen verilmesi kaçınılmazdır. Burası Türkiye burada her şey olur algısıyla suç ve caza sisteminin içinin boşaltılması normal bir durum olarak algılanmasına sebep olurken suçla mücadeleyi zorlaştıran bir hal almaktadır.

*“Ne kadar sıkı güvenlik önlemleri var” diye söylendim.
“Hepsi göstermelik” dedi avukat Caner. “İçerisi cep telefonuna uyuşturucudan, ameliyat aletlerine kadar ne istersen var. Üstelik hepsinin en kalitelisi...”
“Nasıl oluyor bu Caner Bey?” dedim şaşkınlıkla. “Burası devletin cezaevi değil mi?”
“Oluyor işte Selim Bey, oluyor. Burada oluyor, burası Türkiye.” (Ümit, 2022c:287).*

5. AHMET ÜMİT'İN POLİSİYESİYESİNE TEORİK BİR BAKIŞ

5.1. Kırılma Çılgı

5.1.1. Romanın konusu

Roman, 2017 yılının haziran ayında bir cinayetin işlenmesi ile başlamaktadır. Ali komiserin romanın ana karakterlerinden biri olan Nevzat Başkomiseri araması ve olay yerine gelmesi gerektiğini söylemesiyle olaylar zinciri başlamaktadır. İlk maktul Akif Soykan adında bir çocuk tacizcisidir. Gözleri kırmızı bir bantla kapatılmış, sağ kulağı kesik ve ensesinden vurulmuş bir şekilde bir parkta bulunmuştur. Bu şekilde işlenmiş cinayet 2012 yılında 12 çocuk tacizcisini öldürmüş olan Körebe adında bir seri katili hatırlatır ve onun yapmış olabileceği ihtimali üzerine odaklanırlar. Körebe davasıyla daha önce ilgilenmiş olan başkomiser Zekai Ovacık'tan bilgi alırlar. Körebe bir seri katildir ritüelleri var işlediği cinayet sayısı, cinayetin işlendiği tarihlerin toplamı ve bırakılan oyuncakların barkodları 12 sayısını vermektedir. Olayın çözümü maktul Akif Soykan'ın araştırılmasıyla başlamaktadır. Akif Soykan küçük yaşlarda kaldığı yurttan müdür Hicabi İnce ve edebiyat öğretmeni Talat tarafından tacize uğramıştır ve kendisi de ileriki yaşlarda bu suçu işlemiştir. Cenazenin kaldırılmasını mafya lideri Sipsi İsmail üstlenmiştir. Sipsi İsmail de Akif'le aynı yurttan kalmış ve o da Hicabi tarafından tacize uğramıştır. Sipsi İsmail intikamını almak için Hicabi'yi yardımcılarını öldürtmüştür. Akif Soykan olayı araştırılırken aynı yöntemle Ferit Selcim öldürülmüştür. Ferit Selcim Nişantaşı'nda çalışan ünlü bir terzidir. Bu cinayetler araştırılırken Feritköy göçmen kampında bulunan Fahhar El Kutubi adında Suriye göçmeni bir çocuk kaybolmuştur. Bu iki olay birbiri ile bağlantılıdır. Fahhar denizde boğularak ölmüştür. Bu göçmen kampında bulunan Bercis organları çıkarılmış ve toprağa gömülmüş bir şekilde bulunmuş. Göçmen aileler maddi yetersizlikten dolayı çocuklarının organlarını satmaktadır. Serap Hastanesinin sahibi Hayati Darcan ve 2012 yılında Körebe davasında Zekai komiserle çalışan ve daha sonra istifa edip güvenlik şirketi kuran Alper Siper Doktor Kansu Sarmaşık'ı öldürüp anlaşılmasını diye iki çocuk tacizcisini 2012 yılında Körebe'nin öldürdüğü şekilde öldürüp dikkatleri oraya yöneltmişlerdir. Körebe olan Savcı Nadir ise çocuk yaşlarda üvey babası Müşfik tarafından tacize uğramıştır. Annesinin işlediği cinayet yaşadığı travma ve izlediği bir filmin etkisiyle 12 çocuk tacizcisiyle birlikte kendisi gibi cinayet işleyen Hayati Darcan ve Alper Siperi de öldürmüştür. Körebe olduğunu anlayan Zekai komiseri ve Alper ile çalışan boksör Merdanı da öldürmüştür.

5.1.2. Kırangıç Çılgı'nda sosyal öğrenme kuramı

Ümit'in bu romanında ele alınan suçları işlediğimizde ilk olarak sosyal öğrenme kuramlarının izlerini görmek mümkündür. Sosyal öğrenme kuramları suç davranışının öğrenildiği tezine dayanmaktadır. Savcı Nadir cinayetleri neden işlediğini açıkladığı bölümde öldürerek çocukluk travmasından kurtulabileceği düşüncesi izlediği bir film etkili olmuştur. Daniel Glaser'in Ayırıştırıcı Öğrenme olarak tanımlanan teorisinde bir davranışın öğrenilmesinde yüz yüze etkileşimin aksine bir filmin, kitabın veyahut kurgusal bir karakterin etkili olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Savcı Nadir'in izlediği bir film, suç davranışını öğrenmesinde etkili olmuştur.

“Ölmesi gerekenleri diyelim. Mesela 2012 yılında öldürdüğüm 12 tacizciyi tanıımıyordum, bana doğrudan bir kötülükleri de olmamıştı. Ama onları öldürmek zorundaydım. Çünkü yıllar önceki o travmadan kurtulmanın bu cinayetlerle mümkün olacağına inanmaya başlamıştım. Bu fikri kafama sokan da seri katillerle ilgili bir film. Öyle bildik şahane, şahane filan bir film de değildi. Vasat bir Amerikan filmi. Bilirsiniz işte, adam küçükken bir cinsel bir saldırıya uğrar, ruhsal bir travma geçirir, ardından ona bu saldırıyı hatırlatan kişileri ortadan kaldırmaya başlar. Böylece o travmadan kurtulur. Ben de öyle yaptım.” (Ümit,2022a:428-429).

Alper Siper işlediği cinayeti örtbas etmek için çocuk tacizcilerini öldüren Körebe'yi taklit etmiştir. Gabriel Tarde taklit teorisinde suçun taklit edilerek öğrenildiğine vurgu yapar. Alper Siper öldürülme şeklini taklit ederek suç işlemiştir.

“Ve para isteği hiç bitmiyordu. Çünkü o zengin oyununa öyle kaptırmıştı ki kendini, fırsatı olsa, Serap Hastaneleri'nin bütün sermayesini bahise yatırabilirdi. Hayati'nin bu rezilliğe son vermesi gerekiyordu. Alper'e derdini söyledi yahut eski polis şantaj olayına tanık oldu. Belki de bizzat Alper getirmiştir öneriyi. Kansu'yu ortadan kaldıralım diye... Muhtemelen korktu Hayati; parasını kaybetmek neyse de cinayetten hapse girmek planları arasında yoktu. İkizlerinin babasız büyümesini istemezdi. Ama bizim paragöz Alper reddedemeyeceği bir cinayet planı sundu ona. Bu senaryoya göre asla yakalanmayacaklardı... Çünkü Karsu Sarmaşık' bir seri katil tarafından öldürülmüş gibi göstereceklerdi. Cinayeti Körebenin üzerine yakacaklardı. Ama inandırıcı olması için iki kişiyi, daha öldürmeleri gerekiyordu. Topluma zararlı, öldürmelerini polislerin bile onaylayacağı iki çocuk tacizcisini...” Hayranlığa benzer bir ifade belirdi Zeynep'in yüzünde. “Oldukça zekice başkomiserim. Alper, Körebe hakkındaki bütün bilgilere sahipti. Dahası Zekai Başkomiserim'in seri katil hakkında topladığı bütün bilgiler elinin altındaydı. Kurbanları Mivakuryum'la uyuşturdu, çocuklarla ilgili mekânlara götürerek öldürdü ya da daha önce katletti. Gözleri kırmızı kadifeden göz bağları taktı, sağ kulaklarını kesti, yanlarına birer oyuncak bıraktı.” (Ümit, 2022a:399-400).

Bireyin davranışını etkileyen, kısıtlayan veyahut yeni davranışlar sergilemesini sağlayan etkenlerden biri içinde bulunduğu sosyal çevredir. Kendisi gibi düşünen, hareket eden bireylerle olan etkileşim, kişinin olaylara eleştirel bir gözle bakmasını zorlaştıran bir durumdur.

Suç ortamında büyüyen bir çocuk sergilediği davranışı sorgulama gereksinimi duymaz. Göçmen kampında kalan Bercis'in ailesi çevrelerinde bulunan bir aileden organ karşılığı para alındığını öğrenmiş ve kendileri de aynı şekilde bu suçu işlemişlerdir.

Bercis'in böbreğini satmak için sen mi razı ettin Cabir'i?"
Anında inkar etti. "Hayır, Fahhar'ın ameliyatını öğrenmişler. Ayber Hanım, karımla konuşmuş. "Üç çocuğumuz var, durumumuz kötü, para lazım' demiş. 'Bize yardım edin, Bercis'in böbreğini satmak istiyoruz' demiş. Biz de onlara yardım ettik." (Ümit, 2022a:375).

"Kansu'nun eski ortağından... Hayati'den bahsediyorum. Serap Hastaneleri'nin sahibinden... Bütün servetini bu işten yaptı. Biz neden Kansu'yla çalıştık zannediyorsunuz? Hayati ve Kansu organ nakli ticaretinin ustalarıdır...Birkaç kez basına da çıktılar ama kurtardılar yakalarını. Bana bu işi yapmamı öneren de Kansu'ydu. 'Organ naklinde çok para var. Bak, Hayati zengin oldu. Ben de elimi taşın altına koyarım, kısa sürede köşeyi dönersin" dedi. Açıkçası beni zorladı... Bana kalsa..." (Ümit, 2022a:392).

Bireyler toplum değerlerini benimsemedikleri durumlarda suç davranışına yönelebilmektedir. Ancak Skyes ve Matza geliştirdikleri nötrleştirme teorisi kapsamında toplum değerlerine bağlı bireylerin de suç işlediklerini ve işledikleri suça mazeretler ve kendilerince haklı gerekçeler sunarak savunurlar. Skyes ve Matza suç işlendiğinde suçlu bireyin nötrleştirme tekniklerini kullanarak için içinden sıyırmaya çalıştığını belirtir. Bu teknikler sorumluluğun ve zararın inkar edilmesi, mağduriyeti reddetme, başkalarını referans göstererek kendi yaptığının önemsiz olduğunu düşünmesi, suçlayanları kınama ve son olarak kendi değerini daha yüksek görme olarak karşımıza çıkmaktadır (Skyes ve Matza, 1957:664-670). Romanı incelediğimizde nötrleştirme teknikleri suçlu karakterler üzerinden kendini göstermektedir. Yurt müdürü Hicabi tarafından çocuk yaşlarda tacize maruz kalan Sipsi İsmail arkadaşı Akif'in de tacize uğradığını öğrenir ve Hicabi'yi öldürtür. Bu durumdan dolayı sorumluluğu reddeder, mağdurun Hicabi olmadığını söyleyerek mağduriyeti reddeder. Hicabi'nin öldürülmesi gerektiğini düşünerek yaptığının iyi bir eylem olduğunu ve bundan ötürü suçlu olarak lanse edilmesinin doğru olmadığını vurgular.

"Hicabi mi kurban? O herif ırz düşmanıydı, şerefsizin tekiydi. Kaç çocuğun hayatını karartı biliyor musunuz? Tövbe tövbe...Ne dersiniz deyin Başkomiserim, biz o herifi öldürerek insanlığa iyilik yaptık... Kim bilir kaç çocuğun ırzını, namusunu kurtardık. En basitinden bizim Akif. Dünyanın en temiz insanlarından biriydi. Bu sapık yüzünden tacizci oldu. Sonra da öldü gitti. Hicabi gibi bir alçağı öldürdüm diye bana madalya vermeniz lazım, siz hapse atmaya çalışıyorsunuz..." Aklıma Körebe geldi. Bu kaba saba mafya bozuntusunun yaptığının çok daha akılcasını yapıyordu. Daha karmaşık olanını... Hem de hayran olunası bir ustalıkla, çocuk tacizcilerini avlıyordu. Böyle bakıldığında insanlığa hizmet olarak da değerlendirilebilirdi bu vahşi eylem ama sorun çözümüydü. Sessiz kaldığını gören Sipsi cesaretlenmiş olmalı ki, "Öyle değil mi Başkomiserim?" diye üsteledi. "Bir tür kamu kamu hizmeti bizimkisi. Sizin

yapamadığınızı yaptık, dünyanın en iğrenç heriflerinden birini cezalandırdık.” (Ümit, 2022a:307-308).

5.1.3 Kırlangıç Çılgılığı’nda anomi kuramı

Her toplumda düzeni sağlama görevi üstlenen toplumsal işleyişe ayak uyduran bir takım değer ve normlar mevcuttur. Toplumsal birlikteliği sağlayan değer ve normların işleyişindeki bozulma anomi durumunu ortaya çıkartır. Anomi, sosyoloji literatürüne Durkheim’in katkı sunduğu kuralsızlık anlamına gelen bir kavramdır. Romanı incelediğimizde anomi kavramını çağrıştıran birçok örnek karşımıza çıkmaktadır. Suriye’deki iç savaştan ülkemize gelmek zorunda kalan göçmenlerin yaşadığı sıkıntılar ve bunun sonucunda suç davranışına yönelmeleri anomiyile açıklanabilecek bir durumdur. Göçmenlerin toplumsal yaşam pratikleri birden değişime uğramış ve yeni bir toplum düzeni olan bir ülkeye göç etmek zorunda kalmışlardır. Suriyeli göçmenlerin yeni bir kültüre adapte olma süreci birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bireyler değişen toplum düzeni karşısında sudan çıkmış balık misali ne yapacağını bilememekte ve toplumsal düzeni meydana getiren yasalara uymakta sıkıntı yaşamaktadırlar.

“İşin aslı şu Başkomiserim. Başa çıkamıyoruz. İtiraf etmemiz lazım, elimizden hiçbir şey gelmiyor. Kaç yıllık polisim ben böyle bir felaket görmedim. Önce kontrol edebiliyorduk, sokaktakileri topluyor sığınma evlerine yerleştirebiliyorduk. Fakat o kadar çoğaldılar ki, ne yapacağımızı şaşırdık. Tek tek hırsızlık olayları başladı, üç beş kuruş için. Gerçekten ekmek bulamayan Suriyeliler var. Yakında gasba da başlarlar. Kendi çetelerini de kurarlar. Büyük bela Başkomiserim, çok büyük bela. Hele çocukların durumu bir felaket. Kimilerini ölü buluyoruz, kimileri çalışmak için bir yere gidiyor, kimileri fuhuş çetelerinin eline geçiyor... Kadınların hali dersiniz ayrı bir kepezelik.” (Ümit. 2022a:100).

5.1.3. Kırlangıç Çılgılığı’nda gerilim kuramı

Merton’ın anomi kavramına katkı sunarak başka bir perspektif kazandırmıştır. Ona göre toplumsal düzeni sağlayan etmenlerden biri bireyin hedefleri ve bu hedeflere ulaşabileceği meşru yolların uyum içinde olmasıdır. Anomi durumu da tam uyumsuzluk noktasında ortaya çıkar. Merton bu iki durumun çakışması durumunda yeni davranış kalıplarının ortaya çıktığını belirtir. Yenilikçilik, şekilcilik, geri çekilme ve isyan olarak dört farklı durum ortaya çıkar. Beşinci olarak belirttiği uyumluluk hali çatışmanın çıkmadığı durumları sembolize eder. Merton’un anomi teorisindeki meşru yolların ve amaçların çakışmasında çıkan davranışları göçmenler üzerinden okumak mümkündür. Ayber hanım Suriye’den gelen göçmenlerden

biridir. Kendi ülkesinde öğretmendir. Türkiye'ye geldiklerinde toplumsal düzene uyum sağlamak için kendi mesleğini icra etmek istemektedir. Ancak meşru yolların kapalı olması onları başka durumlara yöneltmiştir. Ayber ve eşi Cabir üç çocuğundan biri olan down sendromlu Bercis'in organlarını satarak maddi sıkıntılardan kurtulmak istemiştir.

“Cabir, yani kocam da ben de öğretmendir Halep'te. Türkiye'ye geldiğimizde mesleğimizi yaparız diye hayal kuruyorduk. Ama olmadı, o kadar çok öğretmen vardı ki gelenler arasında...” (Ümit, 2022a:341).

5.1.4. Kırangıç Cıglığı'nda etiketleme kuramı

Ümit, çocuk istismarı suçunu tüm yönleriyle irdeleyerek okuyucuya sunmuştur. Suçlunun, mağdurların ve toplumun çocuk istismarı suçuna olan bakış açısını eserinde yansıtmıştır. Çocuk istismarı toplum tarafından hiçbir gerekçeyle kabul edilemeyen bir suç olarak görülmektedir. Bu suçu işleyen karakter incelendiğinde suçun tekrarlandığını ve verilen cezanın caydırmadığını görmekteyiz. Bu suçu işleyenler defalarca kez gözaltına alınmış veya tutuklanmışlardır. Bu suçun işlenmesi tek bir teoriyle açıklanabilecek bir durum değildir. Ancak romanda suçluların toplumsal bir tepkiye maruz kalmaları, linçe uğramaları etiketleme teorisinin izlerini taşımaktadır. Etiketleme teorileri bireyin suç işledikten sonraki sürecine odaklanır. Bu sürecin suç davranışının tekrarlanmasında etkili olduğu görüşündedir. Toplumun ailelerinin ve sosyal çevrelerinde 'lanetli', 'pislik', 'lekeli', ve 'utanç kaynağı' olarak görülmektedir. Bu bireyler suçu işleyip ceza aldıklarında suçları açığa çıkmakta ve toplum tarafından dışlanmaktadır.

“Henüz 25 yaşında olmasına rağmen, çocuklara taciz suçundan tam dört kez gözaltına alınmıştı.” (Ümit, 2022a:31).

“Kesinlikle Başkomiserim, hepsi çocuk tacizcisi. Hepsi bu suçtan tutuklanmış kişiler. Bir kısmı suçunu itiraf etmiş, ötekiler ise tacize uğrayan çocuklar tarafından teşhis edilmiş. Hepsi bu iğrenç suçu işledikleri için en az iki kez ceza almış.” (Ümit, 2022a:34).

“Tacizciler şikâyet etmekten çekinmiş olmasın? Düşünsenize, bu adamlar lanetli gibi. Herkes onlara pislik gözüyle bakıyor. Birileri onları tehdit etse bile polise gidemeyebilirler. Aynı durum aileleri için de geçerli. Akrabalarının çocuk tacizcisi olması onları da lekeliyor. Tacizcisinin annesi, babası, abisi, ablası olmak kolay değil. Ali'nin de söylediği gibi bu davanın yeniden açılmasından utanç duyuyorlardır. Konu kapansın olanlar unutulsun istiyorlar. O yüzden açıklama yapmaktan kaçınıyor olabilirler. Hem yapsalar ne olacak, yakınları ölmüş zaten. Belki de çoğu iyi oldu, bu sapık hepimizin adını lekeliyordu diye düşünüyordur.” (Ümit, 2022a:82).

Bireyin suç davranışı farklı toplumsal tepkilere neden olabilmektedir. Bu toplumsal tepkiler bireyin davranışını tekrarlamasında etkili bir toplumdur. Birey suç davranışının yanlış olduğunu düşünmekten ziyade böyle etiketlendiği için bu davranışı içselleştirir. Lamert birincil sapma sonucunda bireyin toplumsal bir tepkiye ve cezai yaptırıma maruz kalmasının ardından suç davranışının pekiştirildiğini ifade eder. Örneğin terzi olan Ferit Selcim karakteri üzerinden bu durumun yaşandığını görebiliriz. Birinci sapma yani tacizci olduğu açığa çıkmış, müşterileri ondan uzaklaşmış, cezai bir yaptırım uygulanmış ve hapisteki diğer suçlular tarafından dışlanarak linç edilmiştir. Bütün bu olaylardan sonra suçu tekrarladığı görüldüğünde ikincil sapma durumunun yaşandığı söylenebilir. John Braithwaite' nin ayrıştırıcı utandırma teorisinde de toplumsal tepkinin doğuracağı olumsuzluklara değinmiştir. Toplumsal tepkiye dışlanmaya maruz klan birey işlediği suçun yükünü hep taşıyacak ve bu durumu içselleştirdiği için kendini gerçekleştiren kehanet gibi suç tekrarlanacaktır. Burada dikkat edilecek diğer bir husus ceza almış suçlu bireylerin taciz suçunu işleyenleri suçlu olarak tanımlamaları ve onlar üzerinde şiddet uygulamalarıdır. Suçlu bireyler taciz suçunu işleyenleri Becker' ın tabiriyle harici olarak görürler. Kendileri suç işlediği için hapiste olmalarına rağmen başka bir suçluyu sapkın olarak tanımlayarak onu dışlamakta ve ona karşı suç işlemektedir.

“Terziymiş Başkomiserim, Haute Couture tabir edilen, kişiye özel lüks giysiler dikiyormuş. Bir zamanlar çok ünlüymüş. Nişantaşı'nda atölyesi varmış. İstanbul sosyetesine elbise dikermiş, fakat tacizci olduğu ortaya çıkınca müşterileri kesilmiş. Şimdi başka terziler için evinde elbise dikiyormuş, kendi adını kullanmadan.” (Ümit, 2022a:108).

“Üç kere tutuklanmış tacizden. Değişik dönemlerde hapiste kalmış. İki kere bıçaklanmış, bir keresinde linç edilmekten zor kurtulmuş.” (Ümit, 2022a:108).

5.1.5. Kırangıç Cıglığı'nda çatışma (marksist) kuramı

Göçmenlerin suç işleme nedenleri farklı teorik açılardan incelenebilecek bir olgudur. Suç davranışını öğrenmeleri, toplumsal düzen anlayışlarının bozulmasıyla anomik durumların ortaya çıkması buna bağlı olarak suç eylemlerinde bulunmaları suç davranışının anlaşılmasında katkı sunar. Romanda işlenen suçun nedenlerinden biri de göçmenlerin yaşayabilmek için gerekli olan maddi bir kazancının olmamasıdır. Göçmenler maddi sıkıntılar nedeniyle suç teşkil eden faaliyetlerde bulunmaktadır. Göçmenlerden bazıları çocuklarının organlarını satıyor bazıları ise fuhuş yaparak para kazanmaya çalışıyor. Hiçbir yol bulamayan göçmenler de yasadışı yollardan başka ülkelere gitmeye çalışmaktadır. Ekonomi bireyin suç işleme davranışını etkileyen önemli bir faktördür. Kaybedeceği bir şeyi olmadığını düşünen bireyler

kazanç elde etmek amacıyla suç işleyebilmektedir. Yoksulluk kapitalist sistemle beraber daha derinden hissedilen bir olgudur. Bireyin tüm yaşamı ekonomi üzerine kurulu bir sistemde varlığını idare edemeyen bireyler yasadışı yolları kullanarak bu durumdan kurtulma düşüncesinde olabilmekteler. Bu bağlamda göçmenlerin ekonomik kaygılar nedeniyle suç işlemeleri Marksist kriminoloji teorileriyle açıklanabilecek bir durumdur. Willem Bongers *Criminality and Economic Conditions*⁸ (Suçluluk ve ekonomik Koşullar) adlı eserinde yoksulluk ve ekonomik eşitsizliğin bireyleri suç davranışına yönelttiğini belirtir. Mahkumların çoğunluğunun fakir bireylerden oluştuğuna dikkat çekerek kapitalist üretimin yarattığı eşitsizlik, suçun oluşumunu artırıcı bir etkiye sahiptir. Ayber Hanım'ın 'çok parayla yeni bir hayat kuracaktık' demesi parası olanların yaşadığı konforlu hayatı istemesi sosyal eşitsizliğin derinden hissedildiğini ve bunu suç işleyerek yok etmek istemektedir. Suçun yozlaşmanın bir sonucu olarak gören Bongers yoksulluğun, yetersiz beslenme ve kötü barınma koşullarının bireyi yozlaştırdığını belirtir. Göçmenlerin yaşadıklarına bakıldığında aynı durumun söz konusu olduğu görülecektir.

“O yüzden mi organ mafyasına sattınız oğlunuzu?”

Münir'in sözleri sessizliğin ortasına yıldırım gibi düşmüştü.

Artık dayanamadı kadın, “Efendi, efendi” diye bağırdı. “Sen ne bilirsin üç çocukla, yabancı bir memlekette yaşamayı. Belinde silah, elinde hükmünle dikilmişsin karşıma. Hadi mahkûm et bizi, hadi hapse yolla. Zaten ne farkı var burada yaşamının hapisten.” Öfkeyle Maksut'a çevirdi gözlerini. “Evet, teşekkür ederiz bizi misafir ediyorsunuz. Ama her gece burdan fuhuşa giden kızları görmüyor musunuz? Her sabah dilenmeye giden çocukları görmüyor musunuz?”

...

“Şartlarınız çok zor anladığım kadarıyla Ayber Hanım.”

“Zor mu? Burası bir cehennem efendi, biz cehennemin içinde yaşıyoruz...”

“Bu kadarı fazla ama” diyecek oldu yine Maksut.

“Hiç de fazla değil, insanlar o delik botlarla niye denize açılıyor zannediyorsunuz. Niye çocuk ailece ölümü göze alıyorlar. Burada mutlu olsalar, o ölüm yolculuğuna çıkarlar mı? Yanlış anlamayın sizi suçlamıyorum, Allah kimseyi vatansız, yurtsuz bırakmasın, ondan bahsediyorum.” Suçlu suçlu baktı. “Bercis'i biz sattık, evet kendi elimizle. Bir böbreğini alacaklardı, bize para vereceklerdi, çok para. O parayla yeni bir hayat kuracaktık kendimize. Ama olmadı, dayanamamış kuzum, ameliyat masasında kalmış bize de söylemediler, sonra öğrendik. Evet onu biz öldürdük ama korktuk polise anlatmaya, çünkü iki çocuğumuz daha var geride. Yalan yok, biz ölümü çoktan göze aldık, lakin o iki yavru ne olacak?” Gözyaşlarına boğulmuştu ama inatla sürdürdü. “Bercis'i biz ölüme gönderdik... İnsan evladının ölümünü ister mi ama ne yapalım, Allah belamızı versin, başka çaremiz yoktu...” (Ümit, 2022a:325-326).

“O kadarını bilemem. Ama bu Suriyeli çocukların başına gelenleri duysanız, eminim siz de benim gibi arafta kalırdınız. Parasızlık insana her türlü kepezeliği yaptırabilir. Bırakın

⁸ W.A. Bongers, *Criminality and Economic Conditions*, Boston, MA: Little, Brown and Company, 1916.

yeğenini, kendi öz çocuğunu organlarını satışa çıkaran bir sürü aile gördüm.” (Ümit, 2022a:148).

5.1. Beyoğlu’nun En Güzel Abisi

5.2.1 Romanın konusu

Roman yılbaşı gecesinde bir erkek cesedinin bulunmasıyla başlar. Engin Akça Tarlabasılılar Kulübü’nün önünde bıçaklanarak öldürülmüştür. Tarlabası Beyoğlu’nun semtlerinden biridir. Nevzat başkomiser ve ekibi cinayeti çözmeye olay yeri Tarlabasına gitmeleriyle serüven başlamaktadır. Nevzat Başkomiser öldürülen Engin’i tanıyan sokak çocuklarından Keto, Pirana ve Musti’den bilgi almaya çalışır. Keto ve arkadaşları Barbut İhsan’ın cinayeti işlediklerini söyler çünkü Barbut İhsan ve Kara Nizam aralarında husumet bulunan ve aynı kadını Çilemi seven iki mafya lideridir. Engin Akça ise Barbut İhsan’ın düşmanı olan Kara Nizam’ın adamıdır. İhsan’ın cinayeti bu yüzden işlediğini iddia ederler. Engin Akça Almanya’da doğmuş, uyuşturucu satımı suçuna bulaşmış ve Kara Nizam’ın adamıdır. Mafya olan Kara Nizam Öztarlabasılılar Kulübü’nün sahibidir. Otopark ve lokanta işlemeciliğinin yanında uyuşturucu kaçakçılığını yapmaktadır. Nevzat Komiser ve ekibi Engin’in evine giderler ve orada kiralık katil Titiz Tarık’la çatışmaya girer ve için Ali komiserin silahıyla öldürülür. Engin’i öldürtmek için liralık katili tutan kişi Engin’in sevgilisi Jale’dir. Engin Akçayla birlikte yaşayan diğer bir sevgilisi konsomatrislik yapan Azize’dir. Ekip Azize ile konuşurken yanlarında olan klarnetçi Sadri ile konuşurlar. Ekip cinayeti kimin işlediğini konuşurken yeni bir cinayet haberi gelir. Öldürülen kişi Fidan adındaki genç kızdır. Nazlı arkadaşlarıyla eylem yaparken Nizam’ın yeğeni olan Kudret onu öldürmüştür. Nizam Çilem’in İhsan’la buluştuğunu öğrenince çatışma çıkar. Pire Necmi İhsan’ı öldürür, çocuklar Nizam’ın üzerine tinerli bez atar ve Nizam yanmaya başlar ve çocuklar da silahla vurularak öldürülür. Cinayeti kimin işlediği bulunamazken Zeynep Komiserin Bulgar göçmen olan aile yemeğinde tesadüfen ortaya çıkar. Klarnetçi Sadi de Bulgar göçmenidir ve Zeynep’in ailesi onu tanımaktadır. Sirkte bıçak atma ustası olan Sadri kardeşini yanlışlıkla öldürmüştür. Başkomiser Nevzat ve ekibi o anda cinayeti çözmüştür. Engin’i öldüren çok iyi bıçak kullanan biri tarafından öldürülmüştür. Sadri Azize’ye aşiktir ve Engin’i bu yüzden öldürmüştür. Sadri suçunu kabul eder ve Nevzat Komiser olay çözüldükten sonra evine dönerken her yerde karşısına çıkan yazar komşusu onun kitabını yazmıştır. Kitabın adı “Beyoğlu’nun En Güzel Abisi” dir. Nevzat başkomiser Beyoğlu’nda çalıştığı dönemde bu isimle anılmış.

5.2.2. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi'nde sosyal öğrenme kuramı

Sosyal öğrenme kuramları suçun öğrenilen bir davranış olduğu tezine dayanmaktadır. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi'nde bu kuramlara örnek teşkil eden birçok unsur bulunmaktadır. Roman karakterini incelediğimizde suç davranışını toplumsal çevrelerinden, ailelerinden öğrendiklerini görebilmekteyiz. İhsan Yıldızeli (Barbut İhsan), Tarlabasıllılar Kulübü'nün sahibidir. Kumar mafyası olup hilelerle zengin insanları borçlandırıp mallarını ellerinden almaktadır. Yaralama, gasp ve darp etme suçlarından birçok kez cezaevine girip çıkmıştır. İhsan'ın suç işleme nedenine baktığımızda ailesiyle olan etkileşimi göze çarpmaktadır. İhsan sürekli iletişim halinde olduğu babasından suç davranışını öğrenmiştir.

“Sağ olasın Cemal. Aslında çok yardımcı oldun. Bazı şeyler aydınlandı kafamda. Peki, bu İhsan nasıl bir adam? “Fena biri değil esasında. Rahmetli babasını çok iyi tanırdım. Kumarbazdı Osman ama bana çok iyiliği dokunmuştur. En kara günlerimde hep arka çıkmıştır bana. Tahmin edeceğin gibi İhsan da babasının yolundan gidiyor.” (Ümit, 2023a:75).

“Barbut Osman'ın oğlu, Barbut İhsan. Yani şimdi sen, kumar işinde ikinci kuşak mı oluyorsun? Yoksa üçüncü kuşak mı? (Ümit, 2023a:105).

“Tamam, kabul ediyorum Komiserim” diyerek kesti sözünü. “Haklısınız, rahmetli babam kumarbazdı. Zarlara âşıktı. ‘Ben bunların tıkırtısını duymadan yaşayamam’ derdi. Öyle manyakça bir bağımlılık anlayın yani. Ne apartmanlar, ne arsalar yedi kumar masalarında” (Ümit, 2023a:105).

Nizam Kara (Kara Nizam), Öztarlabasıllılar Kulübü'nün sahibi. Gasp, haraç, adam öldürme, yaralama, azmettirme ve uyuşturucu sevkiyatı suçlarını işlemiştir. Nizam Kara'nın suç işlemesindeki nedenlerden biri ailenin suça yatkın olmasıdır. Suç aile içinde öğrenilip devam etmektedir.

“Doğru söylüyorum... Nizam görüldüğünden çok daha kurnaz, çok daha acımasızdır. Onun gözü çok yükseklerde, Sana ne söyledi bilmiyorum ama asıl parayı uyuşturucudan sağladı. Ailecek bu işin içindeler. Sekiz erkek kardeş bunlar, Nizam en büyükleri hem ailenin hem de çetenin başı. Yirmi bir erkek yeğeni var. Hepsi işin içinde. Kızı kurşunlayan Kudret de onlardan biri. Bak, gözünü kırpmadan öldürmüş kızcağızı. Öldürürler, kimse umurlarında değil onların. Çok vahşiler, yollarına kim çıkarsa ortadan kaldırırlar. Şaka yapmıyorum Nevzat, inan bana yollarına çıkarsan seni de öldürürler...” (Ümit, 2023a:222).

Engin Akça'nın suça eğiliminin olması ve suça bulaşmasındaki ana etken aile yapısıdır. Engin'in çocukluk döneminde aile bütünlüğü bozulmuş böylelikle küçük yaşlarda yalnız ve

savunmasız bir durumda kalmıştır. Erkek çocuk olması nedeniyle amcası Durdu onu yanına alarak suç davranışının öğrenilmesinde rol model olmuştur.

“Ondan önce amcası Durdu’yu tanıdım. Size yalan söylemek olmaz. Beyaz işindeydi Durdu Abi. Uyuşturucu satıyordu yani. Öyle böyle değil ama büyük iş, çok büyük... İtalyan mafyası ortaktı... Herifler Sicilya’dan ama Milano’da karargâh kurmuşlar...”

...
*“Engin’i amcası mı bulaştırmış bu işlere?”
“Tabii, Engin’i Avrupa’ya aldırın Durdu. Anne ölmüş, baba başka biriyle evlenmiş, Durdu’nun da erkek çocuğu yok, yanına almış Engin’i. On yaşında filan o zamanlar. Çekirdekten yetişmiş yani orada.” (Ümit,2023a:135).*

Yasin, kabadayı olan Kadı Halil’in oğludur. Babasının içinde bulunduğu sosyal çevre Yasin’in davranışlarını şekillendirmiştir.

“Gün geldi, kader, Kadı Halil’in samimiyetini sınamak istedi. Yasin diye bir oğlu vardı. Gözünün bebeği, tek çocuğu. Öyle olduğu için de şımarık yetişmiş. Okul mokul hak getire. Büyüyünce de babadan kontenjanlı, ucundan kıyısından değil, balıklama düşmüş bizim âleme. Belki de o yüzden çiğ kalmış, edep erkân öğrenmemişti. Sopa yemediğinden, hapis yatmadığından.” (Ümit, 2023a:225)

5.2.3.Beyoğlu’nun En Güzel Abisi’nde feminist kuram

Ümit’in bu romanında kadın karakterleri incelediğimizde doğrudan bir suça bulaşmış olmasalar bile kadınlar toplumsal anlamda ezilmiş ve erkeklerin himayesi altında hayatlarını devam etmek zorunda bırakılmıştır. Babalarının, erkek arkadaşlarının veya eşlerinin tahakkümü altındaki kadınlardan bahsetmektedir. Her sokağında suçun kol gezdiği Tarlabası sokaklarındaki kadınların dramını gözler önüne sermektedir. Tarlabasında erkekler suç işlerken bedelini kadınlar ödüyor. Romanda eşleri tarafından fuhuşa zorlanan, babaları tarafından öldürülen kumar masasında meze olarak görülen, alıp satılan erkeklerin insafına bırakılmış kadınların hikayesi üzerinden kadınların mağduriyeti ve suç olgusunda nerede durduklarına değinilmiştir.

Roman karakterlerinden Mihri tecavüze uğrayan bir kadın, Fidan mafya liderinin yeğeni tarafından öldürülen bir kadın, Kumru babası tarafından kumar masasında evli ve 3 çocuğu olan bir adama kuma olarak giden ve intihar ettiği iddia edilen bir kadın, Naciye eski mafyalardan Saltanat Süleyman tarafından fuhuşa zorlanan bir kadın, Kader babası Kasım tarafından namus adına öldürülen bir kadın, ve Tarlabası’nın her sokağında fuhuş yapmak zorunda kalan kadınlar... Kadınlar ya erkelerin himayesinde oldukları ya da ekonomik bir

özgürlüğe sahip olmadıkları için suç işlemekte, suça dahil olmaktadır. Kadın suçluluğunu açıklamaya çalışan feminist teorisyenlerden Dorie Klein ve June Kress ekonomik yetersizliklerin kadınları suça ittiğini belirtir. Kathleen Daly kadınların kendini korumak ve hayatlarını devam ettirmek için suça bulaştıklarına değinmiştir.

“Aslında öteki kadınlar karısı değildi. Kız Yahya’nın sermayeleriydi kadınlar. Kız Yahya’yı hatırladınız mı başkomiserim? Küçük Bayram Sokak’ta genelev çalıştırırdı. Neyse işte, Kasımpaşalı Nebil tebelleş olmuş buna, kızları alacak elinden O zaman devreye Süleyman girdi. Belli bir haraç karşılığında koruması oldu Yahya’nın. Fakat Kız Yahya Nişantaşı’nda bir kokain partisinde bıçaklanıp öldürülünce kadınlar Süleyman’a kaldı. Bazıları kadınların gönüllü olarak geldiklerini söylüyor, bazıları da Süleyman’ın kadınları zorla tuttuğunu. Vebali söyleyenlerin boynuna ama o zamanlar Süleyman’ın parlak yılları. Astığı estik, kestiği kestik. Sözleri kanun hükmünde kararname, ne dilerse anında yerine getiriliyor bu sokaklarda. Ama sonra Barbut İhsan bozdu fiyakasını bunun. Kavgaya çağırmış Süleyman’ı, bu da delikanlı ya, tek gitmiş. İhsan’la adamları eşşek sudan gelinceye kadar dövmüşler bunu, arkada Süryani Kilisesi’nin orada. Fena korkutmuşlar gözünü. Yine de hemen düşmedi Süleyman. Barbut İhsan pis herif ama içinde bir parça insanlık olmalı ki kadınları almadı elinden. Böylece dört sermayeli bir pezevenge dönüştü bizim Saltanat Süleyman. Ama rahat durmadı, gerçi rahat dursa da onu kendi hâline bırakmazlardı ki... Neyse zaten Süleyman da kaşınıyordu, eski alışkanlığına döndü, yani kumara. Bir koyup on alacak ya, tabi tersi oldu. Bir gecede yeşil masada dört karıyı da eldiler elinden. Ama Naciye’yi müşteri tutmaz diye Süleyman’a bıraktılar.” (Ümit, 2023a:51-52).

“Tarlabaşılılar Kulübü diye bir ahmak tuzağı var ya. Hani şu Barbut İhsan adındaki sahtekârın mekânı. İşte oraya dadanmış bu Yakup. Tabii bir kazandıysa on kaybetmiş, kaybettikçe iştahı da artmış, önce çay ocağını basmış kumara, ardından evdeki eşyaları. Abartmıyorum, göz yaşları içinde anlatırdı zavallı Fidan... Sadece buzdolabı, televizyon değil çanak çömleğe kadar ne varsa hepsini... Onlar da bitince sıra kızlarına gelmiş... Kumru, sadece bir yaş daha büyüktü Fidan’dan ... Kumru’yu basmış kumara...” (Ümit, 2023a:200).

5.2.4. Beyoğlu’nun En Güzel Abisi’nde ekolojik kuram

Suçun karmaşık yapısının anlaşılması suça etki edebilecek her bir faktörün incelenmesini gerekli kılmıştır. Şehir yapısının bireyin davranışlarına olan etkisini göz ardı etmeyen Chicago Okulu, suç ve mekan ilişkisini araştırmışlardır. Chicago kentinde hızlı nüfus artışı ve göç dalgasıyla birlikte gelişen toplumsal düzensizlik Park, Burgess, Wirth, Shaw ve McKay’ın kentin incelemesine neden olan etkenlerdir. Kentin belirli bölgelerindeki suç oranlarını inceleyerek teoriler geliştirmişlerdir. Ümit’in Tarlabası ile ilgili söyledikleri ekolojik perspektifle açıklanabilecek bir durumdur. Burgess’ın şehri beş gölgeye ayırdığı çemberler teorisindeki geçiş bölgesi Tarlabasına tekabül edecek bir yerleşim yeridir. Çöküntü alanları olarak belirlediği bu yer göç alan, yoksul kesimin yaşadığı, toplumsal kontrol bağlarının

zayıfladığı ve suçun en çok yaşandığı bölgedir. Shaw ve Mckay geçiş bölgesinde toplumun alt sınıfına mensup bireylerin yaşadığını, göç alan bir yer olduğunu, çarpık kentleşmenin görüldüğünü ve toplumsal kontrol mekanizmalarının yeterince işlenmediği bu yerlerde suç oranının fazla olduğunu belirtir. Tarlabası, tam bu özelliklere sahip bir geçiş bölgesidir. Gecekondu ve çarpık kentleşme yapısı, toplumsal kontrol bağlarının zayıfladığı bu nedenle çete ve mafyaların himayesinde olan bu yer suçun yoğunlukta olduğu bir yerdir. Stark, sapsız mekanlar olarak adlandırılan bu yerlerin yoğunluğun olarak fazla olduğunu, yoksul kesimin yaşadığını, birçok ortak kullanım alanının olduğunu ve köhneleştğini belirtir (Demir, 2013:89).

“Tarlabası’ na açılan uzunca bir sokak. İstanbul’un göbeğinde yer alan ve bir zamanların en nezih semtlerinden biri olan ama yıllar önce birilerinin kışkırtmasıyla, galeyana gelip Rum Ermeni, Yahudi hemşerilerimizin evlerini basan dükkânlarını yağmalayan barbarların kışkırtmasıyla ağır ağır terk edilen, terk edildikçe tuhaf bir ıssızlık ve yoksunlukla kaplanan o sokaklardan biri. Zamanla, çok uzaklardaki mezralarından, köylerinden zorla ta buralara kadar savrulup ayakta kalma mücadelesi veren yoksul kadınların, erkeklerin, yani hayatın çiğneyip tükürdüğü insanların sığındıkları bu düşmüş semtin köhne sokaklarından biri. Elbette uyuşturucu satılan bir yer, elbette kendi etini satarak ayakta kalmaya çalışan insanların yalancı renklerle süslü mezbahası, elbette suçun her türünün boy attığı bir bataklık.” (Ümit, 2023a:36-37).

5.2.5. Beyoğlu’nun En Güzel Abisi’nde sosyal kontrol kuramı

Ümit’in bu romanında yan karakterler olarak karşımıza çıkan ve sokaktan yaşayan Keto, Musti ve Pirana özelinde çocuk suçluluğuna vurgu yapar. Çocuk suçluluğu sosyolojik bir olgudur. Çocukları suça iten faktörler incelendiğinde aile yapısı, sosyo ekonomik durum, arkadaşlık grupları etkili olmaktadır (İslamoğlu, 2017:59). Romanda çocuklar hırsızlık yapmakta ve uyuşturucu madde kullanmaktadırlar. Reckless bireylerin madde kullanımını bireylerin psikolojik durumuna, bedensel hastalıklarına ve toplumsal koşullara bağlamaktadır (Yavuzer, 2015:177). Romanda çocukların uyuşturucu madde kullanımında toplumsal etmenler daha ön planda tutulmuştur. Ümit çocukların işlediği suçtan ziyade onları suça iten faktörlere odaklanmıştır. Çocukların neden suç işlediklerini incelediğimizde öncelikle aile ilişkileri hakkında verilen bilgiler bir referans oluşturmaktadır. Çocukların aile ilişkileri zayıf ve çocuklar parçalanmış, bir bütünlüğün olmadığı aile yapılarına sahipler. Aile toplumsallaşmanın ilk basamağını oluşturur. Bireyi topluma hazırlar, toplumun değer yargılarını normlarını kültürünü bireye aktararak toplumsal düzene ayak uydurmasını sağlar. Aile aynı zamanda iyi bir toplumsal kontrol aracıdır.

Bireyin davranışlarını kontrol ederek suç teşkil eden davranışlarda bulunmamasını sağlamaktadır. Aileyi kontrol mekanizmalarından biri olarak gören sosyal kontrol teorileri bağlamında çocuk suçluluğu ele alınabilir. Sosyal kontrol teorisyenlerinden Walter Reckless'a göre bireyi suçtan koruyan iç ve dış engelleyiciler mevcuttur. İç engelleyiciler bireyin psikolojisine bağlarken dış engelleyiciler sosyal çevresine ailesine ve arkadaşlarına bağlamaktadır. Bu anlamda karakterlerimiz incelendiğinde onları suçtan koruyacak iç engelleyiciler yaşadıkları olumsuzluklar nedeniyle zarar görmüştür. Aynı şekilde dış engelleyici olarak tanımlanan aile dağılmış ve çocuklar üzerinde bir kontrol sağlayamamışlardır. Sosyal çevreleri incelendiğinde kendileri gibi olanlarla arkadaşlık kurup suçun süreklilik arz ettiği ve normal bir davranış olarak görüldüğü bir sosyal ortamda bulunmaktadır. Çocukların suç işlenmesinin önüne geçecek bir kontrol mekanizması bulunmadığından çocuklar suç işlemektedirler.

“Fakat çocuklar ... Bu sokakların isimsiz hayaletleri, hepimizin ortak günahı olan o sahipsiz çocuklar ... Pirana'yla Keto ... Ömer' miş Pirana'nın asıl adı Ömer Güzelsöz, Keto'nunki de Kerim. Kerim Caner İkinin hikayesi birbirinin aynı, kaybedenlerin kanıksanan öyküleri. Ah ne acuymuş deyip hemen unuttuğumuz hayatın gerçekleri. İkinin annesi de genelevde çalışıyordu. Evet, Pirana'nunki de öyle. Belki de bu nedenle takılıyordu Keto'ya; kendi utancını gizlemek için Pirana'nın babası bir kan davasında öldürülmüştü. Keto'nunki bırakıp gitmişlikarısıyla oğlunu yıllar önce... En yakınları tarafından terk edilmişti ikisi de. İnsanlar tarafından dışlanınca sokaklara sığınmışlardı... Kendileri gibi bu terkedilmiş bu semtte, bu lanetli anıların kol gezdiği evlerde bir şansları olacağını düşünmüşlerdi. Ama bu sokaklar, bu yıkılmaya yüz tutmuş evler, ancak bu sabaha kadar koruyabilmişti onları... Keto'nun yanına diz çöküp ölü çocuğun kıvrıcık saçlarını okşayan Nazlı'nın sözleri hiç çıkmıyordu aklımdan. “Olmadı, Nevzat Bey” demişti gözyaşları yanaklarını ıslatırken. “Olmadı, yine kurtaramadık onları.” (Ümit, 2023a:425-426).

“Olsun Başkomiserim, Musti zaten içerde.”

Sahi üçüncü çocuk yoktu yanlarında.

“N'oldu ki?”

“N'olacak” dedi eğlenceli bir meseleden bahseder gibi neşeyle. “Dün gördüğünüz darbukayla keman vardı ya, onları yürütmüş Dolapdere'deki şoparlardan. Bize de çöplükte buldum diye yalan söyledi. İhbar etmiş şoparlar, alıp götürdüler... Bir şey olmaz ama bırakırlar sabaha.” (Ümit, 2023a:158).

“Onlar sanki içmiyor mu? Alayı esrarkeş, parası olan kokain çekiyor... Siz de biliyorsunuz onları ama ünlü diye kimse bulaşmıyor onlara. Bulaşmayın ama bize de karışmayın. Evet, tiner de çekeceğiz, şarap da içeceğiz, kesmezse hap da alacağız.. Ben de yalan yok. İster beğen, ister beğenme...” (Ümit, 2023a:160).

Çocukların suç işlemesini kontrol teorisyenlerinden Travis Hirschi'nin sosyal bağ teorisiyle de açıklanabilir. Bireyin toplumla olan bağı bireyin davranışlarını etkilemektedir. Bu

bağlar dört şekilde kategorize edilmiştir. Bunlar; bağlılık, taahhüt, katılım ve inançtır. Çocuklar kimsesizdir ve bağlı oldukları onları kontrol eden bir aile yapıları ve çevreleri yoktur. İçinde bulundukları sosyal ortamda sürekli suç işleyen kimseler bulunmaktadır. Çocukların bir hedefi ve onları suçtan uzaklaştıracak, sanatsal faaliyetler, eğitim gibi olanakları yoktur. Toplumsal normlara olan inançları zayıftır. Bu çocukların suç işlemesini engelleyecek toplumsal bağ yok denecek azdır.

5.1. Patasana

5.3.1. Romanın konusu

Romanda Gaziantep yakınlarında antik Hitit kentinde yapılan bir kazı çalışması ve elde edilen kazılarla bağlantılı olarak gerçekleşen cinayetler anlatılmaktadır. Olay örgüsü iki kurgu şeklinde ilerlemektedir. Esra ve kazı ekibi Genç Hitit dönemine ait tabletleri bulmuştur. Tabletler çevrilirken o dönemde yaşamış başyazman Patasa'nın başından geçenleri yazdığı ortaya çıkmaktadır. Kazı yapılmaya devam edilirken Yüzbaşı Eşref Arkeolog Esra'nın evine gelip Hacı Settar'ın minareden atıldığını ve öldürüldüğünü söyler. Görgü tanıkları camiden siyahlar içinde bir keşişin kaçtığını belirtirler. Yüzbaşı Eşref bölücü terör örgütlerinin bölgenin huzurunu kaçırmak için bu cinayeti işleyebileceğini söyler. Kazı yeri Kara Kabir olarak anılan ve yöre halkı için kutsal sayılan bir yerdir. Cinayetin kazıdan vazgeçilmesi için bu cinayetin dinci fanatikler tarafından işlenebileceği ihtimali üzerinde de dururlar. Kara Kabir'i kazmanın günah olduğunu söyleyen Fayat' tan ve radikal dinci cami imamı Abid'ten şüphe etmeye başlarlar. Bu arada kazı ekibinden ölü diller uzmanı Amerikalı Timothy Hurley de tabletlerin gizemini açığa çıkarmaya çalışıyor ve tabletlerin Akad'ca yazıldığını yaklaşık iki bin yedi yüz yıl önce yazıldığını belirtiyor. Cinayeti kimin işlediği araştırılırken korucu başı Reşat ağanın öldürüldüğü haberi gelir. Esra ekip arkadaşları Elif için hastaneye giderler. Hastane'nin başhekimisi David Timoty'nin yakın arkadaşıdır. Esra David'le konuşurken yöredeki cinayetlerin aynısının yetmiş sekiz yıl önce yaşandığını öğrenir. Esra bu olayın ayrıntılarını merak edip bilgi almak için sabah kahvaltısında David'in babası Nicholas ve arkadaşı Sakıp amca ile görüşmeye gider. Ekip basın toplantısına hazırlanırken Kemal'in de öldüğünü öğrenirler. Cinayetlerin kimin işlediği ortaya çıkmaz ta ki Timothy basın toplantısında açıklama yapana kadar. Timothy Patasana' ın insanın zalimliklerini anlattığını ancak anlatmakla ölümler bitmeyeceğini ve ölümleri durdurmak için cinayetleri 78 yıl önce yaşanan cinayetlere benzeterek işlediğini söyler.

5.3.2. Patasana’da sosyal öğrenme kuramı

Timothy, ölü diller uzmanı olarak kazı ekibinde çalışmaktadır. Patasa’nın tabletlerini çevirirken onun yaşadığı çağa tanık olur. Patasana kendi çıkarları için birçok insanın ölümüne sebep olmuştur. Tabletlerde ölümün çare olmadığını insanların sevgiyle güzellikle birbirleriyle yaşaması gerektiğini vurgular. Timothy Amerikalı bir aile tarafından evlat edinmiştir. Timothy, Türkiye’den sürgün edilen, öldürülen Ermeni bir ailenin çocuğudur. Ailesi ile ilgili bu bilgilere ulaşınca halası Nadide’nin yaşadığı kazı yapılan köye gelmektedir. Ailesinin Ermeni olduğu için vahşice öldürüldüğünü öğrenir. İntikam düşüncesine başlarda sahip değilken köye geldiği sırada otobüste tanıştığı Ömer asteğmenin teröristlerden tarafından öldürüldüğüne tanık olur ve etkilenir. Timothy Vietnam Savaşı’nda görev almış ve savaş zamanı normal gördüğü ölüm olgusunun sivil hayatta görünce sorgulamaya başlar. Kiliseden atılan büyükbabasını, aklını kaçıran babasını ve yanında öldürülen asteğmeni kazılarda bulduğu vahşet düşününce insanların acımasız yönünü onlara göstermek için Patasana gibi ya da kutsal metinlerdeki gibi öğütlerle kötülüğün önüne geçilemeyeceğini cinayet işleyerek cinayet işlemesi gerektiğine karar verip cinayetleri işlemeye başlar. Timothy suçu tarihi olaylardan ve savaş ortamından öğrenmiştir. Timothy savaş ortamında suç olarak görülmeyen ölümü etkileşimde olduğu o savaş ortamında öğrenmiştir.

“Evet arkadaşlar, siz de duymuşsunuzdur, geçen cuma gününden bu yana bölgede üç önemli cinayet işlendi. Köyün ileri gelenlerden hacı Settar minareden atıldı. Korucubaşı Reşat’ın başı kesildi, son olarak da bir bakırcının oğlu bahçesinde asılarak öldürüldü. Yaklaşık bir yıldır tasarlanan cinayetler, bu basın toplantısına yetiştirilmek için beş güne sığdırıldı. Bu cinayetler yetmiş sekiz yıl önce aynı bölgede, Papaz Kirkor o zamanlar kilise olan şimdiki caminin çan kulesinden atılmıştı, Ohannes Ağa’nın başı kesilmiş, kucağına verilmişti ve Bakırcı Garo dükkânının girişine asılmıştı. Adlarından anlaşılacağınız gibi bu kişiler Ermeni’ydi ama cinayetler onların intikamını almak için işlenmedi.” (Ümit, 2021a:419-420).

“Evet, Patasana gibi bu vahşeti anlatmaya çalışanlar da oldu ama onlar yanlış yöntemi kullandılar. Bu yüzden yazdıkları hiçbir işe yaramadı. Oysa ben yapacağımı uyarının işe yararsını istiyordum. Bu yüzden, insanları en çok etkileyen yöntemi, yani ölümü seçtim. Ama zekice, hayret uyandıracak, geçmişi anımsatacak ölümler olmalıydı bunlar. Bu yüzden büyükbabamın da öldürüldüğü yetmiş sekiz yıl önce o üç cinayeti model aldım kendime. Kesinlikle intikam gibi bir niyetim yoktu.” (Ümit, 2021a:424).

Timothy, ölümü savaş ortamında görmüş ve öğrenmiştir. Birini nasıl öldüreceğini öğrenmekle beraber ölümün hissettirdiklerini, sıradan bir eylem olduğunu öğrenmiştir. Bir davranışın tekrar edilmesi onu sıradanlaştırır. Timothy savaşta birçok insanı öldürerek ölüm olgusu ile ilgili birçok faktörü öğrenmiş ve bu eylemi tekrar etmesinde etkili olmuştur.

“Hayır. Beş yıl önce bölgeye geldiğimde cinayet işleyebileceğim aklımın ucundan bile geçmezdi. Oysa Vietnam Savaşı’nda bana insan öldürmenin inceliklerini çok iyi öğretmişlerdi. Ve hep ileri safhalarda yer alan ben, bu konuda ne kadar yetenekli olduğumu göstermiştim.” (Ümit, 2021a:421).

5.3.3. Patasana’da sosyal kontrol kuramı

Ümit, romanlarında sık sık terör suçlarına yer vermektedir. Terör, belli çıkarlar doğrultusunda halkı yıldırma, korkutma amacı taşıyan eylemlerdir. Terör grupları siyasi, ekonomik veya toplumsal menfaatleri gereği toplumsal düzeni bozan, tehdit eden yapılanmalardır. Türkiye’de farklı terör gruplarının gerçekleştirdiği kanlı eylemler toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve Ümit’in romanlarında yer bulmaktadır.

Romanda işlenen cinayetlerin terör örgütü tarafından işlendiği şüphesi üzerinden bölgedeki insanların terörle olan ilişkisi irdelenmiştir. Köyde teröre destek verenler ve devletin yanında olan bireylerin gözünden terör olgusu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Seyithan ve Yüzbaşı arasında geçen konuşmada Seyithan terörist olan kardeşini öldürmek istemektedir. Bunu iki nedene bağlar ilki töreye karşı gelmesi ikincisi ise devlete kurşun sıkması yani zarar vermesidir. Bedirhan kente gidince terör gruplarına üye olmuştur. Bedirhan kent ortamında sosyal çevresinden terör gruplarının ideolojisini, eylemlerini ve amaçlarını öğrenmiştir. Köydeki toplumsal kontrol mekanizmaları daha işlevseldir. Bedirhan kente gidince sosyal bağı azalmış ve kontrol mekanizmalarını zayıfladığı bir ortamda suça bulaşmıştır.

“Bedirhan benim ikizimdir. Bir elmanın iki yarısı gibi benzeriz birbirimize. Bizim babo, aşiret reisinin kan gardaşdır. Onun için adam vurmuş, mahpuslara düşmüştür. Bizim çocukluğumuz da aşiret reisinin sofrasında geçmiştir. Bedirhan benden daha akıllıdır. Okumaya meraklıdır. Aşiret reisimiz, onu kente yollamıştır. ‘Bedirhan okuyacak, bizim davalarımıza bakacak, sen de yanımızda kalıp bizi koruyacaksın’ demiştir. Hepimiz sevinmişizdir, Bedirhan okuyacak avukat olacak diye. Ama Bedirhan şehre gidince aşiretini unutmuş, gidip örgüte katılmıştır. Töreyi hiçe saymıştır. Bu da yetmezmiş gibi, kalkıp bölgeye gelmiş, aşirete, devlete kurşun sıkmıştır. Bu yüzden katli vaciptir.” (Ümit, 2021a:101).

5.3.4. Patasana’da nötrleştirme teknikleri

Esra ve terörist Azad arasında geçen konuşmada Azad terör örgütüne neden katıldığını söylemektedir. Kendi halkının zulüm içinde yaşadığını ve onları kurtarması gerektiğini düşünmektedir. Azad sergilediği davranışın suç olduğunu düşünmemekle birlikte kutsal bir

amaca hizmet ettiğini ve halkın refahı ve çıkarları uğruna yaptığının doğru olduğunu düşünmektedir. Sykes ve Matza bireylerin birtakım mazeretler sunarak suç işlediklerini ve yaptıklarının doğru olduğunu düşündüklerini belirtir. Sykes ve Matza' nın nötrleştirme tekniklerinden biri olan “suçun yüce amaçlar için işlenmesi” tekniğinde birey iyi bir amaç uğruna bu tür eylemlerde bulunduklarını ve iyi bir niyet amacı taşıdığı için eylemlerini suç olarak kabul etmemektedir. Azad karakterine baktığımızda “karanlık ve zulüm içindeki halkı kurtarmak” amacıyla terör suçunu işlediğini görebiliriz.

“Esra, iki yıl önce Malatya yakınlarında, Milidia antik kentinde çalışırken bir gece kazı bölgesini basmışlardı. Karanlıkta kaç kişi oldukları belli olmuyordu. İçlerinden yalnızca biri yaklaşmıştı yanlarına. Adının Azad olduğunu söyleyen bu uzun boylu, gür sakallı, bakışları insanın içine işleyen zayıf adam, son derece düzgün bir Türkçeyle erzak istemişti. Kazı başkanı Ertem bey ağırdan alınca Azad, tüfeğiyle mutfak olarak kullandıkları kulübeyi göstererek, “Siz vermezseniz, biz alırız” demişti. Hiç tanımadıkları birinin erzakları koyduğu yere kadar kampı tanyor olması, kazı başkanını ürkütmüş, hemen istediklerinin hazırlanmasını söylemişti. Erzaklar hazırlanırken Azad’ın dikkatini kazıdan çıkartılan buluntular çekmişti. Hiyeroglif yazılarının yer aldığı taşları, tanrı, tanrıça heykellerini, eşyaları ilgiyle süzdükten sonra, “Bütün bunlar çok mu önemli?” diye sormuştu. “Evet, çok önemli” demişti Esra. “Binlerce yıl öncesi hakkında bilgi veriyor. Bir anlamda geçmiş karanlıktan kurtarmış oluyoruz.” Tüfeğini bir elinden ötekine geçiren Azad, “Güzel bir uğraş” diye mırıldanmış, sonra gözlerini Esra’ya dikerek eklemişti: “Ama asıl bugünü karanlıktan kurtarmak gerek. Bir halk karanlık ve zulüm içinde yaşarken, yalnızca geçmiş aydınlığa çıkarmak için uğraşmak yeterli değil.” (Ümit, 2021a:45).

5.3.5. Patasana’da çatışma (marksist) kuramı

Hacı Settar ve Yüzbaşı terör olaylarının uzun bir süredir yaşanmamasını farklı nedenlere bağlamaktadırlar. Hacı Settar yörenin refah seviyesinin yükselmesine bağlarken Yüzbaşı ise onlara ağır bir darbe vurarak geri püskürtmelerine bağlamaktadır. Hacı Settar’ın tespiti önemlidir. ‘Herkesin bakılacak bahçesi, ekilecek tarlası, bostanı vardı. Kim işini gücünü bırakıp da dağa çıkardı?’ argümanı yoksulluk ve suç ilişkisini açıklamakla beraber, toplumsal bağların suç işlemedeki etkisini göstermektedir. Bireyin maddi olarak kendini tatmin etmesi, üretime dahil olması, kendini önemli hissetmesine ve davranışlarını ona göre şekillenmesine neden olmaktadır. Marksist kriminologlar üretime dahil olamayanların kendini değersiz hissettirdiklerini ve tüketime daha fazlasını elde etmeye odaklı kapitalist sistemde ekonominin suç davranışında etkili olduğunu ifade ederler. Hacı Settar yaptığı tespitle bunu izah etmektedir. Diğer bir nokta ise bireyin toplumsal bağının güçlü olmasıdır.

Bireyler elde ettikleriyle geleceğe dair planları ve uğraşları var. Değer ve normlarına bağlılar bu yüzden huzurlarını bozacak faaliyetlerde bulunmaktan kaçarlar.

“Oysa on altı yıldır süren çatışmalar bu bölgede kendini pek hissettirmemişti. Beş yıl önce Kürt gerillalar bir askeri konvoyu saldırmış, ancak çoğu ölü olarak ele geçirilmişti. Daha sonra da birkaç küçük eylem dışında bu yörede silahlı faaliyet gösterememişlerdi. Rahmetli Hacı Settar, bunu yörenin zengin olmasına bağlıyordu. Herkesin bakılacak bahçesi, ekilecek tarlası, bostanı vardı. Kim işini gücünü bırakıp da dağa çıkardı? Yüzbaşı ise bu durumu gerillaların daha ilk saldırılarında gerekli cevabı almalarına yoruyordu.” (Ümit, 2021a:43).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Polisiye romanlar, bir cinayet etrafında şekillenen kurgusuyla merak uyandıran bir etkiye sahiptir. Popüler roman kategorisinde değerlendirilen bu tür, anlam derinliği olmayan, boş vakitlerde üzerinde düşünülmeden hızla okunup sonrasında bir değerlendirmeye tabi tutulmayan roman olarak algılanmaktadır. Geniş okur kitlesine sahip olan ve dünyanın farklı ülkelerinde en çok satanlar listesinde bulunan bu romanlar incelenmeye başlanmıştır. Marksist iktisatçı Ernest Mandel' in ilgisini çekmiştir. Mandel farklı tarzda ve dönemlerde yazılmış polisiye romanları inceleyerek toplumla olan bağına ortaya çıkarmıştır. Ve böylece polisiye romanlara olan bakış açısı değişmeye ve bu edebi tür farklı perspektiflerle açıklanmaya başlanmıştır. Polisiye roman toplumdaki değişim ve dönüşümden doğrudan etkilenen bir türdür. Suç olgusu etrafında şekillenen bu tür suçun değişen yapısına ayak uydurmaktadır. Toplumsal değişimler suçu etkilerken polisiye romanları da etkilemiştir. Polisiyenin ilk türleri cinayetin çözülmesine odaklıken daha sonra toplumsal olayları içine alan cinayet kurgusuyla karşımıza çıkmaktadır. Polisiyenin bu değişimi kara roman türünü ortaya çıkartmıştır. Kara roman toplumsal kargaşanın hakim olduğu bir ortamda çıkmış ve romandaki suçlar daha gerçekçi ve görünür bir hal almaya başlamıştır. Ahmet Ümit Türk edebiyatında bu türün önemli temsilcilerindendir.

Ahmet Ümit'in ilk polisiye romanı Sis ve Gece büyük yankılar uyandırmış ve birçok yabancı dile çevrilen ilk Türk polisiye roman unvanını almıştır. Ahmet Ümit, suçun anlatıldığı polisiye romanların okunduğunda yazıldığı dönemin, çağın ve toplumun anlaşılacağı düşüncesiyle eserlerinde yaşadığı toplumu bütün yönleriyle ele almaktadır. Ahmet Ümit'in polisiye romanlarında suç olgusu birincil tema olarak karşımıza çıkar. Ümit, bir veya birkaç cinayet etrafında şekillendiği romanlarında sadece suçun oluşumu ve çözümüne odaklanmak yerine suçu derinlemesine araştırarak suçun toplumsal, psikolojik ve tarihsel boyutlarını da ele alır. Ahmet Ümit, sadece psikopat, sapkın kişilerin suç işlemediğini, gündelik hayatta karşımıza çıkabilecek profildeki sıradan insanların suç işleyebileceğini belirtir. Suçluların içinde bulunduğu durumları, sebepleri ve sonuçlarıyla inceler. Suç işleyen karakterleri sadece suç işleyen cani olarak görmenin aksine suçluların psikolojik durumlarını yaşadıkları çevre, toplumsal dokular ve kişisel geçmişleri bağlamında ele alır. Böylece eserlerini okuduğumuzda Raskolnikov karakterini anladığımız gibi Ahmet Ümit' in suçlu karakterlerini hemen yargılamak yerine anlamış oluruz. Ahmet Ümit romanlarında Türkiye' nin suç haritasını gözler önüne sermektedir. Farklı suç türlerine yer verdiği romanlarında Türkiye' de işlenen bütün suçları görmek mümkündür. Ahmet Ümit eserlerinde suç olgusunu sadece cinayetin gizeminin

özölmesi olarak değil geniş bir açıdan ele alır. Toplumun karanlık ve aydınlatılmayan yönlerine, suç ve adalet sistemindeki aksaklıklarına, güç ilişkilerine ve insanın içsel çatışmalarına da ışık tutar. Ahmet Ümit suçu sadece suçlunun gözünden değil, aynı zamanda, mağdurun, suçtan etkilenenlerin ve çözüm arayan yetkililerin bakış açılarıyla da ele alır.

Ümit' in romanlarında suçun birçok toplumsal yönünü bulmak mümkündür. Suçun oluşumunda eğitim, siyaset, kent yaşamı, ekonomi, göç, aile yapısı, toplumsal baskı gibi etmenlerin etkili olduğunu görebiliriz.

İnsanların neden suç işlediği merak edilmiş ve bunun sebepleri araştırılmaya başlanmıştır. Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik suç teorileri ortaya çıkmıştır. Suç farklı perspektiflerle açıklanmaya çalışılmıştır. Biyolojik suç teorileri en genel anlatımla suçun, bireyin doğuştan gelen kalıtsal özelliklerine bağlı olarak işlendiğini ve doğuştan suçluların varlığını iddia etmişlerdir. Psikolojik teoriler suçun nedeni olarak bireyin psikolojik ve ruhsal durumuna bağlamaktadır. Sosyolojik suç teorileri ise suçun sadece bireyin tekeline olmadığını suçun arka planında birçok toplumsal öğenin etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bireyin suç davranışına yönelmesinde birçok toplumsal unsurun varlığından söz edilebilir. Bu nedenle bu çalışmada toplumsaldan beslenen kara roman türünü sosyolojik suç teorileriyle açıklamaya çalışıldı. Ahmet Ümit'in Patasana, Beyoğlu'nun En Güzel Abisi ve Kırangıç Çığlığı romanları incelendi. Bu romanların seçilmesindeki amaç ele aldıkları suç türleridir. Patasana romanında toplumsal bir sorun olan ve toplumun güvenliğini tehdit eden terör suçuna yer vermiş. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi romanında İstanbul gecekondü semtlerinden biri olan ve suçun yoğun yaşandığı Tarlabası'nı ele almıştır. Kırangıç Çığlığı romanında ise toplumun hassas noktası olan çocuk tacizi ve göçmenler üzerinden yapılan organ kaçakçılığı suçlarına yer verilmiştir.

Romanları suç teorileri bağlamında ele aldığımızda sosyal süreç kuramlarından sosyal öğrenme teorilerine sıkça rastlarız. Suçun öğrenmeye dayalı bir süreç olduğunu belirten bu teoriler üç romanda da karşımıza çıkmaktadır. Suç davranışını, arkadaş çevrelerinden aile ortamından geçmişteki tarihsel olaylardan, izledikleri bir filmde etkilenerek görerek, duyarak ve tanık olarak suç davranışını öğrenmiş ve kendileri de suç işlemişlerdir. Kırangıç Çığlığı romanında taciz suçuna verilen toplumsal tepki bireyin damgalanmasına ve suçu tekrar işlemesine neden olduğu belirtilmiştir. İkinci olarak göçmenler üzerinden yapılan organ kaçakçılığı suçu ekonomik sıkıntılar nedeniyle işlenmekte ve bu durum Marksist suç teorileriyle bağdaştırılarak açıklanmıştır. Göçmenlerin toplumsal norm ve değer anlayışları yeni bir toplumsal düzene girmeleriyle alt üst olmuş ve suç işlemelerine neden olmuştur. Bu durum norm ve değerlerin işlevini yitirmesini anlatan anomi kavramıyla pekiştirilmiştir.

Patasana romanında sonuçları ağır ve daha kapsayıcı bir suç olan terör suçlarına yer verilmiştir. Romanın geçtiği köyde yüzbaşı ve terörist olan Bedirhan üzerinden devlet- terör-aşiret bağlamı incelenmiştir. Ötekini yok etme, halkını kurtarma, kendisinden olmayanın öldürülmesi gerektiği düşüncesi terör suçlarının temel argümanıdır. Ümit bu romanında teröristlerin ağzından terör suçunun neden işlendiğini anlamlandırmaya çalışmıştır. Parçalanmış aile yapıları, kentte göçle beraber kontrol mekanizmaların ve toplumsal bağın zayıf olması, arkadaş çevresi ve öğrenilen ideolojiyle beraber halkın değerlerini üstün görme düşüncesi bu suçu işlemlerinde etkili olan bazı faktörlerdir. Beyoğlu'nun En Güzel Abisi romanında ise Tarlabası özelinde köhneleşmiş, kentin ortasındaki getto bölgelerinin suça olan yatkınlığı ele alınmıştır. Beyoğlu Ümit'in romanlarında önemli bir yere sahiptir. Beyoğlu üzerinden 6-7 Eylül' de yaşanan insanlık dışı vahşeti anlatıp dile getirmiştir. Beyoğlu ve semtlerindeki suçu 6-7 Eylül olaylarından sonra azınlıkların göç etmesiyle şehrin değişen yüzüne bağlamaktadır. Tarlabası'nda işlenen suçları Tarlabası'nın mekânsal özelliklerine bağlamak mümkün. Chicago ekolü teorisyenlerinden Burgess, şehri içten dışa doğru beş farklı bölüme ayırır ve suçun belirli bölgelerde özellikle geçiş bölgesinde yoğun yaşandığını incelemiştir. Tarlabası'nın ifade edilen özelliklerine bakıldığında, toplumun alt kesiminde olan bireylerin yaşadığını, gecekondu evlerinin olduğu düzensiz bir yerleşim alanı ve göçmenlerin yaşadığı bir yer olarak tabi edilmiştir. Tarlabası ekolojik olarak geçiş bölgesinde ve suç oranları yüksek bir yerdir. Ümit bu romanında çocuk suçluluğuna ve fuhuş yapan kadınların dramını da resmetmiştir. Kadınlar ve çocuklar Tarlabası'nın mağdurlarıdır. Kadınların suça maruz kalması feminist bakış açısıyla sunulmaya çalışılmıştır. Ahmet Ümit'in suç teorileri bağlamında romanlarını incelediğimizde suçu açıklayan bu teorileri açık ve görünür bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ümit romanlarını yazarken elbette ki teorileri yerleştireyim mantığıyla yazmamıştır. Ancak suç olgusunu neden ve sonuçlarıyla ele alması suç teorilerinin çıkış noktası olduğu için romanlarında suç teorilerini incelemek mümkün hale gelmiştir. Bu çalışmada Ahmet Ümit'in romanları sosyolojik suç teorileriyle anlamlandırmaya çalıştım. Bu konuya ilgi duyan araştırmacılar diğer polisiye romanlarda teoriyle açıklanıp açıklanmayacağını inceleyebilirler. Ben sosyolojik suç teorileriyle sınırlandırdığım için biraz zorlandım. Romanları incelerken suç ve nedenlerini diğer kriminoloji teorileriyle de açıklanabileceğini gördüm. Bu bağlamda polisiye romanlar farklı perspektifteki suç teorileriyle açıklanabilir.

Bu çalışmada amacımız Ahmet Ümit'in polisiye romanlarını suç ekseninde incelemek ve teorilerle açıklamaktır. Ahmet Ümit'in romanlarını incelediğimizde suç olgusu ile birçok veriye ulaşmak mümkündür. Hangi suçların yaygın olduğunu, suçlu bireylerin ve toplumun suç olgusuna yaklaşımını eserlerinde yer vermiştir.

Polisiye roman ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde polisiye romanın toplumsal değişimle birlikte geçirdiği değişimi incelemişlerdir. Bu alışma polisiye romanı suç ekseninde inceleyerek suç teorileriyle aıklanmanın mümkün olduğunu göstermiştir.

7. KAYNAKLAR

- Akgül A., Irmak, F., 2023.** Sosyal yapı teorileri. *Kriminoloji* (içinde). (Der. M. Alper Sözer Ve Ercan Balcıoğlu), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. s. 73-87.
- Altan, Y. Arslan, M. 2016.** Küreselleşme ve suç. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*. 1/1. 73-86
- Altunışık, R. Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. 2010.** Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı 6. Baskı Sakarya Yayıncılık
- Artuk, M.E., 2018.** Kriminolojinin tanımı. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5(2), 5-14.
- Bal, H. 2016.** Suç sosyolojisi. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Balcıoğlu, E., 2023.** Sosyal süreç teorileri. *Kriminoloji* (içinde), (Der. M. Alper Sözer ve Ercan Balcıoğlu), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık s. 89-112.
- Becker, S. H., 2021.** Hariciler (Outsiders): bir sapkınlık sosyolojisi çalışması. (Şerife Geniş ve Levent Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik Yayınevi
- Bentham, J., 2017.** Ahlak ve yasama ilkeleri. (Uğur Kaşif Boyacı ve Ömer Saruhanlıoğlu Çev.) İstanbul: Litera Yayınları
- Birdal, Y., 2023.** Erkek adalet kısılacında kadınlar: örselenmiş kadın sendromu ve feminist kriminoloji. İstanbul: Sel yayıncılık.
- Burgess, Ernest, W., 2021.** Şehrin büyümesi: araştırmaya giriş. *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırması Üzerine Öneriler* (içinde). Der. Robert E. Park ve Ernest W. Burgess. Ankara: Heretik. S.89-104.
- Burgess, Ernest, W., 2021.** Topluluğun örgütlenmesi ve çocuk suçları. *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırması Üzerine Öneriler* (içinde). (Der. Robert E. Park ve Ernest W. Burgess), Ankara: Heretik. S. 145-158.
- Bozkurt, V., 2009.** Değişen dünyada sosyoloji. Bursa: Ekin
- Canay Ağaoğlu, H.D., 2022.** Kadın suçluluğu. Ankara: Astana Yayınları.
- Cowling, M., 2012.** Marksizm ve kriminoloji teorisi: kavramsal araçlar ve eleştirel bir değerlendirme (Dafne Yeşilsu, Çev.). Ankara: Notabene Yayınları.
- Çelik, E., 2013.** Edebiyat eseri toplumun aynasıdır: Edebiyat sosyoloji ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 104(738), 59-64.
- Daly, K., Meda C.L., 1988.** Feminism and criminology. justice quarterly 5(4): 497-538)
- Demir, M.C., 2013.** Kriminoloji teorileri ile beyoğlu rapsodisi' ne dokunuş. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 19(74), s.85-96

- Demirbaş, T.** (2020). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dönmezler, S.**, 1983. *Kriminoloji*. 6. baskı
- Durkheim, E.**, 2006. *Toplumsal işbölümü*. (Özer Ozankaya, Çev.). İstanbul. Cem Yayınevi
- Durkheim, E.**, 2013. *Toplum bilimin yöntem kuralları*. (Özer Ozankaya, Çev.) İstanbul. Cem Yayınevi
- Durkheim, E.**, 2014. *İntihar*. (Özer Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Eker, A.**, 2023. Genel suç teorileri. *Kriminoloji* (içinde). (Der. M. Alper Sözer ve Ercan Balcıoğlu), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık s.153-178.
- Erjem, Y.** 2016. Sapma, suç ve sosyal denetim. *Sosyoloji: Günlük Yaşamı Anlamak* (içinde). (Edt. Ali Arslan ve Mustafa Çağlayandereli) Çanakkale: Paradigma Akademi
- Escarpit, R.**, 1992. *Edebiyat sosyolojisi*. İletişim Yayınları: İstanbul
- Eskici Katırcıgil, B.**, 2017. Cesare Beccaria ‘ın suç ve ceza felsefesi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12 (1), 155-179.
- Geçgin, E.** 2022. Alt kültür gruplarında sapma ve suçu araştırmak (Edt. Sinan Sönmez) *Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Yeni Trendler*. Ankara: Duvar Yayınları.
- Geçgin, E.**, 2019. Sapma ve suç sosyolojisinde teorik güzergâhlar. *Kenardakiler: Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine Sosyolojik Araştırmalar*. (içinde). (Der. Ercan Geçgin) Ankara: Heretik Yayın. S. 25-84
- Giddens, A. W. Sutton, P.**, 2014. *Sosyolojide temel kavramlar*. (Ali Esgin, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi
- Giddens, A.**, 2012. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gofmann, E.**, 2015. Tımarhaneler: akıl hastalarının ve kapatılmış diğer kişilerin toplumsal durumu üzerine denemeler. (Ebru Arıcan, Çev.) Ankara: Heretik. 1.baskı
- Gofmann, E.**, 2021. Damga: örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar. Ankara: Heretik Yayınları.
- Gottfredson, M., Hirschi, T.**, 1990. *A general theory of crime*. CA: Stanford University press
- Göver, H. Dolunay, Ş.**, 2017. Crime and social fact: a sociological analysis. *Journal of current researches on social sciences*. Volume:7 Issue: 2, 191-208
- Güçlü, İ. Akbaş, H.**, 2023. *Suç sosyolojisi: kavram, teori, uygulama*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güllü, İ.**, 2014. Suç olgusuna teorik ve eleştirel bir yaklaşım. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16. S. 104-107.

- Gültekin, K.**, 2023. Eleştirel kriminoloji. *Kriminoloji* (içinde). (Der. M. Alper Sözer ve Ercan Balcıoğlu) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. s. 115-134
- İçli, G. T.**, 2021. Kriminoloji. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- İslamoğlu, G.**, 2017. Çocuk suçluluğunun sosyolojik olarak incelenmesi: İstanbul Gaziosmanpaşa örneği. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi*: Sivas
- Jenks, C.**, 2007. Altkültür: toplumsalın parçalanışı. (Nihal Demirkol, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaner, S.**, 1992. Suçluluğu açıklayan yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 25 (2), 473-496.
- Karataş, Z.**, 2015. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(1)
- Karğın, V.**, 2016. Anomi ve gerilim teorileri. (Edt. Doç. Dr. Ekrem Muş) *Kriminoloji: Suç Teorileri ve Uygulamalar* Ankara: Karınca Yayınevi
- Karğın, V. Tosun, H.**, 2016. Sosyal güç ve suç oluşumu: çatışma teorileri. *Kriminoloji: Suç Teorileri ve Uygulamalar* (içinde). (Edt. Doç. Dr. Ekrem Muş.) Ankara: Karınca Yayınevi. S.191-214
- Kıral, B.**, 2020. Nitel veri analiz yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, 170-189.
- Kızmaz, Z.**, 2005. Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2) s. 149-174.
- Kızmaz, Z.**, 2006. Suçun siyasal doğası üzerine odaklaşan kuramlar ve bu kurumların eleştirisi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sayı:12 s.97-114.
- Kızmaz, Z.**, 2018. Suç ve göç arasında bir ilişki var mı? bütüncül bir bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. s. 562-599
- Lanson, G.**, 2017. Edebiyat tarihinde usûl: edebî metin ve insan (1.basım). (Yusuf Şerif Kılıçel, Çev.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Lombroso, C.**, 2021. Suçlu insan. (İsmail Hakkı Yılmaz, Çev.) Albaraka Yayınları: İstanbul.
- Mandel, E.**, 2021. Hoş cinayet: polisiye romanın toplumsal tarihi (Gülen Aktaş ve N. Saraçoğlu, Çev.), Yazın Yayıncılık: İstanbul.
- Marshall, G.**, 2021. Sosyoloji sözlüğü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları
- Marx, K.** 2005. Toplumbilimsel yazılar seçme metinler. (Özer Ozankaya, Çev.). Cem Yayınevi: İstanbul ,151-153

- Ntv Haber,** 2023. İngiltere'deki yargıçlar davada yapay zeka kullanabilecek. <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/ingilteredeki-yargiclar-davalarda-yapay-zeka-kullanabilecek,MRNwTzoPmkaooQeBBf2Chw> Erişim Tarihi: 15. 12.2023
- Ritzer, G. Stepnisky, J.,** 2018. Klasik sosyoloji kuramları. (Himmet Hülür, Çev.), De Ki basım yayım
- Sağlık, Ş.** 2019. Popüler romanlar ve edebiyat sosyolojisi. *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* içinden (Edt: Köksal Alver) İz Yayıncılık: İstanbul 251-284
- Seyhan, K.,** 2023. Klasik okul teorileri. *Kriminoloji* içinde. (Edt: M. Alper Sözer, Ercan Balcıoğlu) s.37- 47.
- Skyes, G.M, David, M.,** 1957. Tecniques of neutralization: a theory of delinquency. *American Sociological Review.* 22(6). 664- 670
- Sokullu Akıncı, F.,** 2018. Kriminoloji. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Sutherland, H. E.** 2022. Profesyonel hırsız. (Nilbert Yılmaz, Çev.). Ankara: Fol Yayınları
- Şan K, M.,** 2019. Türk modernleşmesine romandan bakmak. *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* içinden (Edt: Köksal Alver) İz Yayıncılık: İstanbul 193-250
- Tüzer, İ., Hüküm, M.,** 2019. Edebiyat sosyolojisi: edebiyata sosyolojiden bakmak. Akçağ Yayınları: Ankara
- Ümit, A.** 2001. "Kızıl Nehirler Nereye Dökülüyor?" Radikal Kitap s. 7 sayı: 8 İstanbul
- Ümit, A.** 2022a. Kırılmalı çılgılığı, Yapı Kredi Yayınları. 6.baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2022b. Kar kokusu, Yapı Kredi Yayınları. 4. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2022c. Beyoğlu rapsodisi, Yapı Kredi Yayınları. 5. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2022d. Bab-ı esrar, Yapı Kredi Yayınları. 5. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2022e. İnsan ruhunun haritası. Yapı Kredi Yayınları. 5. Baskı: İstanbul
- Ümit, A.** 2021a. Patasana, Yapı Kredi Yayınları. 4. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2021b. Kayıp tanrılar ülkesi. Yapı Kredi Yayınları 1. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2023a. Beyoğlu'nun en güzel abisi. Yapı Kredi Yayınları 6. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2023b. Kukla. Yapı Kredi Yayınları 6. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2023c. Sis ve gece. Yapı Kredi Yayınları 6. Baskı: İstanbul.
- Ümit, A.** 2023d. İstanbul hatırası. Yapı Kredi Yayınları 7. Baskı: İstanbul

- Ümit, A.**, 2023e. Kavim. Yapı Kredi Yayınları 5. Baskı: İstanbul.
- Vanoncini, A.**, 1995. Polisiye roman. (Galip Üstün, Çev.). İletişim Yayınları: İstanbul
- Varım S.**, 2023. Türkiye bir kara roman ülkesi. <https://izmir.nhkm.org.tr/turkiye-bir-kara-roman-ulkesi/> erişim tarihi: 12.12. 2023
- Varım, S.** 2016. Dedektif hikayeciliğinde altın çağ, kara romana yenildi mi? *Altın Çağ Versus Kara Roman*. 221B Polisiye Dergisi sayı 1 s. 24-30
- W.A. Bongor**, Criminality and economic conditions, Boston, MA: Little, Brown and Company, 1916.
- Wikipedia** 2024. Rahşan affı. https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_genel_af Erişim tarihi: 24.03.2004
- Wikipedia** 2024. Susurluk kazası. https://tr.wikipedia.org/wiki/Susurluk_Kazas%C4%B1 Erişim tarihi: 20.04.2024
- Wirth L.** 2002. Bir yaşam biçimi olarak kentlileşme. (Ayten Alkan ve Bülent Duru, Çev.) 20. *Yüzyıl Kenti*, İmge Yayınevi, Ankara, 2002, s. 77-106.
- Yavuzer. H.**, 2015. Çocuk ve suç, Remzi Kitapevi. 16. Baskı: İstanbul
- Yıldırım, A., Şimşek, H.**, 2008. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. 6 baskı: Ankara Seçkin yayıncılık
- Yılmaz Y.**, 2023. Rhythm0: insanın karanlık yüzü. Erişim tarihi: 20.09.2023 <https://www.kosebucak.com/rhythm-0-insanin-karanlik-yonu/>
- Yolal, M.**, 2024. Osmanlı’ dan günümüz Türkiye’sine Kriminoloji bilimi. *Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Yücel, D.**, 2023. Ahmet Ümit: katili bulmak zor değil. <https://www.istdergi.com/roportaj/ahmet-umit-katili-saklamak-zor-degil> Erişim tarihi:01.04. 2023

ÖZGEÇMİŞ

